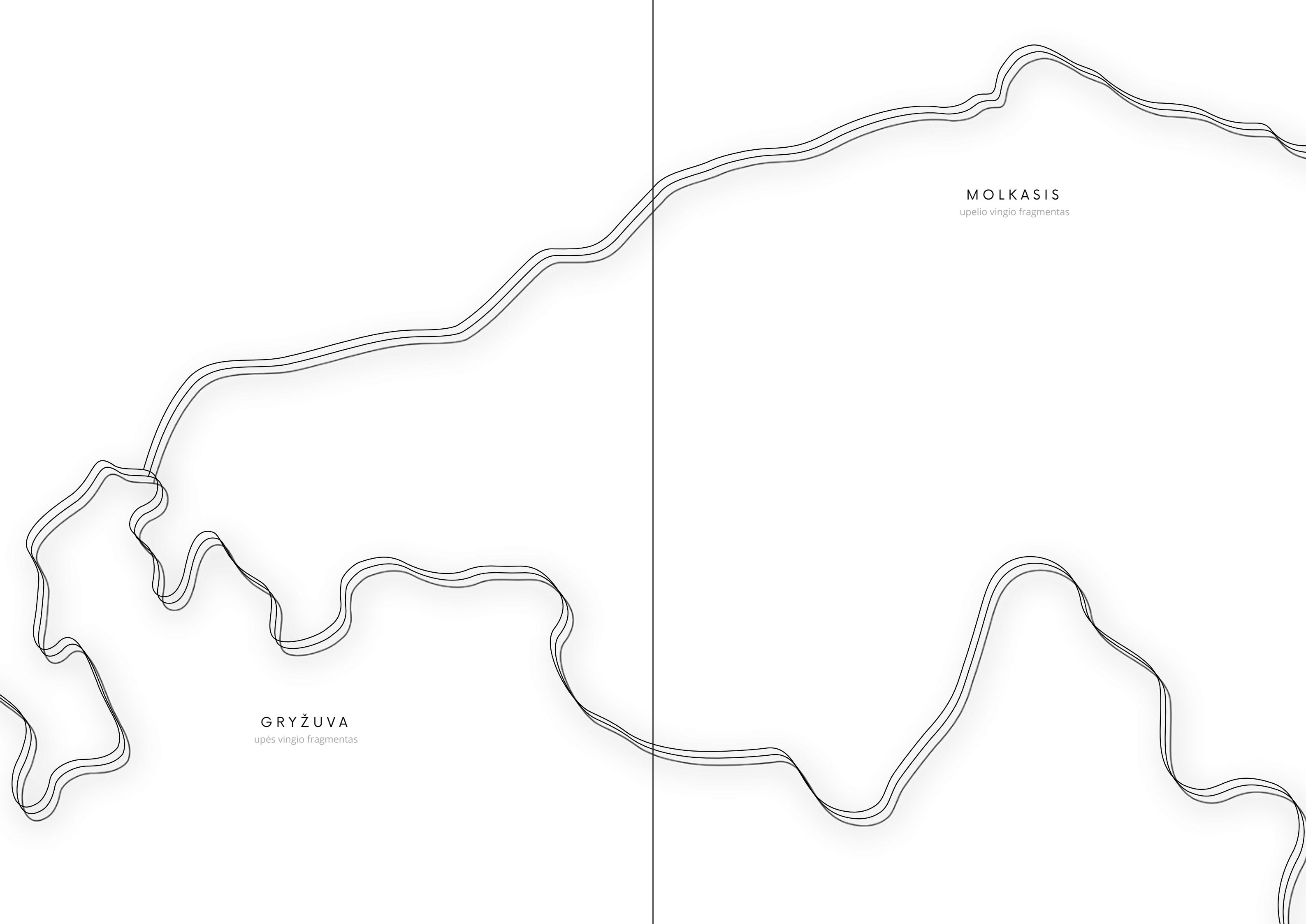

SIETUVOS

KELMĖS KRAŠTO KULTŪROS IR ISTORIJOS ŽURNALAS

2023 M. NR. 1(3)
ISSN 2783-6231

GRYŽUVA
upės vingio fragmentas

MOLKASIS
upelio vingio fragmentas

SIETUVOS

KELMĖS KRAŠTO KULTŪROS IR ISTORIJOS ŽURNALAS

2023 m. Nr. 1(3), leidžiamas vieną kartą per metus

VISUOMENINĖ REDAKCINĖ KOLEGIJA

Egidijus Ūksas (pirmininkas)
Nomeda Bandzienė
Živilė Gerčienė
Ona Jautakienė
Emilija Kvietkuvienė
Ginta Maziliauskienė
Sonata Venckienė
Danutė Žalpienė

TIRAŽAS

400 egz.

LEIDĖJAS

Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka

Vytauto Didžiojo g. 73, 86136 Kelmė, tel. +370 427 61 034, e. p. direkcija@kelmeszemaitesvb.lt

SPAUSTUVĖ

UAB „Printėja“

Gedimino g. 16-1, 56128 Kaišiadorys

Žurnalo leidybą finansuoja
Kelmės rajono savivaldybė

Viršelyje – Akmenuota Gryžuva. Aušros Saponkienės nuotrauka.

Norinčius prisidėti prie leidinio ar turinčius pastebėjimų, pasiūlymų maloniai kviečiame kreiptis
e. p. inf@kelmeszemaitesvb.lt.
Redakcijos nuomonė gali nesutapti su autorių nuomone.
Už straipsniuose esančią informaciją atsako jų autoriai.

TURINYS

ISTORIJOS VINGIUOSE

Vidmantas Lopeta, Žemaitijos saugomų teritorijų direkcija, kraštotyrininkas	
VLADO PUTVINSKIO IR JO ŠEIMOS ĮTAKA KELMĖS KRAŠTO ŠAULIŲ VEIKLAI TARPUKARYJE	8
Prof. dr. Saulius Pivoras, Vytauto Didžiojo universitetas	
LIUDVIKO ADOMO JUCEVIČIAUS TAPATYBINĖS NUOSTATOS	20
Dr. Aistė Niunkaitė Račiūnienė, Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejus	
AARONAS CHAITAS – ŠVENTO DARBO MEISTRAS IŠ KELMĖS	27
Virgilijus Lukošius	
KELMĖS SAVININKAI KUNIGAİKŠČIAI SOLOMERECKIAI	31

KULTŪROS DUBURYJE

Nijolė Saimininkienė, Tytuvėnų festivalio steigėja	
JUBILIEJUS: XX TARPTAUTINIS TYTUVĖNŲ VASAROS FESTIVALIS	38
Vygantas Mažonas, Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centras	
KRAŽIAI LAIKO TĖKMĖJE	41
Egidijus Ūksas	
VIENO PAVEIKSLO ISTORIJA	48
Virginija Navikienė, Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka	
KELMIŠKĖ, PIEŠUSI GIMTOJO KRAŠTO PEIZAŽUS: JANINAI PELDAVIČIŪTEI – 110	52
Danutė Anankaitė, Pakražančio kultūros centras	
KANTIČKOS – NEMATERIALAUS KULTŪROS PAVELDO REIŠKINYS ŽALPIŲ KRAŠTE	56
Kelmės rajono bibliotekininkų draugija, Dalia Griškevičienė	
DEBIUTINĖ VIKTORO JASAIČIO KNYGA „PRIKLAUSOMAS. BE GALIMYBĖS MESTI“	61
ĮVERTINTA R. BIRŽINYTĖS LITERATŪRINE PREMIJA	
Viktoras Jasaitis	
NEIŠGYDOMAS. Ištrauka iš knygos „Priklausomas. Be galimybės mesti“	64
ĮVYKIŲ TĖKMĖJE	67

Mielas skaitytojau,

Šie metai atnešė neįprastai ilgą vasarą. Buvo mušami karščio rekordai, kai kur prasiautė vėtros. Gamta gyveno gal mums neįprastu savo ritmu, o „Sietuvų“ redakcinė kolegija dovanoja Jums trečią žurnalo numerį. Buvo nemažai jubiliejinių įvykių, kuriuos lydėjo parodos, koncertai, konferencijos, knygų pristatymai.

Neramiame pasaulyje garsėja karo varpų gaudesys, kuris vis labiau persmelkia kiekvieno žmogaus gyvenimą. Technologijų pasiekimai leidžia kasdien matyti įvairiuose kraštuose protu nesuvokiamą karo brutalumą, paneigiantį bet koki žmogiškumą. Civilizacijos pagrindas – kultūra ir menas žmonėms lieka viltimi, kad gėris nugalės blogį.

Džiaugiamės gausėjančiu žurnalo talkininkų būriu. Nuoširdžiai jiems dėkojame už atsiųstas nuotraukas, straipsnių tekstus, o skaitytojams linkime malonaus laiko su „Sietuvomis“.

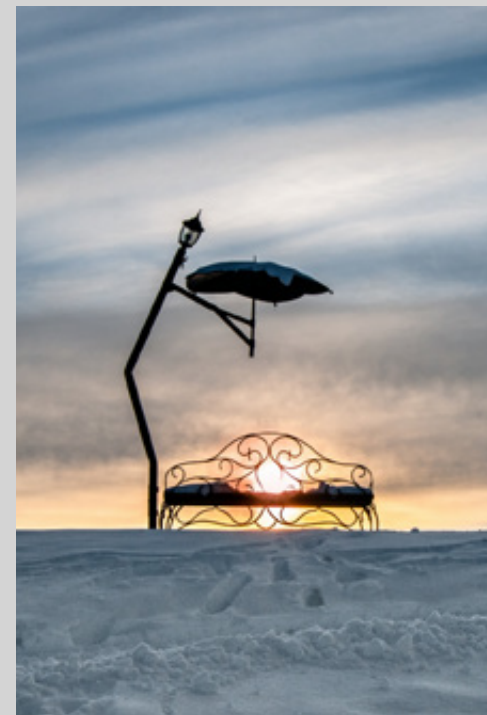
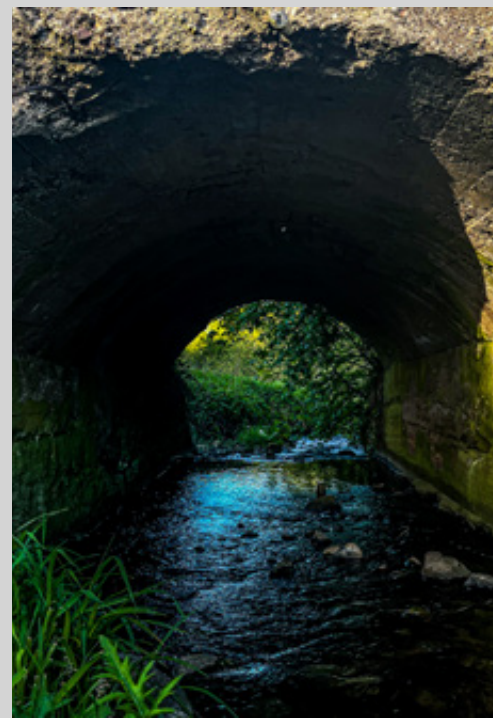
Egidijus Ūksas,
žurnalo redakcinės kolegijos pirmininkas

Žurnalas „Sietuvos“ jau tapo Kelmės krašto kultūrinio gyvenimo reiškiniu ir palydovu. Gera girdėti malonius atsiliepimus apie žurnalą: tiek apie kokybę, tiek apie turinį. Reikia didžiuotis, kad mūsų kraštas yra labai turtingas: gili istorija, ryškios asmenybės, visus metus džiuginantys kultūriniai įvykiai. „Sietuvų“ misija – visa tai apibendrinti, išsaugoti ateičiai ir džiuginti skaitytoją. Tikiuosi, kad žurnalas ir šį kartą dovanos Jums malonų skaitymo laiką.

Leidėjo vardu –

Ginta Maziliauskienė,
Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės
viešosios bibliotekos direktorė

Aušros Saponkienės, Ingos Matulienės,
Igno Vaičiulio, Adrijaus Ždanko nuotraukos

ISTORIJOŠ VINGIUOSE

Šilo Pavėžupio dvaro sodybą mena tik išlikęs senas medinis svirnas. Aušros Saponkienės nuotrauka.

Vidmantas Lopeta,
Žemaitijos saugomų teritorijų direkcijos
vyriausiasis ekologas, kraštotyrininkas

VLADO PUTVINSKIO

IR JO ŠEIMOS ĮTAKA KELMĖS KRAŠTO ŠAULIŲ VEIKLAI TARPUKARYJE

Ižanga

Rašant apie Vlado Putvinskio ir jo šeimos įtaką Kelmės krašto šaulių veiklai, reikia pradėti nuo pačios šeimos. Vladas Putvinskis ir jo žmona Emilija Gruzdytė-Putvinskienė užaugino didelę ir gražią šeimą – du sūnus ir tris dukras. Nuo mažumės juos auklėjo patriotiška dvasia. Tam buvo palankus to meto laikotarpis – gimstantis nacionalinis judėjimas spaudos draudimo laikais, 1905–1907 metų revoliucijos įvykiai, Pirmasis pasaulinis karas ir po jo atėjęs tautų išsilaisvinimas, Nepriklausomybės kovos su iš visų pusių puolančiais priešais. Šeima išgyveno to sudėtingo laikotarpio sunkumus ir neliko istorinių įvykių nuošalyje, kai sprendėsi tautos likimas. Visa Vlado Putvinskio šeima dalyvavo šauliškoje veikloje, Šaulių sąjungoje užėmė aukštas pareigas. Or-

Emilija Putvinskienė su vaikais 1929 m. per šv. Velykas. Nuotrauka iš Pūtvių šeimos archyvo.

ganizacijos centras tarpukariu buvo Kaune – laikinojoje Lietuvos sostinėje, kur dirbo jos įkūrėjas Vladas Putvinskis. Tačiau aktyvi šaulių veikla vyko ir periferijoje – Šiauliuose, Kelmėje, Šaukėnuose, kur aktyviai reiškėsi šeimos nariai. Šiame straipsnyje rašoma apie Putvinskių šeimos ir atskirų jos narių veiklą Kelmės krašte, kuris patenka į dabartinę Kelmės rajono teritoriją.

Už suteiktą informaciją ir nuotraukas straipsnio autorius dėkoja Kelmės krašto muziejui ir Šiaulių „Aušros“ muziejui.

Vladas Putvinskis Kelmės krašte

Mintys apie būtinybę gintis Vlado Putvinskio galvoje gimė, matyt, dar jam būnant tremtyje, kai vykstant ginkluotoms kovoms tarp bolševikų ir kazokų nuo ginkluotų plėšikų apsiginti buvo organizuojami gatvių apsaugos komitetai; Vladas prisidėjo prie tų komitetų organizavimo ir ėjo sargybą gatvėje. 1918 metų pavasarį (kovo mėnesį) grįžęs į namus, Šilo Pavėžupį, jis patyrė, kokia nerami padėtis Žemaitijoje: „Miškai buvo pilni plėšikaujančių rusų belaisvių ir kitokių valkatų, apylinkėse skersai ir išilgai trankėsi bolševikų baudžiamieji būriai“¹. Tų belaisvių buvo žiauriai primuštas jo žmonos brolis, Suvartuvos dvaro savininkas Stanislovas Gruzdis. „Dėl šių priežasčių Pūtvis buvo priverstas supirkinėti ginklus ir rūpintis namų apsauga.“² Berods, bu-

1 Putvinskis-Pūtvis, V. *Gyvenimas ir parinktieji raštai*. Čikaga, 1973, p. 129.

2 Ten pat.

Gaužikų šaulių grandis su Vladu Putvinskiu 1928 m. gegužės 15 d. Iš „Vlado Putvinskio ir Kelmės šaulių albumo“. Kelmės krašto muziejaus archyvas.

vęs Šilo Pavėžupio dvaro kumetis Aleksas Stunguryš³ pasakojo, kaip Vladas Putvinskis, gavęs žinią apie tai, kad Šaukėnų vieškelio važiuoja plėšikai, iš ūkininkų atėmę grūdus, surengė pasalą: pasitelkęs kelis kumečius, patykojo niekadėjų ties vietovė, vadinama *Keršine* (netoli buvusios mokyklos – *aut. past.*), šiems pasirodžius, šaudydamas į orą išgąsdino plėšikus, atėmė grūdus ir grąžino juos nuskriaustiesiems.

1918 metais bolševikai buvo nusavinę Šilo Pavėžupio dvarą ir atidavę valdyti darbininkų komitetui. Jie ir apiplėšė: paėmė dvyliką arklių, visokių daiktų. Pareikalavo į Šaukėnus atvartyti kelias karves ir pristatyti keletą vežimų dobilų. Užėjus vokiečiams, bolševikai pasitraukė, tačiau priviso daugybė plėšikų. Tuo metu Vladas pradėjo galvoti apie vietinių žmonių organizavimą apylinkės apsaugai nuo plėšikaujančių.⁴ 1918 m. pabaigoje–1919 m. pradžioje jis būrė savo apylinkės žmones, kad šie apsisaugotų nuo plėšikų, rusų belaisvių, bolševikų.⁵ Todėl galima manyti, kad mintys gintis Vlado galvoje subrendo tėviškėje – Kelmės krašte. Putvinskių šeimai čia priklausė Gaužikų ir Šilo Pavėžupio dvarai.

Anot žmonos Emilijos, „jis svajojo sukurti savo ūkiuose ne tik ekonominę gerovę sau ir darbininkams, bet ir čia dirbančių žmonių idėjišką, susipratusį bran-

duolį. Toks tautinis židinys, paremtas ekonominiu gerbūviu, savo pavyzdžiu darytų įtaką visai apylinkei ir tuo būdu veiktų visą tautą ne žodžiais, bet realiais darbais. Tuo tikslu, 1923 m. apsigyvenęs Gaužikuose, jis įkūrė savo darbininkų šaulių grandį, priklausančią Kelmės šaulių būriui. Būrio įkurti negalėjo, nes per mažai tinkamų žmonių buvo. Gaužikų grandis susidėjo iš aštuonių narių, tarp kurių buvo ir dvi moterys.“⁶ Jai priklausė Vladas Putvinskis su žmona Emilija ir sūnumi Vytautu. „Grandžiai visu Pūtvio ūkininkavimo Gaužikuose metu vadovavo dvaro ūkvedys šaulys Kazys Dudėnas. Pūtvis tuo labai didžiudavosi ir dažnai sakydavo: „Kai dirbam ūkyje, jis manęs klauso. Kai susirenkam kaip šauliai, jis grandies vadas, aš jo klausau.“⁷ „VI. Putvinskis šaulius globojo ir rėmė, labiausiai kilusius iš okupuoto krašto, kurių net keliolika buvo Gaužikų grandy.“⁸

Savo žmonai Vladas rašė, kad „tokio židinio, kokį mes kuriame Gaužikuose, visoje Lietuvoje nė vieno nėra“. Jis norėjo įrodyti, kad „tautinė idėja gali būti sujungta su žemės kultūra“⁹.

Nedaug išlikę žinių apie Vlado Putvinskio dalyvavimą Kelmės šaulių būrio veikloje. „Trimitė“ rašoma, kad

6 Putvinskienė, E. *Atsiminimai*. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 1995, p. 103.

7 Putvinskis-Pūtvis, V. *Gyvenimas ir parinktieji raštai*. Čikaga, 1973, p. 264–265.

8 *Trimitas*, 1932, Nr. 39, p. 769.

9 Putvinskienė, E. *Atsiminimai*. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 1995, p. 103.

Kelmės šaulių būrys 1928 m. gegužės 15 d. iškilmėse. Vidury stovi Vladas Putvinskis. Kelmės krašto muziejaus archyvas.

Kelmės būrio šauliai su Vladu Putvinskiu 1928 m. gegužės 15 d. Nuotrauka L. Danin. Kelmės krašto muziejaus archyvas.

1926 m. „spalių (*spalio*) 9 d. Kelmės būrys suruošė viešą mitingą Vilniaus pagrobimo sukaktuvėms pažymėti. Dalyvavo daugybė žmonių. Kalbėjo progimnazijos mok. p. Andrejūnas, šaulių s-gos c. v. garbės pirmininkas Vl. Putvinskis, kurio kalba sukėlė didžiausią entuziazmą. Mitingui baigiantis priimta Vilniaus vadavimo reikalu rezoliucija ir iškilmingai pagiedotas himnas.“¹⁰

1928 m. gegužės 15 d. Vladas Putvinskis dalyvavo Steigiamojo seimo minėjimo dienos, vadintos Tautos

švente, renginiuose Kelmės turgaus aikštėje, kur minint Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį įteikė vėliavą Kelmės šaulių būriui. Kelmės krašto muziejuje yra saugomos originalios tos šventės nuotraukos.

Šaulių sąjungos kūrėjas teikė didelę reikšmę tam, kad šaulių būriai turėtų nuosavus šaulių namus. Po vyro mirties Emilija Putvinskienė rašė: „Paskutinis jo duotas specialus uždavinys Grauzikų grandžiai ir Kelmės būriui tai buvo šaulių namų pastatymas Kelmėje. Mums, Grauzikų grandies ir viso Kelmės būrio šauliams, dabar šitas uždavinys virsta džiaugsminga

10 *Trimitas*, 1926, Nr. 42, p. 1334.

1932 m. rugsėjo 18 d. prie Vlado Putvinskio kapo Kelmės kapinėse. Kelmės krašto muziejaus archyvas.

pareiga, prilygstanti privilegijai, kurią mes artimiausiu laiku esame pasiryžę įvykinti. <...> turiu pridurti, kad į Kelmės būrio namų pastatymą Jis žiūrėjo, kaip į pradžią šaulių namų statymo visoje Lietuvoje; į tų namų pastatymą Jis žiūrėjo, kaip į fronto pralaužimą namų pastatymo atžvilgiu visuose Lietuvos būriuose, nes šaulių būrių namams Jis davė ypatingos reikšmės.“¹¹

Įdomu, kad šaulių namų pastatą Kelmėje išsirinko pats Vladas Putvinskis. 1906 m. pradžioje šiame pastate jis buvo suimtas, kai atvyko pas notarą parduoti Palendrių dvarą. Tai buvo Giršavičiaus namuose, kuriuose įrengtas viešbutis.¹² Gerokai vėliau „Vladas Putvinskis iškėlė reikalą turėti Kelmėj būriui savus namus ir savo sūnui Vytautui, einant Kelmės miesteliu, nurodęs šiuos namus esant tinkamiausius Kelmės šaulių namams. Taigi, jam mirus, būrys lyg pradėjęs naują darbų vagą ir siekė įvykdyti Vl. Putvinskio sumanymus.“¹³

Vladas Putvinskis netiesiogiai prisidėjo ir prie Joninių šventės vietos ant Grauzikų kalno. Paaiškinimą, kodėl švenčių vieta pasirinkta Grauzikuose, galima rasti savaitraštyje „Trimitas“: „Grauzikai su to pat pavadinimo aukštu kalnu, tai buvo mėgstamiausia vieta a. a. mūsų Vado ir ideologo. Būdamas Grauzikuose, šiam kalne Jis daug laiko praleisdavo ir iš jo viršūnės įžvelgdamas visas Lietuvai daromas skriaudas ir čia prisiekė atkeršyti

11 *Trimitas*, 1929, Nr. 13, p. 193.

12 Putvinskienė, E. *Atsiminimai*. Šauliai: Šaulių „Aušros“ muziejus, 1992, p. 43.

13 Antalgis, J. Iškilminga diena Kelmėje. *Trimitas*, 1932, Nr. 39, p. 769.

viesiems skriaudikams, sukurdamas galingą organizaciją. Pagerbdami savo vadą, šauliai kasmet čia susirenka ir ne tik gražiai pasilinksmina, bet drauge pasiryžta atlikti daug darbų ir žygių.“¹⁴

Pasak Juozo Navickio¹⁵, Vladas Putvinskis mėgo dalyvauti Joninių gegužinėse. Būdavo, kad ims šokti su mergelkom – nepasakytum, kad ponas. Apsirengęs buvo paprastai, dažniausiai šauliškai, nešiojo gražius batus. Laužo deginimo tradiciją Grauzikų šaulių Joninių gegužinėse pradėjo Vladas Putvinskis, stengdamasis atgaivinti gražius lietuvių papročius. Todėl jam ir būdavo suteikiama garbė užkurti Joninių laužą. Iš „Trimito“ puslapių sužinome, kad 1928 metų šventėje Šaulių sąjungos kūrėjas, „pakūręs laužą, aiškino apie senovės lietuvių, mėgusių ugnį ir panašius laužus, apie ugnies skaistybę“¹⁶.

Šeimos rūpesčiu išsaugotas „šaulių vado“ atminimas

1929 m. kovo 5 d. mirus Vladui Putvinskiui ir atgulus Kelmės kapinėse, jo atminimas buvo saugojamas. Tuo rūpinosi ne tik Kelmės būrio šauliai, bet visa „šaulių vado“ šeima. Antai, 1931 m. kovo 5 d., švenčiant velionio antrąsias mirties metines, „garbės pirmininkė šaulė Emilija Putvinskienė būrio namuose surengė arbatėlę. Čia pasidalinta atsiminimais apie a. a. Vladą Pu-

14 *Trimitas*, 1933, Nr. 25, p. 498–499.

15 Navickis Juozas, g. 1907 m. Dankšių k., Kelmės vlsč.

16 *Trimitas*, 1930, Nr. 31, p. 652–653.

Emilija Putvinskienė prie „aukuro“ Grauzikų kalne. Nuotrauka iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus fondo.

tvinskį. Garbės pirmininkė Emilija Putvinskienė ir pirm. Vytautas Putvinskis perskaitė iš a. a. Vl. Putvinskio raštų, kurie dar nebuvo spausdinti¹⁷.

Grauzikų dvaro gyvenamame name buvo įsteigtas Vlodo Putvinskio muziejus, kuriame buvo saugomi šaulių vado daiktai ir raštai. „Jo kambarys Grauzikuose, kuriame jis gyveno ir rašė, paliktas toks, koks jis buvo Jam gyvam esant.“¹⁸ Tvarkyti ir prižiūrėti muziejų Emilija Putvinskienė pavedė jaunesniajam sūnui Vytautui. Buvo planuojama Grauzikuose įkurtą Vlodo Putvinskio muziejų perkelti į Kelmės šaulių namus, kai jie bus pastatyti, tačiau dėl nežinomų priežasčių tai nebuvo padaryta.

Vlodo Putvinskio giminės buvo nutarę ant Grauzikų kalno pastatyti jam paminklą – akmeninį bokštą. Grauzikuose buvo toks paprotys, kad kiekvienas, lipantis į kalną, pats nuneštų tam bokštui akmenį. Ekskursijų dalyviai nešdavo po akmenuką, o jei daugiau – tempdavo su neštuvais. 1934 m. lankydamas Grauzikus, „tuo papročiu ir Resp. Prezidentas A. Smetona ir jo palydovai nunešė po didžiulį akmenį ir tuo padidino kalnan suneštų akmenų krūvą“¹⁹. Ilgainiui akmenų susikaupė labai daug (daug kas jų krūvą vadino „aukuru“ – *aut. past.*). Vytautas Putvinskis sakydavo, kad statys Vlodo garbei ant kalno akmeninį *majaką* ir nereiks lipti į medines *kerėplas*, iš *majako* Šatrija bus matyti.²⁰ Paskui

užėjo karas ir sumanymas liko neįgyvendintas.²¹ Tarybiniais laikais ūkvedžiai akmenis išvežiojo į statybas.

Emilija Putvinskienė – „šaulių močiutė“

Emilija Putvinskienė buvo vyro bendramintė, palaikė jo sumanymus ir idėjas. Tai nulėmė jų nuoširdūs santykiai, tarpusavio supratimas ir meilė, ką dabar randame, skaitydami Vlodo Putvinskio laiškus žmonai. 1919 m. liepos 9 d. džiaugdamasis Emilijai iš Kauno jį rašė apie Šaulių sąjungos įkūrimą: „Aha!, o visgi mano viršus, sudareme pradžia Lietuvos šaulių sąjungos. Tai pusiau sportinė, pusiau politiniai-kariškai-partizanų organizacija.“²²

Kada pati Emilija įstojo į šaulių gretas, kol kas galima tik spėlioti. Žinoma, kad ji dalyvavo Kelmės šaulių būrio Grauzikų grandies veikloje, tačiau tikslesnės informacijos neturime.

Kai vyras užsiėmė organizaciniais reikalais Kaune, ant jos gležnų pečių gulė Šilo Pavėžupio ir Grauzikų dvarų ūkio darbai. Reikėjo sumokėti atlyginimus dvaro darbininkams ir tarnautojams. Gauto pelno dalis Emilijos buvo skiriama ir šauliškai veiklai. 1929 m. sausio 20 d. įvykusiame metiniame Kelmės šaulių būrio susirinkime E. Putvinskienė išrinkta į šaulių namų statymo fondo komisiją; Kelmės šaulių namų fondui ji paaukojo

Šaulė Emilija Putvinskienė kerpa juostą Šaulių namų atidarymo dieną 1932 m. rugsėjo 18 d. Kelmėje. I. Ruko nuotrauka. Kelmės krašto muziejaus archyvas.

visą a. a. Vlodo Putvinskio algą už 1929 m. kovo mėnesį – 1000 litų.²³ Savaitraščio „Trimitas“ duomenimis²⁴, šaulių namams Emilija Putvinskienė paaukojo 2000 litų ir dar 5000 litų paskolino. Neatsitiktinai 1932 m. rugsėjo 18 d., atidarant šaulių namus Kelmėje, jai buvo suteikta garbė perkirpti juostelę.

Šaulių būrius pinigais Emilija rėmė ir vėliau: ji rūpinosi visų šaulių reikalais, todėl ne veltui buvo vadinama „šaulių močiute“. Antai 1930 metais Vilijampolės 31-as šaulių būrys dėkojo „idėjos motutei šaulei EMILIJAI PUTVINSKIENEI<...> už paaukotus du šimtu litų būrio namų statymo fondui“²⁵. 1939 m. moterų šaulių garbės vadė Emilija Pūtvienė Vilniaus rinktinės moterų šaulių reikalams paaukojo 100 litų.²⁶ 1939 m. kovo mėnesį šaulių garbės pirmininkė Emilija Pūtvienė dalyvavo Šaulių sąjungos moterų šaulių rinktinių atstovių susirinkime, kur tardama žodį pažymėjo, kad „nors ir kaime gyvena, bet glaudžiai bendradarbiauja laiškais su dauguma rinktinių ir atskiromis šaulėmis, visuomet jaučia tą bendrą kontaktą ir mato pažangą“. Ji dalyvavo ir tarnybiniame rinktinių vadžių susirinkime.²⁷

Dvarų ūkį perėmus sūnums (Grauzikuose ūkininkavo Vytautas, o Šilo Pavėžupyje – Stasys) Emilija Putvinskienė, mirus vyrui, su didele energija darbavosi, įgyvendindama jo idėjas. Joninių Grauzikuose metu jai buvo

suteikiama garbė užkurti laužą – šaulių šventės simbolį; pasak J. Jokubauskienės²⁸, šaulių vadas paduodavo „šaulių močiutei“ *žibintuvą* (tokiais buvo apšviečiamas kalnas – *aut. past.*) ir jo liepsna uždegdavo laužą.

Kelmės šaulių namuose vietos šaulių būrio garbės pirmininkė Emilija Putvinskienė turėjo savo kambarį. Šaulio Lukošiaus jis buvo išdažytas šauliškais ornamentais ir papuoštas lietuviškų raštų medžiagomis.²⁹ Šaulių namuose kuriamam muziejui E. Putvinskienė paaukojo seną kilimą ir prijuostę.³⁰

Emilija buvo viena aktyviausių Kelmės šaulių būrio moterų, pvz., 1934 m. sausio 28 d. dalyvavo Kelmės šaulių būrio moterų skyriaus susirinkime. 1936 m. šiame mieste įsisteigė atskiras šaulių moterų būrys, kuris energingai darbavosi. Tų metų rugpjūčio mėnesį šaulių namuose šis būrys įsirengė moterų seklyčią; daug prisidėjo šaulių garbės pirmininkė E. Putvinskienė, paaukodama daug daiktų seklyčiai įrengti. Ji prisidėjo ir prie švietėjiškos būrio veiklos.

Antai „1938 m. advento metu Kelmės moterų šaulių būrys specialiai mergaitėms surengė auklėjamojo pobūdžio kursus. Paskaitas skaitė du kartus per savaitę. Prisirinkdavo pilna erdvi šaulių kino salė, nes temos būdavo parenkamos įdomios ir aktualios, pavyzdžiui: mergaitės higiena, ligos, kaip kada rengtis, meilė ir flirtas. Kursams vadovavo mokyklos mokytoja šaulė Lat-

17 *Trimitas*, 1931, Nr. 12, p. 230.

18 *Trimitas*, 1929, Nr. 13, p. 193.

19 *Trimitas*, 1934, Nr. 36, p. 711.

20 Maziliauskienė-Mickevičiūtė Ona, g. 1914 m. Vaiguvo vlsč.

21 Gučienė-Žmuidzinavičiūtė Giedrė, g. 1913 m.

22 1919 m. liepos 9 d. Vlodo Putvinskio laiškas žmonai. *Vlodo Putvinskio-Pūtvio laišškai*. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2003, p. 131.

23 *Trimitas*, 1929, Nr. 13, p. 193.

24 *Trimitas*, 1932, Nr. 39, p. 768–771.

25 *Trimitas*, 1930, Nr. 15, p. 3.

26 *Trimitas*, 1939, Nr. 46, p. 1126.

27 *Trimitas*, 1939, Nr. 11, p. 256–257.

28 Jokubauskienė-Karčiauskaitė Julija, g. 1917 m. Verpenoje.

29 *Trimitas*, 1935, Nr. 1, p. 18.

30 Aukoja Vl. Putvinskio šaulių muziejui Kelmėj. *Trimitas*, 1939, Nr. 12, p. 285–286.

1931 m. spalio 4 d. Šaukėnų būrio šauliai pietauja pratybų metu. Centre stovi Stasys Putvinskis su žmona Darija. Nuotrauka iš straipsnio autoriaus archyvo.

kauskienė. Paskaitą skaitė ir šaulių močiutė E. Putvinskienė.³¹

Emilija neretai rašė šauliškai spaudai, pavyzdžiui, 1930 m. straipsnyje „Dėl „Miss“ lietuvių rinkimo“ ji pasisakė prieš moterų rūšiavimą pagal grožį, rašydama, kad „mūsų gražiosios lietuaitės nė kiek nenustos savo grožio, jei nebus rūšiuotos, patentuotos, o patentavimas jų vidujinės vertės nepakels, o sumažins“³². 1930 m. sausio 5 d. Šiauliuose įvykusiame pirmajame Šiaulių rinktinės moterų skyrių atstovių suvažiavime E. Putvinskienė pasakė įžangos žodį ir skaitė paskaitą „Moteris Šiaulių Sąjungoj ir visuomenėj“³³. 1934 metais Emilija Putvinskienė „Trimitė“ rašė apie šaulių moterų pareigas sąžiningai atlikti kiekvieną darbą ir rasti jame prasmę, apie uniformos dėvėjimą, draugiškus tarpusavio santykius. 1936 m. straipsnyje „Ar moteris turi dalyvauti kare?“ Emilija rašė, kad ir moteris turi ruoštis karui, „nes vistiek niekur nepasislėps“³⁴.

Stasys Putvinskis-Pūtvis Šaukėnų šaulių būryje

Ūkininkaudamas Šilo Pavėžupio dvare, vyresnysis Putvinskių šeimos sūnus Stasys aktyviai dalyvavo Šaukėnų šaulių būrio veikloje. Šaulių savitraštyje „Trimitas“ rašoma, kad 1930 m. „visapusiškai būrį rėmė

sąjungos kūrėjo a. a. Vlodo Putvinskio sūnus – šaulių kuopos vadas Putvinskis Stasys, kuris gyveno savo Šilo-Pavėžupio dvare, 7 km. nuo Šaukėnų“³⁵.

1931 m. sausio 8 d. Šaukėnų šaulių būrio susirinkime skaitytas Varėnos šaulių būrio raštas, kuriame prašyta aukomis paremti baigiamą statyti jų šaulių namą. „Visų dėmesį atkreipė p. Putvinskio kalba, kuris plačiai įvertino reikšmę nuosavų būrio namų, o ypatingai Varėnoje ir kitose pademark. linijos vietose, pabrėžė nuopelnus pafrontės būrių. Po jo kalbos, susirinkimas vienbalsiai nutarė paaugoti iš būrio išdo 100 litų; p. Putvinskis aukojo 20 litų. *Tilindis*“³⁶

Dvare iš dvaro darbininkų buvo sudaręs Šilo Pavėžupio šaulių grandį, kuri priklausė Šaukėnų šaulių būriui. Grandies šauliams Stasys Putvinskis parūpino paprastus šautuvus; šauliams vadovavo dvaro ūkvedis šaulys Jurgis Pluščiauskas.³⁷

Stasys Putvinskis buvo karininkas, 1922 m. išėjęs į atsargą, turėdamas atsargos leitenanto laipsnį.³⁸ Todėl Šaukėnų šaulių būryje jis pritaikė kariškoje tarnyboje įgytas žinias. Antai, 1932 m. vasario 7 d. visuotiniame būrio susirinkime ats. leitenantas S. Putvinskis „laikė paskaitą apie kariuomenės organizaciją ir karišką šaulių lavinimąsi“³⁹. 1932 m. rugsėjo 4 d. Šaukėnų būrio

35 *Trimitas*, 1930, Nr. 45, p. 930.

36 *Trimitas*, 1931, Nr. 9, p. 173.

37 Stunguryš Aleksas, g. 1906 m. Šilo Pavėžupio dvare.

38 Pūtviėnės Darijos, g. 1901 m. Bubių dvare, pateiktos Stasio Pūtvio gyvenimo datos, *Pūtvių šeimos archyvas*.

39 *Trimitas*, 1932, Nr. 9, p. 170–171.

Graužikų šaulių grandis savo klube 1930 m. vasario 19 d. Vytautas Putvinskis sėdi prie lango. Kelmės krašto muziejaus archyvas.

susirinkime „kuopos vadas ats. leit. S. Putvinskis apibūdino bylos su vokiečiais laimėjamą Haagoje ir to didelę reikšmę Lietuvai“⁴⁰. 1932 m. rugsėjo 11 d. Skaistgirio šaudykloje jis kartu su rinktinės vadu tikrino šaulių gabumus, šaudant 100 m distancijoje stacionais.⁴¹ Tų pačių metų rugsėjo 18 d., atidarant Vlodo Putvinskio vardo šaulių namus Kelmėje, Šaukėnų šaulių kuopos vadas S. Putvinskis vadovavo šaulių paradiui miesto aikštėje.⁴² 1933 m. sausio 8 d. Šaukėnų šaulių būrio susirinkime jis skaitė paskaitą apie visuomeninę bei ekonominę 1932 metų būklę ir apie įvykusį kuopų bei būrių vadų suvažiavimą.⁴³

Reikia atkreipti dėmesį, kad Stasio Putvinskio-Pūtvio šauliška veikla išėjo už Kelmės krašto ribų. Jis buvo Šaulių sąjungos VII rinktinės valdybos vicepirmininkas ir I bataliono vadas.⁴⁴ 1932 m. „Trimitė“ publikuotoje nuotraukoje ats. lt. S. Putvinskis sėdi tarp Šiaulių rinktinės valdybos narių.

1937 m. išrinktas į Šaulių sąjungos centro valdybą, jis priešinosi pastangoms tų, kurie norėjo šauliais padaryti visus valstybės tarnautojus, taip pat buvo prieš visas privilegijas, kuriomis būtų išplėstos šaulio, kaip valstybės piliečio, teisės.⁴⁵

40 *Trimitas*, 1932, Nr. 39, p. 774.

41 Ten pat.

42 Antalgiškis, J. Iškilminga diena Kelmėje. *Trimitas*, 1932, Nr. 39, p. 769.

43 *Trimitas*, 1933, Nr. 5, p. 98–99.

44 *Stasio Putvinskio biografinės žinios*. 12.XII.1935, MA CB, f. 12 2953.

45 *Lietuvių enciklopedija*. Boston, t. XXIV, 1961, p. 285.

Svarbu paminėti, kad aktyvi šaulė buvo ir Stasio Putvinskio-Pūtvio žmona Darija, kartu su vyru priklausiusi Šaukėnų šaulių būriui. Ji aktyviai veikė tarp šaulių moterų. 1930 m. sausio 5 d. Šiauliuose įvyko pirmas Šiaulių rinktinės moterų skyrių atstovių suvažiavimas. Suvažiavime pirmininkavo Darija Putvinskienė. Be to, skaitė paskaitą „Dorinis ir šauliškas jaunimo auklėjimas“⁴⁶. 1934 m. vasario 4 d. VII-osios rinktinės šaulių moterų suvažiavime Šiauliuose Darija kalbėjo apie sutartinį šaulių vyrų ir moterų veikimą būriuose.⁴⁷

Įvairiapusė Vytauto Putvinskio-Pūtvio veikla

Vytautas Putvinskis buvo vienas seniausių Kelmės būrio šaulių, nuo 1927 iki 1934 metų be pertraukos išbuvęs valdybos pirmininku. Jo dėka būrys tapo pirmaujantis. 1935 m. įkūręs būrį Graužikuose, iš Kelmės būrio pasitraukė.⁴⁸

Vytautas Putvinskis buvo įdomi asmenybė – jo veikla labai įvairi. Jaunesnysis Vlodo Putvinskio sūnus domėjosi senove, Graužikų dvare kaupė eksponatus. Vladas Putvinskis laiške žmonai rašė: „Tucka“⁴⁹ gerai daro, kad neduoda Šiauliams (turima omenyje Šiaulių „Aušros“ muziejus – *aut. past.*) savo muzejaus. Jeigu Graužikuose savo kultūros atlorėlis, tai turi but jame ir

46 *Trimitas*, 1930, Nr. 7, p. 132.

47 *Trimitas*, 1934, Nr. 7, p. 138.

48 *Trimitas*, 1935, Nr. 19, p. 347.

49 Tucka – taip šeimoje buvo vadinamas Vytautas Putvinskis-Pūtvis.

Vytautas Putvinskis (stovi ketvirtas iš kairės) Kelmės „Šaulio“ futbolo komandoje. Kelmės krašto muziejaus archyvas.

muzejelis. Toks dalikas duoda tam tikros spalvos, duoda dušios auklėja. Rinkimas ir didinimas rinkinio duoda auklėjančio patriotinio darbo grandies nariams.⁵⁰

1936 m. Kelmės valsčiaus mokytojų konferencijoje nutarta Kelmėje steigti muziejų. Laikiniai jis turėjo įsikurti šaulių namuose. Šaulių sąjungos įkūrėjo garbei muziejus pavadintas Vlado Putvinskio muziejumi. Juo rūpinosi muziejininkų sekcija, kuriai priklausė ir Graužikų būrio vadas Vytautas Putvinskis.⁵¹

1939 m. „Trimite“ buvo išspausdintas aukotojų Vlado Putvinskio muziejui sąrašas. Vytautas Putvis muziejui paaukojo: „akmens kirvių, žalvario apyrankių, trimtą, kulkų, titnago indą, tris lazdas, liaudies smūtkelių, pabaigtuvių vainikų, peleninę, tabokinę, du naganus, girnų akmenis, pypkę opijui, žirkles žvakėms, šerių šukas, skiltuvą, parakinę, siuvinėtą juostą, štamptų, banknotų, daug įvairių monetų, medalių iš 1912 m., vėliavą, tris pjautuvus, iškabą, spynų, bliūdinę, medinių šakių, kaltinių kirvių, iečių ir kitų dalykų“⁵².

Reikia paminėti, kad Vytautas Putvinskis buvo sportininkas. Priklausydamas Dotnavos šaulių būriui, 1922 m. rugsėjo 16–17 dienomis jis dalyvavo lengvosios atletikos varžybose Kaune net keliose rungtyse: 1500 metrų bėgime nugalėjo, pasiekdamas naują Lietuvos rekordą – 4 min. 57 sek.; be to, nugalėjo

5000 metrų bėgime (18 min. 43 sek.). Trišokio iš vietos (7 m 9 cm) ir šuolio į tolį įsibėgėjęs (5 m 13 cm) rungtyse užėmė antrąsias, o 100 metrų bėgime ir 110 metrų barjeriniame bėgime užėmė trečiąsias vietas.⁵³ Todėl, dalyvaudamas Kelmės šaulių būryje, jis dažnai buvo atsakingas už sportinę veiklą ir pats aktyviai sportavo; priklausė būrio futbolo komandai „Šaulys“, kuri rungtyniavo Žemaičių šaulių apygardoje. 1932–1933 m. „Trimite“ minimos žaistos rungtynės su Tauragės „Maisto“, Šiaulių šaulių „Sakalo“, Raseinių „Šarūno“ futbolo komandomis. 1933 m. rugpjūčio 5–6 d. septyni kilometrai nuo Kelmės, gražioje Kražių pušyno kopose, vadinamose Šventkapiais, suorganizuota būrio stovykla. Jos tikslas buvo būrio karinis ir sportinis pasiruošimas ir šaulių būrių, kurie buvo kviesti kartu stovyklauti, tarpusavio susipažinimas. Sportiniam būrio paruošimui vadovavo Vytautas Putvinskis.⁵⁴

Jis dalyvavo ir Kelmės šaulių būrio kariniuose užsiėmimuose. „Trimite“ randame tokią žinutę: „1928 m. rugsėjo 16 d. buvo būrio šaudymo pratimai kovos šoviniiais 100 ir 150 metrų distancijoj. Geriausiai šaudyme pasirodė Vytautas Putvinskis.“⁵⁵

Vytautas Putvinskis užsiėmė ir kultūrine veikla. Ūkininkaujant Graužikų dvare, svarbiausias kasmetinis renginys, kurio organizavimas gulė ne tik ant Kelmės ir Graužikų šaulių, bet ir ant jo pečių, buvo Joninių gegužinės ant Graužikų kalno.

Atrakcionai ant Graužikų kalno per Joninių šventę. Nuotrauka iš straipsnio autoriaus asmeninio archyvo.

Jau 1920 m. Lietuvos šaulių sąjungos įstatų projekte birželio 24 diena (Joninės) numatyta kaip Šaulių diena (šventė). Joninių šventės šauliai rengdavo ant kalvų, prie upių. Garsi švenčių vieta Mažojoje Lietuvoje buvo Rambyno kalnas. Plačiai tarpukario Lietuvoje buvo žinomos ir gegužinės ant Graužikų kalno, vietinių vadinto *Žvėrinčium*. Gegužines surengti buvo nelengva, nes tai buvo daugelio žmonių darbas. Kelmės šaulių būryje buvo įsteigta komisija gegužinėms rengti. Graužikų Joninių gegužinė buvo skirta plačiai visuomenei, šauliškumo propagandai ir pelnui; pelnas nebuvo paskutinėje vietoje, nes šauliams reikėjo surinkti lėšų įsigyti nuosavus šaulių namus. Todėl organizatoriai stengėsi, kad gegužinės būtų įdomios ir pritrauktų daug žmonių. Bilietai į gegužines būdavo brangūs: kontrolieriai juos pardavinėjo po 1–2 litus, o pasak šios šventės dalyvio Juozo Navickio, vienais metais kainavę net po 5 litus.

Už ką buvo atsakingas Vytautas Putvinskis, organizuojant Joninių gegužines? Po tėvo mirties, likęs Graužikų valdytoju, į šventės organizavimą jis įtraukdavo dvaro personalą. Darbininkams ponas liepdavo takus valyti (*gracavoti*), aikštes ir gėlynus tvarkyti. Kalnas turėjo gražiai atrodyti, apie tai 1930 m. parašė šventės dalyvis iš Raseinių: „Kalnas įstabiai gražiai, sumaniai sutvarkytas: dailūs takai, suolai, niveliuotos aikštės, gėlynėliai vis tai kruopštaus a. a. Putvinskio sumanyti, jo šeimos įgyvendinti.“⁵⁶

Vytauto Putvinskio rūpestis buvo sportinių varžybų ir atrakcionų organizavimas; būdamas sportininkas,

tuo jis mielai užsiimdavo ir net pats dalyvaudavo varžybose. Vytautas traukdavo virvę, lenktyniaudavo, bėgdamas maiše; jam, aukštaūgiui, liuksėti maiše būdavo sunku.

Vyrai šokinėdavo per buomą (*kumelę*), kilnodavo svorius. Būdavo įvairių atrakcionų. Užrištomis akimis daužė puodus, eidavo ant kojokų (*kyliopų*). Viršutinėje kalno aikštėje buvo sukynys. Vyrai stengėsi merginas įsukti, kad jos klyktų. Viršuj buvo ir buomas pereiti, o ant aukštų *žėglių*⁵⁷ padėta lenta, ant kurios dviese supdavosi. Tačiau įdomiausias ir populiariausias atrakcionas buvo stačiame kalno šlaite įrengta vasaros čiuožykla – apie 50 metrų ilgio ir 25 metrų aukščio *slidynė*. Ją parėmė Graužikų dvaro stalius Simonas Gliudys. Vienas nuvažiavimas ja kainavo 25 centus.⁵⁸ Čiuožykla-tramplinas buvo sukalta iš lentų, meistriškai išlankstytų ir išlygintų. Jos vidus buvo taip kruopščiai iškaltas skarda, kad galėjai čiuožti ant užpakalio ir kelių nebūtum sušiplėšęs. Čiuoždavo ant specialių rogučių – *dratinukų*.

Vidurinėje Graužikų kalno aikštėje per gegužines, būdavo, stovi bačkos. Ant tų bačkų sulipdavo vyrai, pasiimdavo ilgas kartis, apvyniotas skudurais, kad nedurtų. Ir stengdavosi vienas kitą nustumti. Tose varžybose dalyvaudavo ir ponas Vytautas Putvinskis. Jis buvo aukštas ir stambus, bet buvo ir stipresnių. Tik vyrai stengėsi ponui nusileisti, nes jis labai pykdavo, kai jį nustumdavo. Dvare bernu dirbęs Jonas Užemckis, dar stambesnis ir platesnis už Putvinskį, ponui nenusi-

50 1928 m. rugpjūčio 14 d. Vlado Putvinskio laiškas Emilijai Putvinskienei. *Vlado Putvinskio-Pūtvio laišakai*. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2003, p. 172.

51 *Trimitas*, 1936, Nr. 30, p. 725.

52 Aukoja Vl. Pūtvio šaulių muziejui Kelmėj. *Trimitas*, 1939, Nr. 12, p. 285–286.

53 *Trimitas*, 1922, Nr. 38, p. 27–29.

54 *Trimitas*, 1933, Nr. 33, p. 658.

55 *Trimitas*, 1928, Nr. 39, p. 1282.

56 *Trimitas*, 1930, Nr. 31, p. 652–653.

57 *Žėgliai* – rėmas, karkasas.

58 Karpavičius Stasys, g. 1913 m. Mėžaičių k.

leisdavo. Putvinskis, nustumtas nuo bačkos, pykdavo: „Peckelis tas Jons, kaip syna. Stumk į syną ir tai nevirs.“⁵⁹

Dviračiu važiuodavo per Karvinio tvenkinio kampą ištiesta plačia lenta; retai kam pavykdavo pervaziuoti, dažniausiai išsimaudydavo. Buvo kelios smarkios merginos, kurios nebijodavo per lieptą važiuoti. Nugalėtojas Vytautas Putvinskis apdovanodavo skarelėmis, nosinėmis, šalikais. I. Venckaus⁶⁰ teigimu, šventei ponas nupirkdavo dovanėlių už 100 litų. Loterijų ir varžybų laimėtojams būdavo skiriami prizai. Dovanodavo daugiausia knygas ir rašymo priemones – parkerius, pieštukus, sąsiuvinius.

Vytautas Putvinskis rūpinosi ir vakarine Joninių programa. Anot O. Maziliauskienės⁶¹, kur nors po krūmu paslėpdavo įjungtą žibintuvėlį – tai buvo „paparčio žiedas“. Šalia padėdavo šokoladą ar saldainių. Po to liepdavo visiems paparčio žiedo ieškoti. Kitą kartą rasdavo, o kitą ir ne. Ponas juokdavosi, kad jie nemoka ieškoti. Pats patenkintas sėdėdavo. Jis buvo įdiegęs ir ugnies sąšaukos tradiciją. Apie jos užuomazgą rašoma „Trimite“: „Senovėj lietuviai aukštuose kalnuose ir ošiančiose giriose sukūrė laužus reiškė savo tautos galią, lyg primindavę tas senovės ugnis, kurios buvo sukuriamos gresiant pavojui.“⁶² Per šaulių Jonines ugnies sąšauka būdavo tarp Grauzikų ir Šatrijos kalnų. Vidurinę Grauzikų kalno aikštę apšviesdavo milžiniškas laužas. Vakare laužas užsidegdavo ir ant Šatrijos kalno. Tada Grauzikų kalno viršutinėje aikštėje užsilipę į medinį bokštą – *kerėplą*, jos viršuje ant karties pritvirtindavo smaluotą statinę ir ją padegdavo. Šviesa matydavosi ir ant Šatrijos.⁶³ Vytautas Putvinskis nuo kalno leisdavo raketas (*rakėtninkus*) – niekas aplink jų neturėjo.⁶⁴ Iš Grauzikų kalno laužų ir raketų šviesą matydavo labai toli, nes jo absoliutinis aukštis siekia daugiau kaip 195 metrus virš jūros lygio.

1938 m. liepos 15-ąją dieną, šeštadienį, Vytautas Putvinskis Kelmės ir Grauzikų šauliams buvo suorganizavęs išvyką prie jūros. Iš žydų nusamdė dvi mašinas – sunkvežimius, kurių kiekviename galėjo tilpti po 25 žmones. Važiavo pro Pagėgius, Tilžę, Šilutę. Klaipė-

59 Maziliauskienė-Mickevičiūtė Ona, g. 1914 m. Vaiguvo vlsč.

60 Venckus Izidorius, g. 1916 m. Sankt Peterburge.

61 Maziliauskienė-Mickevičiūtė Ona, g. 1914 m. Vaiguvo vlsč.

62 Artinasi didelė šventė. *Trimitas*, 1929, Nr. 23, p. 369.

63 Maziliauskienė-Mickevičiūtė Ona, g. 1914 m. Vaiguvo vlsč.

64 Venckus Izidorius, g. 1916 m. Sankt Peterburge.

Trys sesutės Pūtvytės. Iš kairės: Ona (g. 1899), Sofija (g. 1900) ir Emilija (g. 1908). Nuotrauka iš G. Gučienės šeimos albumo.

doje, sumokėję po 2 litus, daugelis paplaukiojo laivu po jūrą.⁶⁵

Trys sesutės Pūtvytės⁶⁶

Vladas ir Emilija Putvinskiai užaugino tris dukras. Visos jos buvo patriotės, šaulės, savo veikla atsidavusios Lietuvai. Iš seserų daugiausia ryšių su Kelmės kraštu turėjo jauniausioji – Emilija, keletą metų aktyviai veikusi vietos šaulių būryje. Trumpose žinutėse iš „Trimito“ rašoma būtent apie ją.

1928 m. gruodžio 30 d. Kelmėje surengta Naujųjų metų šventė. „Tautiškai apsirengusių šaulių Putvinskaitės ir Žmuidzinaičiūtės deklamacijos paliko visiems gilaus įspūdžio.“⁶⁷

Po Vlado Putvinskio mirties nuspręsta įsigyti šaulių namus, tam reikėjo daug pinigų, todėl vienas iš kultūrinių renginių tikslų buvo užsidirbti. Antai 1929 m. „gruodžio 29 dieną Kelmėje įvyko tradicinis vietos būrio vakaras balius, kurio pelnas paskirtas Kelmės būrio šaulių namų statymo reikalams. Buvo statomas prologas „Savanorio dukters“⁶⁸. Prologe vaidino E. Putvinskaitė ir Sakelis. Po vaidinimo buvo šokiai, grojo iš Šiaulių atvykęs orkestras. Žmonių iš Kelmės ir apylinkių susirinko apie 550, gryo pelno gauta apie 400 litų. Vakaro rengimo komisiją sudarė pirm. E. Putvinskaitė ir nariai vietos teisėjas Atkočaitis, nuovados viršininkas

65 Venckus Izidorius, g. 1916 m. Sankt Peterburge.

66 1938 m. Putvinskių šeima susigražino senąją lietuvišką Pūtvių pavardę, tačiau spaudos šaltiniuose jos narių pavardės rašomos įvairiai.

67 *Trimitas*, 1929, Nr. 2, p. 29

68 *Trimitas*, 1930, Nr. 4, p. 79.

Lapinskas, kontrol-asistentas P. Jakuška ir būrio vadas A. Užkuras.⁶⁹

Gyvendama Žemaitijoje ir nuo vaikystės matydama gražias Užgavėnių kaukes ir papročius, Emilija rūpinosi jų išsaugojimu. 1937 m. straipsnyje „Gaivinkim senus Užgavėnių papročius“ E. Pūtvytė ragino Užgavėnių kaukes ne tik rinkti į muziejus, užrašyti papročius, bet ir per ateinančias Užgavėnes organizuoti kaukių vaikštynes.⁷⁰

Seserys Ona Pūtvytė-Tercijonienė ir Sofija Pūtvytė-Marcinkevičienė (Mantautienė) užėmė aukštas pareigas Lietuvos šaulių sąjungoje (visas jas sunku ir išvardyti) ir daugiausia darbavosi Kaune. O. Putvinskaitė-Tercijonienė buvo pirmoji Kauno moterų šaulių būrio vadė (nuo 1927 metų) ir pirmoji šaulių laikraščio „Trimitas“ administratorė.⁷¹ 1933 m. liepos 23 d. pirmajame visuotiniame šaulių moterų suvažiavime Ona išrinkta centro komitetan.⁷² 1938–1939 m. S. Pūtvytė-Marcinkevičienė buvo šaulių moterų vadė. Šaulių sąjungos reikalais lankėsi Suomijoje, Latvijoje, Estijoje ir Čekoslovakijoje.⁷³

Šaulių rinktinėse, būriuose, šaulių suvažiavimuose ir stovyklose seserys skaitė paskaitas, rašė straipsnius. Pavyzdžiui, 1934 m. „Trimite“⁷⁴ Sofija siūlė šaulių būriams vieni kitus lankyti ir semtis patirties ekskursijų metu. 1938 m. sausio mėnesį Aleksoto šaulėms buvo suorganizuoti trijų dienų ideologiniai kursai, kuriuose S. Marcinkevičienė skaitė paskaitą apie Šaulių sąjungos ideologiją ir pagrindinius moterų šaulių uždavinius; O. Tercijonienė skaitė apie šaulišką vaikų auklėjimą.⁷⁵

Savo straipsnius publikuodamos šaulių leidiniuose „Trimitas“, „Šaulė“, kuriuos skaitė šauliai visoje Lietuvoje, Putvinskių dukros spausdintu žodžiu darė įtaką visos šalies, taip pat ir Kelmės krašto šauliams. Sofija Marcinkevičienė kartu su vyru Aleksandru ir Ona Tercijonienė su vyru Vincu paaukojo po 1000 litų Kelmės šaulių namų statybai.⁷⁶ Savo gimtinėje lankydavosi

69 Ten pat.

70 *Trimitas*, 1937, Nr. 5, p. 108.

71 Tercijonienė-Putvinskaitė Ona. *Vlado Putvinskio-Pūtvio laiškai*. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2003, p. 32.

72 Putvinskaitė-Tercijonienė Ona. *Lietuvių enciklopedija*. Boston, t. XXXI, 1964, p. 75.

73 Pūtvytė-Mantautienė Sofija. *Lietuvių enciklopedija*. Boston, t. XXXVII, 1985, p. 369.

74 Marcinkevičienė-Putvinskaitė Sofija. Šaulių vasaros darbai. *Trimitas*, 1934, p. 657.

75 *Trimitas*, 1938, Nr. 6, p. 158.

76 *Trimitas*, 1932, Nr. 39, p. 768–771.

retai. Šaulių namų Kelmėje atidarymo dieną, 1932 m. rugsėjo 18 d., nuotraukoje kartu su atsakingais Šaulių sąjungos veikėjais Oną Putvinskaitę-Tercijonienę mato me stovinčią prie savo tėvo kapo.

Žinoma, kad 1933 m. rugpjūčio 5–6 d. Kelmės šaulių būrio stovykloje su gausiu šaulių moterų būriu stovyklavo moterų centro komiteto narė Ona Tercijonienė. „Stovykla buvo išpuošta ir išgražinta. Suruoštas a. a. Dariaus ir Girėno paminėjimas ir pabaigoje linksma, daug apylinkės gyventojų sutraukusi gegužinė.“⁷⁷

Pabaigos žodis

Apibendrinant galima teigti, kad Vlado Putvinskio ir jo šeimos įtaka Kelmės šaulių veiklai buvo didelė. Ji pasireiškė šeimos nariams tiesiogiai dalyvaujant šio krašto šaulių struktūrinuose vienetuose arba netiesiogiai – per šaulių leidiniuose publikuojant straipsnius, kuriuos skaitė praktiškai visi šauliai.

Vladas Putvinskis-Pūtvis aktyviai veikė Grauzikų, jo žmona Emilija ir sūnus Vytautas – Grauzikų ir Kelmės šaulių veikloje.

Stasys Putvinskis-Pūtvis su žmona Darija buvo aktyvūs Šaukėnų šaulių būrio ir Šiaulių šaulių rinktinės nariai.

Emilija Putvinskaitė Kelmės šaulių būryje dalyvavo 1928–1930 metais.

Ona Tercijonienė ir Sofija Marcinkevičienė-Mantautienė užėmė aukštas pareigas LŠS moterų organizacijoje, skaitė paskaitas, rašė straipsnius. Po vyro mirties Lietuvos šaulių sąjungos moterų veikloje aktyviai dalyvavo ir „šaulių močiutė“ Emilija Putvinskienė.

Vladas Putvinskis-Pūtvis ir po mirties tebeveikė šaulius – prie jo kapo Kelmėje šauliai prisiekdavo tęsti jo žygius, o „šaulių tėvo“ sukurta šaulių ideologija, šaulio priesakais vadovaujamės ir dabar.

77 *Trimitas*, 1933, Nr. 33, p. 658.

2023-iaisiais minimos etnografo, tautosakininko, literato, istoriko, publicisto, vertėjo, dvasininko, lietuvių raštijos veikėjo Liudviko Adomo Jucevičiaus 210-osios gimimo metinės

Prof. dr. Saulius Pivoras,
Vytauto Didžiojo universitetas

LIUDVIKO ADOMO JUCEVIČIAUS TAPATYBINĖS NUOSTATOS

Etnografo Liudviko Jucevičiaus portretas, XIX a. vid. Nežinomas Lietuvos XIX a. vid. dailininkas. Saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, inv. Nr. LNDM G 359.

Tapatybinės nuostatos apima platesnį įsivaizdavimą apie visuomenės gyvenimą, vystymąsi, kultūrą, visuomenės praeitį, dabartį ir ateitį. Be tokio įsivaizdavimo retai apsieina bet kuris išsilavinęs žmogus. L. A. Jucevičius paprastai laikomas gana apolitišku žmogumi. Kai kurių tyrinėtojų nuomone, L. A. Jucevičiaus politinis akiratis buvo siauras¹. Ir tai tiesa, jeigu kalbame eina apie domėjimąsi politinėmis aktualijomis ar juolab aktyvų dalyvavimą politiniuose įvykiuose. Tuo L. A. Jucevičius neužsiėmė, iš dalies ir galimybių užsiimti neturėjo. Jam nebuvo labai svarbu, kas yra valdžioje, kuo ir kaip pateisinami valdžios veiksmai, nes, matyt, vadovavosi

principu, kad bet kokia valdžia iš Dievo. Tą liudija jo monarchistinės ištikimybės deklaracija pirmojoje jo išleistoje knygoje 1834 m., parašytoje dar 1832–1833 m. Baigiamasis šios knygos sakinys: „būkime ištikimi mūsų MONARCHUI [t. y. *Rusijos carui – aut. past.*] ir saulė mums tikrai nušvis šviesiau“². Žinoma, tai retorinis pareiškimas, tačiau jo L. A. Jucevičius vėliau niekaip nepaieigė ir neišsižadėjo. Kaip bebūtų, Liudvikas iš Pakėvio visgi turėjo ir platesnį įsivaizdavimą apie visuomeninį gyvenimą ir jo poreikius, kurį galima pabandyti apibūdinti, remiantis jo veikaluose reiškiamą poziciją, nors ji dažnai parodoma netiesiogiai, taip pat susirašinėjimu su amžininkais.

L. A. Jucevičius, žvelgiant iš dabartinės Lietuvos realijų, gali atrodyti mįslinga, paslaptinga figūra. Viena vertus, lenkiškos kultūros žmogus (nuolat rašė lenkiškai spaudai, leido knygas daugiausia lenkų kalba, nors atliko ir vertimų į lietuvių kalbą), bet taip pat žemaitis, žemaitiškumo mylėtojas („esu žemaitis ir tuo didžiuliuosi“, – rašė jis „Žemaičių žemės prisiminimuose“), liaudies kultūros tyrinėtojas, tačiau prie liaudies gyvenimo gerinimo jis nesistengė aktyviai prisidėti. Kraštotyriniais veikalais apie Žemaitiją ir Lietuvą L. A. Jucevičius neabejotinai veikė lietuvių tautinės savimonės formavimąsi XIX a. Nors dėl asmeninių priežasčių formaliai pakeitė tikėjimą iš katalikybės į stačiatikybę, L. A. Jucevičius buvo religingas žmogus. Taikliai apie asmenybę pastebėjo A. Janulaitis: „Jisai priešininkas bedievybės, užneštos iš Prancūzų žemės, kaip lygiai veidmainingo pamaldumo“³.

² Pisma Ludwika Adama Jucewicza. Wilno, 1834, p. 154.

³ Janulaitis A. Kun. Liudvikas Adomas Jucevičius. Vilnius, 1910, p. 33–34.

¹ Lukšienė M. Liudvikas Adomas Jucevičius. In: *Lietuvių kultūros veikėjų laišakai J. I. Kraševskiui*. Vilnius, 1992, p. 28.

L. A. Jucevičiaus knyga „Žemaičių žemės prisiminimai“ (1842). Ekspонатas saugomas Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejuje. Vilmos Dichavičienės nuotrauka.

Kokiai visuomenės klasei ar sluoksniui save priskiria L. A. Jucevičius? Ar tapatina save su liaudimi? Liaudžiai jis demonstruoja simpatijas, tačiau akivaizdu, kad su ja nesitapatina. Išsilavinęs žmogus, literatas – tai vienas iš visuomeninių vaidmenų, kurį sau priskiria L. A. Jucevičius. Tuo pačiu tai rodo priklausymą aukštesniajai klasei, prie kurios vienareikšmiškai L. A. Jucevičius šliejasi kalbėdamas apie sunkumus – su jais teko susidurti renkant tautosakinę medžiagą rašiniams: „Kliūčių darydavo tai mano nedraugai bei darbo neigėjai, tai patys kaimo žmonės, kurie nelengvai dalijasi savo žiniomis, ypač su aukštesniąja klase“⁴. Galbūt tai tokia tik dalinai luominė priklausomybė, nulemta ne gimimo, o asmeninių nuopelnų, bet visgi socialinės ribos yra aiškiai nubrėžtos.

⁴ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 58.

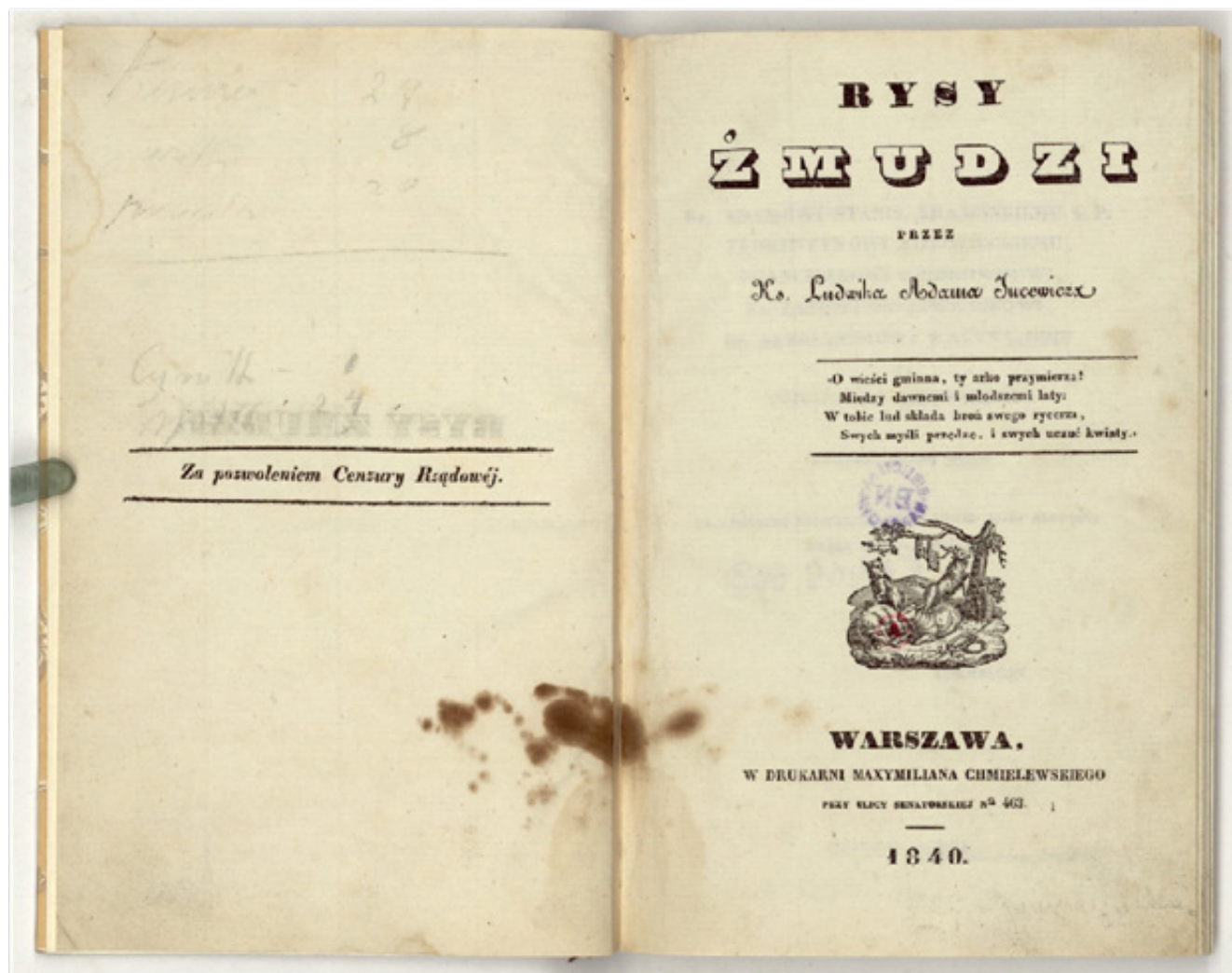
Apskritai Jucevičius laikė luominę santvarką savaime suprantamu ir nekvestionuojamu dalyku. Siektinas šios santvarkos idealas – luomų vienybė ir tarpusavio pagarba, patriarchalinis, paternalistinis aukštesniųjų luomų rūpinimasis žemesniaisiais. L. A. Jucevičius „Žemaičių žemės prisiminimuose“ rašo, jog „žemaitis kaimietis yra prisirišęs prie savo dvarininko ir myli jį ne kaip poną, o kaip Apvaizdos skirtą tėvą“⁵. Arba: „Ponai su baudžiauninkais elgiasi tėviškai ir mato juose visada lygius sau žmones. Tas kaip tik ir yra svarbiausioji priežastis, kodėl mūsų kiemionis taip gerai gyvena“⁶.

Pasak L. A. Jucevičiaus, esama vienijančių bruožų Žemaitijos visuomenėje, nes žemaičiai yra „gudrūs ir nepasitinkintys; jie nesiduoda suviliojami pažadais, įti-

⁵ Jucewicz L. A. *Wspomnienia Żmudzi*. Wilno, 1842, p. 128.

⁶ Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 472.

Veikalo „Žemaitijos bruožai“ (Ludwik Adam Jucewicz *Rysy Żmudzi*, 1840) antraštinis lapas. Lenkijos nacionalinės bibliotekos skaitmeninė biblioteka POLONA.

kinėjimais nei gražiais žodeliais, niekam neatskleidžia savo sielos paslapties, su niekuo neina į draugystę kitaip, kaip nebent gerai jį pažinę ir daug sykių išmėginę. Bet užtat jei kas sykį įgijo jų prielankumą, ką jie sykį pamilo ir kuo patikėjo, tai jau gali būti tikras jų prisirišimu iki gyvos galvos ir geidauti iš jų visko, nors tai reikalautų didžiausio pasiaukojimo⁷.

Bet visgi L. A. Jucevičiaus požiūriu, kiekvienam luomui Žemaitijoje yra ir savos dorybės, ir savos ydos: „Esama atskirų dorybių ir ydų šioje visuomenėje, imant skyrium kiekvieną, jeigu taip sakytume, kastą“⁸. Kai L. A. Jucevičius gyrė valstiečius dėl jų dorovingumo, jis gyrė jų tradicines dorybes: darbštumą, prisirišimą prie gimtųjų namų ir pan. Teigiamai vertino sėslų bei uždarą valstiečių gyvenimo būdą. Ypač pabrėžė jų religingumą. Žemaičių valstiečių dorybės ir netgi apsišvietimas,

geresnis nei kitur Lietuvoje, pasak L. A. Jucevičiaus, kyla iš nuoširdaus pamaldumo, religinių nuostatų pildymą liaudis esą laiko svarbiausia pareiga, nes tikėjimas yra svarbiau už viską pasaulyje⁹. L. A. Jucevičius kritikavo bajoriją (šlėktą) dėl nesirūpinimo „viešais reikalais“: „paprastai visokių viešų reikalų vengia ir, pūsdamiesi dėl savo dievaišin kokių privilegijų, prie nieko rankos pridėti nenori“; dėl lenkų kalbos nemokėjimo: „daugelis net ir lenkiškai nemoka. O tie, kurie kalba lenkiškai, laiko save kažkuo aukštesniu“¹⁰. Lenkų kalbą Jucevičius apskritai itin vertino kaip išvystytą, intelektualiam bendravimui tinkamą kalbą. 1840 m. rašytame laiške J. I. Kraševskiui jis skundėsi, kad kaime savo valandas leidžia „pats vienas, atitolintas nuo draugų, netekęs bet kokio drauginio gyvenimo malonumų, pasodintas

9 Jucewicz L. A. *Wspomnienia Żmudzi*. Wilno, 1842, p. 126–127.

10 Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 461.

kaime tarp vienų prastų žmonių, kur nė žodelio lenkiškai išgirsti negalima“¹¹. Dar 1838 m. parašytos, po dviejų metų atskiru leidiniu išleistos knygelės „Žemaitijos bruožai“ (*Rysy Żmudzi*) įvade (kuris į lietuvių kalbą liko neišverstas rengiant L. A. Jucevičiaus raštus 1959 m.) L. A. Jucevičius panašiai apie savo gyvenimą rašė, kad gyvena varganame miestelyje [*Švenčionyse – aut. past.*], pilname purvo ir <...>, vienas tarp žmonių, kur neįmanoma surasti jokio žmogiško veido. Tik knygomis, su kuriomis čia labai sunku, galima pasaldinti nemielas valandas¹².

Jucevičius domėjosi visais ryškesniais lietuvių ir lenkų literatūros Lietuvoje įvykiais, be kita ko, entuziastingai laikraštyje *Tygodnik Petersburski* 1839 m. atsiliepė apie lenkiškai rašančio trylikamečio žydo Juliano Klačkos poeziją, išgyrė jo talentą ir atrėmė neteisingus kitų šio autoriaus darbų recenzentų priekaištus. Kad susidarytų nuomonę, Jucevičius aplankė jaunąjį poetą jo namuose Vilniuje, Vokiečių gatvėje, pagyrė jo šnekamąją lenkų kalbą¹³. Taigi, etninė priklausomybė L. A. Jucevičiui savaime nebuvo svarbiausia, svarbus indėlis į šalies, krašto, kuris pasižymi įvairialype kultūrine tradicija, kultūros plėtrą.

1837 m. parašytame straipsnelyje „Keli žodžiai apie lietuvių kalbą ir literatūrą“, pirmiausia paskelbtame knygoje „Ištraukos iš naujųjų laikų lenkų poetų“, o po devynerių metų pakartotame jo knygoje „Lietuva“, L. A. Jucevičius teigia: „Stenkimės išplatinti, reikalingas mūsų kaimo vargdienėlių apšvietai, skiepykime jiems rašto reikalingumą“¹⁴. Bet valstiečių švietimą Jucevičius laikė pirmiausia protestantų ir katalikų dvasininkų uždaviniu: „Labiausiai – tegu padvigubina savo uolumą tikinčiųjų ganytojai“, t. y. suprato jį gana tradiciškai ir asmeniškai prie to darbo neprisidėjo, valstiečiams, liaudžiai pats neparašė nei vieno veikalo, nes siekė platesnės literatūrinės šlovės. L. A. Jucevičiaus pagrindinis siekis – pasižymėti literatūrinėje veikloje ir tuo išgarsėti, kaip pats teigia laiškuose J. I. Kraševskiui, jis nori budinti iš snaudulio jaunuosius literatus ar tapti literatūrinio gyvenimo varikliu. Literatūrinės šlovės siekį rodo tai, kad jis 1842 m. balandžio 18 d. laiške J. Kraševskiui teiraujasi, kokį pasisekimą Voluinėje turi jo „Žemaičių

žemės prisiminimai“¹⁵. Maždaug po mėnesio kitame laiške J. Kraševskiui jis skundžiasi, kad spaudoje nėra jokių atsiliepimų apie šį jo darbą, „matyt, kad tai yra prisiminimai, kurių neverta nė prisiminti“¹⁶. Taigi, ne tik Lietuvai, nors, be abejo, pirmiausia jai, buvo skirti L. A. Jucevičiaus žemaitiški asmeniniai ir kraštotyriniai įspūdžiai. Viešos šlovės ir žinomumo siekį taip pat liudija jo publikavimosi lenkiškoje periodinėje spaudoje intensyvumas. Kita vertus, L. A. Jucevičius tiesiog mėgavosi kūryba, kaip jis pats teigė: „Rašymas yra aistra, piktesnė už įprotį rūkyti arba girtauti“¹⁷.

Kalbos klausimas L. A. Jucevičiui nebuvo savaime toks svarbus. Vertėjas vertino ir lenkų, ir lietuvių kalbas – tai rodo jo vertimai iš lietuvių į lenkų ir atvirkščiai. Kita vertus, praktiniu požiūriu L. A. Jucevičiui reikšmingesnė buvo lenkų, o ne lietuvių kalba. Šią kalbą jis vartojo kaip rašytinę literatūrinę kalbą. Verta paminėti, kad jo lietuvių rašytinė kalba buvo silpna. Kaip L. A. Jucevičiaus vertimus į lietuvių kalbą, be kita ko, tyrusi M. Lukšienė pastebėjo, „gyvo lietuvių kalbos jausmo jis neturėjo. Namuose kalbėta lenkiškai, todėl tvirti kalbos pagrindai jam nesusiformavo“¹⁸.

Visgi lietuvių kalbą L. A. Jucevičius savo raštuose sistemingai vadino „tautine kalba“ (*język narodowy*), lenkiškoje spaudoje skelbdamas straipsnį apie „lietuvių rašytojus tautine kalba“ (*pisarze w narodowym języku litewskim*) ciklą ir kitur. Greta *język narodowy* L. A. Jucevičius vartoja lenkų kalba dar ir kitą sinonimišką terminą – *narodowa mowa*¹⁹, galbūt taip nurodydavo skirtumą tarp rašytinės ir šnekamosios kalbos, bet nepabrėždavo skirtumo tarp tautos bei liaudies kalbos. Lietuvių kalba A. L. Jucevičiui nėra tik liaudies kalba ar šneka. Pasakymą „tautinė kalba“ vartoja apibendrintai, taip pat prireikus atskirai pažymėdamas, kad Mažojoje Lietuvoje šią kalbą vartoja „žemesnieji sluoksniai“ ar kad ja Lietuvoje kalba „paprasti žmonės“ (liaudis)²⁰. Taigi, tautine kalba kalba ir liaudis. Galima atkreipti dėmesį, kad L. A. Jucevičiaus „Lietuvos“ lietuviškame vertime ta pati frazė *narodowa mowa* į lietuvių kalbą vienu atveju versta kaip „liaudies kalba“, o jau kitame puslapyje

15 *Lietuvių kultūros veikėjų laišakai J. I. Kraševskiui*. Vilnius, 1992, p. 52.

16 Ten pat, p. 53.

17 Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 381.

18 Lukšienė M. Liudvikas Adomas Jucevičius. In: Jucevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 45.

19 Jucewicz L. A. *Litwa*. Wilno, 1846, p. 14, 16.

20 Ten pat, p. 4, 6.

284 537
 Swiadostie 1842 roku Maja 28 d.
 List Twój miły Józefie otrzymałem i odczytałem. Dziękuję za Twoje pamiątki o biednym samoniku. Ucieszyłem się bardzo wiadomości o Twoim projekcie zawiązania Litwy – oby tylko Bóg uwolnił Cię do skutecznego. Pisząc w naszych stronach moje i moje odwieczny – miłuję o mił oim od swiśkowienia, w samem prawie ognisku Litewszczyzny. Mito miłuję pewnie przyjaciela którego może wyświadczam i wielbię, a któregoś zająć w ten sposób za największą sobie rozkosz powziętą bym. Był tam, mogłym Ci może w czym być i użytecznym w Twoich poszukiwaniach, znam prawie każdy kątkać rodzinnej ziemi. Cieszę się żeś przedziwiał napisać popularną historję Litwy w obrazach i ja przyznam ci sobie myślatem o tem, lecz ani moje xnojanowai, ani talent nie potrafię z upragnieniem wzięty użyciwac doświadczenia Twójgo dzieła i z serdeczną radością go powitać. Mój artykuł wysłany do Athenaeum przez Glücksberga, podobno na zawołanie zajął. Po Bożim narodzeniu byłem w Wilnie i zostawilem w kaisgaris Glücksberga i kupiłem Homanzenia i Peini doświadczenia i wam w an zaim swęży. Ta

L. A. Juzevičiaus laiško J. I. Kraševskiui, rašyto 1842 m. gegužės 28 d., pirmas puslapis. Lenkijos nacionalinės bibliotekos skaitmeninė biblioteka POLONA.

Lecz na nasze nieszczęście, mało kto język ojczysty rozumie, a jeszcze bardziej mało jest takich, którzy nim mówią, jeszcze dotychczas nie możemy się otrząsnąć z tego zgubnego uprzedzenia, jakieśmy powzięli względem mowy narodowej. Dzisiejsi nawet litewscy Wajdaloci, niestety! nie po litewsku piszą! Ale czas już jest zrzucić te zastarzałe narowy, czas się upamiętać i ze znajomością języków obcych, połączyć znajomość tego, którym niegdyś nasi pradiadowie mówili;— bo język jest własnością narodu, i nikt nie powinien zapominać rozmowy ojców swoich!

Liudviko iš Pakėvio prakalbos fragmentas iš knygos „Lietuva, jos senovės paminklai, buitis ir papročiai“ (Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów, 1846). Lenkijos nacionalinės bibliotekos skaitmeninė biblioteka POLONA.

kaip „tautinė kalba“²¹. Tai kurioziškai netikslu, nes, kaip minėta, „tautinė kalba“ ir „liaudies kalba“ L. A. Juzevičiaus nevartoja kaip sinonimiškų atitikmenų.

Tautinė kalba L. A. Juzevičiui yra vienas iš „tautinės istorijos“ reliktų, artefaktų, priskirtinų prie padavimų, dainų ir pan. Kreipdamasis į išsilavinusius visuomenės sluoksnius, jis savo 1837 m. straipsnyje apie lietuvių kalbą ir literatūrą dukart, straipsnio pradžioje ir pabaigoje, pacitavo tuos pačius T. Čackio žodžius, jog kalba yra tautos turtas, bei apgailestavo ir ragino tuo pat metu: „Mūsų nelaimė, kad mažai kas savo tėvų kalbą besupranta, o dar mažiau tokių, kurie ją vartoja, ir vis dar neįstengiamie nusikratyti tuo pragaištingu prietaru, kurio esame nusitvėrę savo tautinės kalbos atžvilgiu. Nūnai, deja, net lietuvių vaidilos nebe lietuviškai rašo! Betgi metas jau nusimesti tuos pasenusius nikius, metas atsikvošėti ir draug su svetimųjų kalbų mokėjimu jungti mokėjimą tos kalbos, kuria mūsų senelių seneliai kalbėjo.“²²

Lietuvių kalba L. A. Juzevičiui – „tautinė kalba“ ne dėl to, kad tai liaudies, kaip tautos daugumos ar nenuautėjusios tautos dalies, kalba, o dėl to, kad ji yra

istorijoje pasižymėjusios tautos, sudarytos istoriškai iš įvairių luomų ar socialinių sluoksnių, kalba. Ji svarbi ne kaip etninės tapatybės neatskiriama dalis, o kaip istorinio paveldo dalis. Tai XIX a. pradžios žemaičių bajoriškai savimonei būdingas požiūris. O rašant apie tai viešai lenkų kalba – lietuvių kalbos propagandinė nobilitacija. Žvelgiant iš to laikmečio pozicijų, lenkų kalbos atsisakyti negali būti nė minties, tokio atsisakymo galimybės L. A. Juzevičius neįsivaizdavo ir negalėjo įsivaizduoti, bet palaikė mintį, kad lietuvių kalbos padėtį visuomenėje reikia stiprinti, atgaivinti, nes lietuvių kalba ne tik niekuo nenusileidžia kitoms, bet dar netgi yra turtingesnė už kitas Europos kalbas: „Lietuvių kalba, drąsiai galima pasakyti, yra daug turtingesnė už kitas Europos kalbas. Gaila tiktai, kad taip apleista!“²³. Nors pats lietuviškai iš esmės nekūrė, aukštą lygį pasiekusiais lietuvių literatūros kūriniiais L. A. Juzevičius džiaugiasi. Pavyzdžiui, jis nurodo, kad aukšto lygio S. Stanevičiaus kūriniai lietuvių kalba turėtų būti pripažįstami lygiaverčiais kitų Europos literatūrų kūriniams, kurie vienija apsišvietusius žmones²⁴. Aukšto lygio kūriniiais jis laiko ir S. Valiūno poeziją lietuvių kalba.

21 Juzevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 70, 71.

22 Juzevičius L. A. *Raštai*. Vilnius, 1959, p. 71.

23 Ten pat, p. 255.

24 Juzevicz L. A. *Litwa*. Wilno, 1846, p. 10.

Pakėvio dvaras. Rolando Kančiausko nuotrauka.

Tačiau ir kitomis kalbomis apie Lietuvą, jos istoriją sukurti veikalai yra jam svarbūs. Juzevičius apie lenkų kalba parašytą J. I. Kraševskio kūrinį „Vitolio rauda“ pačiam J. I. Kraševskiui laiške rašė, jog „žmonės lietuviai“ apie jį kalba kaip apie „tikrai tautinį kūrinį“²⁵. Ką reiškia tas apibūdinimas – tikrai tautinis kūrinys? Istorine savimone grįstą patriotizmą, kuris betgi nėra grynai ar pirmiausia etninis, ar kur esminis dalykas yra jo kalba, nes J. I. Kraševskio kūrinys yra apie Lietuvos istoriją.

Istorine savimone grįstas teritorinis patriotizmas ypač gerai atsispindi „Mokytuose žemaičiuose“, L. A. Juzevičiaus parengtame enciklopedinio pobūdžio biografijų žinyne, apimančiame beveik 200 asmenų biografijas. Mokyti žemaičiai – nebūtinai etniniai žemaičiai. Prie „mokyty žemaičių“ L. A. Juzevičius priskiria M. K. Sarbievijų, M. Strijkovskį, P. Roizijų ir kai kuriuos kitus nuopelnais Lietuvai pagarsėjusius kitos kilmės asmenis. Ne dėl jų lietuvių kalbos mokėjimo ar gimimo Žemaitijoje, o dėl darbo (pareigų) Žemaitijoje bei nuopelnų Žemaitijai. Šalia bendrų nuopelnų, iš kurių dažnai minimi nuopelnai lenkiškai raštijai. L. A. Juzevičiaus žinyne yra ir tokių garsių asmenų, kurie atskirai Žemaitijai jokių ypatingų nuopelnų neturėjo, Žemaitijoje negyveno, bet jų tėvai buvo žemaičiai, pavyzdžiui, P. Smuglevičius: „Gimė Varšuvoje 1745 m. iš tėvų žemaičių“²⁶. Apskritai, L. A. Juzevičius etninę priklausomybę gerai skiria, pavyzdžiui, savo „Mokytuose žemaičiuose“ Mykolą Šulcą jis apibūdina kaip „lenk[ą], gim[usį] Žemai-

tijoje“²⁷. Vertindamas kultūrinius nuopelnus, L. A. Juzevičius nebando sieti asmens etninės tapatybės su jo kultūrinės veiklos kryptimi, lenkiškai raštijai nusipelnęs žemaitis jam visiškai tipiškas (ir normalus) dalykas. Kita vertus, raštijai lietuvių kalba ar lietuvių liaudies švietimui nusipelnęs lenkas ar vokiečiai taip pat pagirtinas.

Kokia apskritai L. A. Juzevičiaus visuomeninė vizija? Etniškai ir socialiai įvairialypė, bet solidari hierarchinė visuomenė. Visuomenė, kurią vienija istorinės atminties bei religinių ir moralinių vertybių puoselėjimas, įvairialypis kultūrinis gyvenimas, įskaitant jungtį su lenkiška kultūros erdve. Hierarchinis mąstymas, socialinės ir kultūrinės harmonijos, paremtos susiklosčiusių tradicijų tąsa, palaikymas būdingas konservatizmui. Taigi ir L. A. Juzevičius – konservatorius. Bet visgi L. A. Juzevičius yra ir už tokią intelektualinės kultūros ugdymą bei sklaidą, kur svarbus lietuvių istorinės atminties išlaikymas bei lietuvių kalbos pozicijų viešojoje erdvėje stiprinimas, gerbiant kitas kultūrinės tradicijas Lietuvoje. Matyt, galima sakyti, jog L. A. Juzevičius – konservatyvios modernizacijos (tarptautinius žodžius keičiant lietuviškais – saugančio atsinaujinimo) šalininkas. „Liudvikas iš Pakėvio“ neabejotinai bandė atgaivinti LDK kultūrinę tradiciją, kurią tęsė XIX a. 6–7 dešimtmetyje Vilniaus archeologijos komisijoje susibūrę bajoriškosios inteligentijos atstovai (E. Tiškevičius, K. Tiškevičius, A. H. Kirkoras, M. Malinovskis ir kt.) ar XIX a. pabaigos–XX a. pradžios „kraštiečiai“ (krajovcai). Neatsitiktinai Č. Milošas domėjosi L. A. Juzevičiumi ir vis savo raštuose paminėdavo („Ulro žemė“ ir kituose kūriniuose).

25 Lietuvių kultūros veikėjų laišakai J. I. Kraševskiui. Vilnius, 1992, p. 42.

26 Juzevičius L. Mokyti žemaičiai. Vilnius, 1975, p. 149.

27 Ten pat, p. 166.

Dr. Aistė Niunkaitė-Račiūnienė,
Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus
direktoriaus pavaduotoja-vyriausioji muziejaus rinkinių kuratorė

AARONAS CHAITAS – ŠVENTO DARBO MEISTRAS IŠ KELMĖS

Aaronas Chaitas buvo „švento darbo meistras“ – taip Lietuvos žydai vadino ritualinį meną kūrėjus menininkus. Sakralios erdvės ir ritualinių objektų gražinimas buvo suvokiamas kaip šventas darbas, skirtas Viešpačiui garbinti.

Apie paties Aarono Chaito gyvenimą žinoma gana nedaug, o ir tos žinios – kaip sušvičiusi spalvinga mozaika, pamažu susidėliojusi iš pabirų į užmarštį nugrimzdusios biografijos detalių, kurios per daugybę metų kartkartėmis visiškai netikėtai iškildavo į dienos šviesą.

Ilgą laiką, iki pat 2002-ųjų, apie Aaroną Chaitą Lietuvoje apskritai nebuvo žinoma. Jo išlikusio kūrinio „Salamono sostas“ fragmentai – lėlės ir drožiniai, po Antrojo pasaulinio karo ilgus dešimtmečius pragulėję sukrauti dėžėse Kauno Čiurlionio dailės muziejaus palėpėje ir tik XX a. pabaigoje perduoti atsikūrusiam Žydų muziejui Vilniuje, iš pradžių buvo neteisingai identifikuoti, o kūrinio fragmentai atskirti vienas nuo kito. Buvo manyta, kad lėlės – tai Purimšpilio (jidiš k. – Purimo vaidinimas) personažai, o drožiniai – kokios nors neidentifikuotos Lietuvos sinagogos interjero dekorų fragmentai. Tik 2002 metais mano aptiktas šaltinis – Aarono Chaito sūnaus Jakovo Chaito prisiminimai, išspausdinti hebrajų kalba Kelmės žydų bendruomenės atminimui skirtose knygoje *Kelmė – ec karut* (*Kelmė – ,ets karut*, ed. Idah Markus-Kerbelnik, Bat-Sheva Levitan- Kerbelnik, Tel Aviv, 1993), leido man identifikuoti ir atributuoti Aarono Chaito kūrinį. Ir tik tada, praėjus dau-

Žydų liaudies menininkas Aaronas Chaitas.
Iš Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus rinkinių.

giau nei 70 metų nuo Aarono mirties, Aaronas Chaitas, talentingas žydų tautodailininkas iš Kelmės, tapo žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų, o jo unikalus analogų žydų mene neturintis kūrinys „Saliamono sostas“, kurio fragmentai nuo 2004-ųjų iki 2018-ųjų buvo eksponuojami Valstybiniame Vilniaus Gaono žydų muziejuje (dabartinis pavadinimas – Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejus), traukė lankytojus iš viso pasaulio. Apie kūrinio „Saliamono sostas“ identifikavimą ir atributavimą plačiau galima pasiskaityti straipsnyje „Dėl vieno unikalaus žydų meno kūrinio atributavimo“ (in *Istorinis naratyvas: problemos ir tyrinėjimai*, 2003, t. 30, p. 115–153).

Ilgą laiką Jakovo Chaito prisiminimai buvo pagrindinis ir vienintelis Aarono Chaito biografijos šaltinis. Nors 2005–2006 metais studijuodama Izraelyje stengiausi surasti Aarono sūnų Jakovą, tačiau nesėkmingai (kaip vėliau paaiškėjo, tuo metu jis jau buvo miręs). Užtat pavyko pabendrauti su keletu žmonių, kilusių iš Kelmės, kurie pažinojo Jakovą ir pasakojo, kad jis pats buvo „meniškos sielos“. Jakovą pažinojo Izraelyje mano kalbintas rašytojas Icchokas Meras, bet, deja, tuo metu jokių žinių apie Jakovą jis jau nebeturėjo. Icchokui Merui rekomendavus susitikau ir su Jakovu Dimantu, kilusiu iš Kelmės, kuris taip pat pažinojo Jakovą Chaitą, bet skirtingai negu Icchokas Meras, kuris su Jakovu susipažino tik Izraelyje, Dimantas Jakovą pažinojo dar vaikystėje Lietuvoje. Dimantas prisiminė ir Jakovo tėvą Aaroną, ir jo keistą kūrinį, kurį, Dimanto žodžiais tariant, Aaronas laikė paslėpęs nuo visų akių atskirame pastate, kuriame jį daugybę metų ir kūrė. Kartą Jakovas paslapčiomis buvo nusivedęs draugą pažiūrėti šio kūrinio. Dimantas atsiminė tik tiek, kad ši erdvinė kompozicija buvo labai didelė – išdėliota ant didžiulio stalo, kuris užėmė didžiąją pastato dalį (iš *Jakovo Dimanto prisiminimų, mano užrašų 2005 metais Tel Avive*).

Jakovo Chaito liudijimuose, publikuotuose knygoje *Kelm – ec karut* Aarono Chaito biografija užfiksuota tik nuo to laiko, kai jo sūnus pats pamena tėvą. Tuomet Aaronas buvo jau garbaus amžiaus, Jakovo susilaukė perkopęs per penkiasdešimt. O koks buvo Aarono gyvenimas iki tol, ilgai jokių žinių neturėjome. Negalėjome net įsivaizduoti, kad kada nors, praėjus dar daugiau metų, ši nežinios uždanga taip pat prasiskleis.

Visiškai netikėtai Aarono Chaito biografija dar kartą naujais duomenimis pasipildė 2014 metais. Tuomet ir sužinojome apie ankstesnį Aarono Chaito gyvenimą. 2014 metais į mane kreipėsi Susan Feinberg iš JAV. Sužinojusi, kad Valstybiniame Vilniaus Gaono žydų muziejuje (dabartinis pavadinimas – Vilniaus Gaono žydų

istorijos muziejus) eksponuojamas Aarono Chaito kūrinys, jai kilo mintis, kad šio kūrinio autorius galėtų būti jos prosenelis – Aaronas Lazaris Chaitas, kuris, pasak jos šeimos istorijos, buvo talentingas žydų tautodailininkas iš Lietuvos. Sutapo ir vardas, ir pavardė, ir gyvenimo metai, ir Aarono Chaito, pasišventusio žydų liaudies meistro, aprašymai. Vienintelis faktas sukėlė abejonių: pasak užrašytų Susan giminaičių liudijimų, Aaronas Lazaris Chaitas su šeima XIX a. pab.–XX a. pr. gyveno Kaune. Susan Feinberg atsiuntė savo giminaičio, vieno iš Aarono palikuonių, liudijimą ir užrašytus prisiminimus apie Aaroną Lazarį Chaitą.

Kartu išstudijavusios ir suliginusios visus duomenis priėjome prie išvados, kad kūrinį „Saliamono sostas“ Kelmėje sukūręs Aaronas Chaitas ir Susan Feinberg prosenelis Aaronas Lazaris Chaitas – tai tas pats asmuo. Galutinai tai įrodė Susan Feinberg šeimos archyve atrastas vieno iš jos prosenelio Aarono Chaito sūnaus atvykimo į JAV dokumentas, kuriame nurodoma, kad išvyko jis iš Kelmės. Tai įrodė, kad nors pradžioje Aaronas su šeima gyveno Kaune, bet vėliau dėl kažkokių mums nežinomų priežasčių persikėlė į Kelmę.

Pasitvirtinus prielaidai, kad tai tas pats asmuo, Aarono Chaito proanūkė Susan Feinberg atsiuntė muziejui dvi savo prosenelio fotografijas ir vieną jo vaikų fotografiją. Šios fotografijos papildė Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus rinkinius. Aarono Chaito fotografijos buvo eksponuojamos šalia jo kūrinio fragmentų.

2018 metais dėl per ilgo eksponavimo šviesoje prevencinio konservavimo tikslais buvo nutarta Aarono Chaito kūrinio „Saliamono sostas“ fragmentų nebeeksponuoti, o saugoti saugykloje, kad nebūtų pakenkta polichromijai ir tekstilės spalvoms. Nuo 2018 metų buvo nutarta muziejaus ekspozicijoje šį kūrinį pristatyti virtualiai, rotaciniu būdu eksponuojant tik po kelis jo fragmentus.

Netrukus, kai kompozicija buvo demontuota ir eksponatai pernešti į muziejaus saugyklas, nutiko dar vienas neįtikėtinas dalykas: po daugybės metų atsirado Aarono Chaito anūkas, Jakovo Chaito sūnus, gyvenantis Izraelyje (Haifoje), kuris senelio garbei taip pat pavadintas Aaronu. Žydų liaudies menininko Aarono Chaito anūkas Aaronas Chaitas drauge su žmona muziejuje apsilankė 2019 metais. Tuomet jis pirmą kartą pamatė savo senelio sukurtą kūrinio fragmentus ir, o tai ne mažiau nuostabu, sužinojo, kad turi visą pulką giminių JAV – senelio Aarono Chaito pirmųjų vaikų iš Kauno palikuonių. Šitai susitiko dvi galbūt niekada viena apie kitos egzistavimą net nežinojusios Aarono Chaito šeimos, prieš šimtmetį kilusios iš Lietuvos.

TRUMPA AARONO CHAITO BIOGRAFIJOS REKONSTRUKCIJA

Aaronas Lazaris Chaitas gimė apie 1860 metus. Iš pradžių su didele šeima gyveno Kaune, vėliau – Kelmėje. Aaronas turėjo daug vaikų ir veikiausiai dvi žmonas – su pirmąja žmona jaunystėje gyveno Kaune, o jai mirus, vedė dar kartą, apsigyveno Kelmėje. Keturi vyresnieji Aarono Chaito vaikai iš pirmosios santuokos gimė dar XIX a. pab. Kaune: Ida, Basie, Rubenas ir Morisas (vardą pasikeitė vėliau). XX a. pradžioje jie išvyko gyventi į JAV. Abu sūnūs pasikeitė pavardes ir tapo Feinbergais.

Aaronas Chaitas. Iš Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus rinkinių.

Aarono Chaito kompozicijos „Salamono sostas“ fragmentai. Pauliaus Račiūno nuotraukos. Iš Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus rinkinių.

Aarono Chaito sūnaus Rubeno sūnus Henry Feinbergas prisiminimuose aprašė savo senelį Aaroną Chaitą taip, kaip jam apie jį pasakojo tėvas: „Aaronas Lazaris Chaitas buvo akmentašys, bet daugiausia pjaustė ir graviravo antkapius vietiniams miesto gyventojams. Jis buvo talentingas menui, kūrė skulptūras, aliejinės tapybos darbus ir medžio drožinius, taip pat vėliavas. Kartą jis buvo areštuotas už tai, kad sukūrė vėliavą radikalų grupei, bet įtikino policiją, kad jis pats tebuvo nekalta auka. Mano tėvas apibūdino jį kaip drovų introvertišką žmogų ir [pasakojo], kad mano močiutė nuolatos jį įtikinėjo uždirbti daugiau pinigų. Tėvas pasakojo, kad kartą Aaronas padarė aron kodešą, kuris buvo išsiųstas į Čikagą.“ (cit. pgl. Aarono Chaito anūko Henry Feinberg (1918–2009) prisiminimus, pateiktus Aarono Chaito proanūkės Susan Feinberg, saugomus Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus rinkiniuose).

Gyvendamas Kelmėje ir būdamas jau garbaus amžiaus, Aaronas Chaitas susilaukė dar kelių vaikų – Jakovo (g. 1916 (?)) ir Hiršo. Abu sūnūs per Antrąjį pasaulinį karą tarnavo 16-oje lietuviškojoje divizijoje: jauniausias – Hiršas žuvo, o vyresnis Jakovas išgyveno. Po karo Jakovas trumpam užsuko į Kelmę ir neradęs nei motinos, nei artimųjų, kurie visi buvo išžudyti, išvyko gyventi į Izraelį. Jakovo Chaito prisiminimai, išspausdinti 1993 m. Tel Avive išleistoje knygoje *Kelm – ec karut* (*Kelm – ,ets karut*, ed. Idah Markus-Kerbelnik, Bat-Sheva Levitan- Kerbelnik, Tel Aviv, 1993) yra išsamiausias šaltinis, suteikiantis žinių apie Aarono Chaito asmenybę ir aprašantis unikalų Aarono Chaito Kelmėje sukurtą kūrinį „Salamono sostas“.

Kaip atsimena Jakovas, jo tėvas Aaronas Chaitas buvo „amatininkas iš Dievo malonės“. Visą savo gyvenimą paskyręs žydų ritualiniam menui, jis drožė ir tapė aron kodešus, ištapė Kelmės sinagogos interjerą. Kol

galiausiai, perkopęs per šešiasdešimt, vedamas karšto tikėjimo ir mesianinių lūkesčių nutarė sukurti unikalų, žydų tradiciniam menui visiškai nebūdingą kūrinį „Salamono sostą“ – daugiafigūrę erdvinę kompoziciją pagal biblinę Saliamono teismo istoriją. Šiam paskutiniam savo darbui atidavęs visas pastangas, santaupas, valios ir dvasios jėgas, 1928 metais Aaronas Chaitas mirė būdamas 69-erių.

Virgilijus Lukošius

KELMĖS SAVININKAI KUNIGAİKŠČIAI SOLOMERECKIAI

Kas gi tie Solomereckiai?

Smolensko kunigaikščiai rusėnai Solomereckiai kildino save iš Riurikaičių, susigiminiavusių su Bizantijos imperatoriais Monomachais, linijos, o šį vardą gavo iš savo Solomerečės valdų prie to pat vardo upelio. Dabar šį nedidelį kaimelį galima rasti keliolika kilometrų nuo Minsko, vykstant senuoju Vilniaus trakto keliu. Sunku pasakyti, ką tiksliai upelio pavadinimas reiškė tada, bet šiulaikine baltarusių kalba tai gali būti „kvailas dalykas“, „šiaudinė kalba“ ar pan. Solomereckių šakos pradžia siejama su kitais Smolensko kunigaikščiais Šachais; gretimai atsiskiria dar kunigaikščių Tatiščevų šaka.¹ Kaip ir dauguma kitų to laikmečio magnatų, jie buvo įvairiai tarpusavyje susigiminiavę. Solomereckių giminė turėjo nuosavą herbą su savo pavarde. Tai buvo Ravičo (Rawicz – Meškos) herbo (lokys ir ant jo sėdinti mergina paleistais plaukais) atmaina, tik Solomereckių herbe mergina su karūna, o virš skydo dar kunigaikščio mantija su mitra. Šį herbą galėjo naudoti tik jie. Solomereckių vyriškoji linija užgeso 1641 m., mirus Pinsko maršalkai Janui-Vladislovui Solomereckiui.

Solomereckiai lietuviškoje istoriografijoje nėra nuodugniai tyrinėti, informacijos galima rasti enciklopediniuose leidiniuose, o išsamiau juos senovėje aprašė J. Volfas, dabartiniu metu T. Kempa.² Jų veiklą Kelmėje tvarkant ir naudojant žemę valakų reformos metu,

Kunigaikščio Ivano Solomereckio 1572 m. antspaudas su I. V. S. raidėmis viršuje. Fragmentas iš pergamento, saugomo Vyriausajame senųjų aktų archyve Varšuvoje.

remdamasi išlikusiais 1574 ir 1591 metų Kelmės dvaro inventoriais, plačiai aprašė istorikė J. Skurdauskienė³, dar šiek tiek jie paminėti tyrėjų R. Trimonienės, R. Butvilaitės ar kituose darbuose⁴. Istorinės reikšmės „Barkulabovo metrašty“, kaip teigiama, atspindintį ir kunigaikščio B. Solomereckio pažiūras, analizavo K. Gudmantas⁵. Reikia pažymėti, jog išsamiausiai šią giminę šiuo metu tyrinėja ir daugiausia publikacijų yra pateikusi baltarusių istorikė N. Sliž.

3 Skurdauskienė, J. (2015). Prisitaikyti prie ekonominių sąlygų: Solomereckių Kelmės valdos atvejis (1550–1591 m.). *Kultūra – ekonomika – visuomenė: sąveika ir pokyčiai viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais Baltijos rytinėje pakrantėje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, p. 162–189.

4 Žr. Trimonienė, R. (2008). Konfesinės problemos Žemaitijoje: stačiatikiai XVI a. II pusėje. *Lituanistica*, t. 54, Nr. 2(74). Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, p. 1–13; Butvilaitė, R. (2008). Kelmės dvaro sodybos architektūros raida XVI–XX amžiais. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 47–48. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, p. 99–131.

5 Gudmantas, K. (2019). Žvilgsnis į Patriarcho kodeksą (Син 790) publikaciją. *Senoji Lietuvos literatūra*, 48. Vilnius, p. 241–254.

1 Безносюк, С. (п. д.). *Татище и Шах: новая интерпретация происхождения Татищевых и князей Соломорецких*. Prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/>.

2 Žr. Брокгауза, Ф. А и Ефрона, И. А. (1900). *Энциклопедический словарь*, т. 60. Санкт-Петербург, p. 810. Prieiga per internetą: <https://runivers.ru/bookreader/book10191/#page/347/mode/1up>; Wolff, J. (1895). *Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*. Warszawa, p. 493–503; Kempa, T. (2000–2001). *Polski słownik biograficzny*, t. 40. Warszawa-Krakow, p. 325–330.

Solomereckiai Kelmėje

Ar jie čia gyveno, ar ilgai čia būdavo, ar Kelmė jiems buvo sava? Tų dienų mozaiką galima sudėlioti tik iš kai kurių detalių.

Kol Kelmė iš Žemaičių seniūno Jono Kantauto pateko kunigaikščiams Solomereckiams, ji dar perėjo per kelias rankas. Kelmė šiems atiteko ne 1549 m., mirus J. Hlebavičiui, kaip teigiama kai kuriuose leidiniuose, o vėliau, kai ji buvo užrašyta Ivanui Solomereckiui (~1515–1578), t. y. 1552 m.

1550 m. mirus pirmajai Ivano Solomereckio žmonai stačiatikei Sapiegaitei (su kuria vaikų neturėjo), tų pačių metų pabaigoje arba kitų pradžioje⁶, jis vedė antrą kart – LDK kanclerio ir Vilniaus vaivados J. Hlebavičiaus dukrą Aną (Oną). Tuo metu nuo 1541 m. jis buvo Ainos valsčiaus (keliasdešimt kilometrų į šiaurę nuo Minsko) vietininkas. Po vestuvių žmonos motina Ona Bartoševičiūtė (arba Bartošaitė) Hlebavičienė 1552 m. užrašė Ivanui pasogos (kraičio) 1/3 savo paveldėtų valdų – Kelmės dvarą su Dabikinės valsčiumi, namus Vilniuje ir Kaune, Panerių rūmus (?). Praėjus porai metų po vestuvių, jis skiriamas tarnybon tolyn prie rytinės valstybės sienos link Mogiliavo, kur apsisitojo jau ilgam.

Vestuvės paprastai vykdavo jaunosios pusėje, tad jaunikis turėjo (galėjo) lankytis Kelmėje. Kiek laiko jis čia tada išbuvo? Užleidęs minėtą Ainos valsčių jaunesniam broliui Bogdanui, iš valdovo Žygimanto Augusto jis gavo valdyti Hluskos ir Dobasnos valsčius, po kelių metų Bychavo valsčių, dar vėliau vis tolyn link rytinės sienos jau seniūnijas: Radomlės ir Mstislavlio. Suprantama, jog turėdamas valstybines pareigas už tūkstančio kilometrų, negalėjo Kelmėje nuolat gyventi. Buvo samdomi administratoriai, ūkvedžiai, tįjūnai. Išlikusiuose inventoriuose⁷ galima rasti kai kurių pavardes (A. Pokšivnickis, A. Paškovskis, J. Miloševskis, J. Toltais, J. Kesminas, P. Sergeliškis). Jau minėtame istorikės J. Skurdauskienės tyrime teigiama, kad ūkis buvo gerai,

6 Kai kur, manoma, remiantis B. Kviklio „Mūsų Lietuva“, nurodomi 1549 m.

7 Žr. 1574 m. rugpjūčio 18 d. Kelmės inventorius. (1934). XVI amžiaus Lietuvos inventoriai. *Istorijos archyvas*, t. 1. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, p. 209–216; 1588 m. Kelmės dvaro ir valdos kaimų inventorius. (n. d.). *Žemaitijos dvarų kolekcija*. LMA Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, F37, b.10540; 1591 m. gegužės 19 d. Kelmės valdos inventorius. (1887). *Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссией*, т. 14. Вильна, p. 377–388; Grużewski, B. (1912). *Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach*. Warszawa, p. 349–355.

pažangiai tvarkomas. Šalia dar buvo giminystės ryšiais susiję Šemetos, juk Merkelis Šemeta buvo Ivano svainis, o 1588 m. Bogdanas Kelmę buvo užstatęs Pajūrio tįjūnui Stanislovui Šemetai.

Kelmės dvaro valdos tada buvo didžiulės: ne tik miestelis, bet ir kaimai nuo Pagryžuvio, dalinai įėjusio ir į Tytuvėnų dvarą, iki Gerdžiogalos, nuo Pakražančio iki Suvartuvos ar Padurupių, kurie 1591 m. pardavimo metu pripažinti jau Kiaunorių dvarininkui... O dar buvo nutolusios žemės Didžiųjų Dirvėnų valsčiuje: Dabikinė, Zastarčiai, Šventupiai. Įdomu, kad J. Gruževskio archyvo registre jo paties ranka virš 1554 m. žemių keitimo dokumento išrašė iš Žemaičių žemės teismo knygų yra parašyta „Vietoj Dabikinės žemių“ (*Na zamianę gruntow Dabikin*).⁸ Ten žemė tada buvo matuojama valakais, gal ją, esančią beveik už šimto kilometrų nuo Kelmės, buvo numatoma keisti į artimesnes žemes (pastaba: 1586 m. Kelmės dovanojimo dokumente jos nėra, bet iki galo neaišku, kada tas apkeitimas įvyko). Tame dokumente Ivanas Solomereckis pavadintas *kelmiečiu*. Apskritai, Žemaičių žemės teismo knygose yra daug to meto įvairių, ne vien teigiamų, įrašų, susijusių su kunigaikščių Solomereckių valdomis: pinigų skolinimais, turto užstatymais, pabėgusių žmonių gaudymas, kitų ponų tarnų sumušimai ir t. t. Buvo ir įrašas, kad vienam bajorui dar kunigaikštis Ivanas už tarnybą jam „kovos žirgu“ suteikė tuščios žemės valdą. Atkreipia dėmesį S. Šemetos testamentas žmonai Daratai ir vėlesnis jos susitarimas dėl žemių su J. Gruževskiu šiam nuperkant Kelmės dvarą arba jau nupirktų dvarelių prižiūrėtojų prašymai naujam savininkui sumokėti už tarnybą ir pan. Tiek didikai, tiek bajorai mėgo bylinėtis.

Įdomiausia būtų sužinoti, kada ir kur gimė Ivano ir Anos Solomereckių vaikai, ar jiems teko vaikščioti dvaro takeliais prie Vilbėno upelio. Kelmėje Bogdanas galėjo apsilankyti ne tik dėl dvaro užstatymo (įkeitimo) ar pardavimo, gal jis galėjo bendrauti su kaimynais dvarininkais. Jau vėliau Kryčavo (už Mogiliavo) ir Ovručo (dabar Ukrainoje) seniūnas Bogdanas pardavęs keletą valdų (tame tarpe ir Kelmę) prisipirko daugiau žemių rytinėje LDK pusėje. Minėtame „Barkulabovo metraštyje“ panaudota kai kas iš M. Bielskio knygos „Viso pasaulio kronikos“, o ją juk, pavyzdžiui, turėjo ir savo įrašais papildė kaimyninių Kiaunorių dvarininkas

8 Drungilas, J. (2008). Jono Gruževskio archyvo registras (XVI a. pab.–XVII a. pr.). *Istorijos šaltinių tyrimas*. Vilnius, p. 256.

Vokietijoje išleistas spalvotas lapelis su užrašu: „Siaubinga, bet teisinga žinia apie baisų badą ir marą, kurie siaubė Rusiją ir Lietuvą 1571 m.“. Per Livonijos karą (1558–1583) LDK ir Rusijos pasienyje situacija iš tikro buvo sudėtinga. Ciuricho centrinė biblioteka. Prieiga per internetą: <https://www.e-manuscripta.ch/search/quick?query=+im+Landt+Reissen+vnnd+Littaw+furgangen+im+1571+>

Stanislovas Gruzdis.⁹ Šiame metraštyje plačiai aprašyti kazokų siautėjimai, badmetis bei kiti įvykiai Mogiliavo vaivadijoje.

Po vyro Ivano mirties 1578 m. nemažai įrašų Žemaičių žemės teismo knygose yra surašyta Mstislavlio kaštelionienės Anos Hlebavičionos (Hlebavičiūtės) Solomereckos vardu, tad gal ji kai kada apsistodavo Kelmėje. Viso kunigaikščiai Solomereckiai Kelmę valdė 40 metų, kol 1591 m. dvarą su jam priklausančiais kaimais ir miesteliu už 15 000 kapų grašių pardavė lenkų bajorui iš Mazūrijos, tuometiniam Šiaulių vietininkui Jonui Gruževskiui. Kokia gi pinigų vertė buvo tada? Sunku tiksliai pasakyti, nes nemaža infliacija buvo ir tada.

9 Žr. Gudmantas, K. (2009). Žemaičių bajoro įrašai Martyno Bielskio „Viso pasaulio kronikoje“. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalbos, kultūros ir raštinios tradicijos*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, p. 39; Lukošius, V. (2021, vasario 24). Gruzdžiai Kelmės rajone. *Bičiulis*, p. 3–4.

Dvaro pardavimo metu pagal Lietuvos Statutą arklys galėjo kainuoti kiek virš 2 kapų grašių (kapa 60 grašių), o kibiras medaus – 1 kapą grašių.

Ar kažkuris iš Kelmės savininkų Solomereckių buvo perėjęs į reformatų tikėjimą?

Tuo metu LDK be įvairių karinių, politinių, socialinių įvykių vyko ir įnirtinga kova tarp katalikų ir reformatų. Kelmė irgi buvo tų įvykių sūkurys. Kad I. Solomereckis buvo perėjęs į reformatų tikėjimą, turbūt, remdamasis žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio sudarytu 1592–1596 m. Žemaičių vyskupijos bažnyčių sąrašu, parašė vyskupas Motiejus Valančius savo „Žemaičių vyskupystėje“, kiek vėliau tai pakartota Vincento Juzumo „Žemaičių vyskupijos aprašyme“, tą teigė ir B. Gruževskis ar S. Yla. Na, o S. Maziliauskas savo kūrinyje „Merkelis Giedraitis“ gražiai aprašė Kelmės savininko reformato

Solomereckio bei įvairiais nuotykiams pagarsėjusio kunigo Benedikto Kataraskio pokalbius ir veiksmus bei tai, kaip Kelmės bažnyčia atitenka kalvinams.¹⁰

Deja, istorinė tiesa kiek kitokia. Ivanas Solomereckis nebuvo palikęs stačiatikybės, uoliu jos tikinčiuoju išliko iki gyvenimo pabaigos. Tokie buvo ir jo vaikai, tik dukros ištekėjusios gal perėjo į kitą tikėjimą. Nors reikia pažymėti, kad tuo metu buvo rusėnų kunigaikščių, o ir žemesnio luomo bajorijos, perėjusios iš stačiatikybės į reformatų tikėjimą. Priežastys įvairios. Po Liublino unijos dalis jų gal nenorėjo didesnės lenkų įtakos, kiti gal patikėjo naujoviškomis reformatų skelbiamomis idėjomis, taip pat ir tarp stačiatikių vyko religiniai nesutariaimai. Pažymėtina, kad tiek Ivano protėviai ar palikuoniniai, tiek jis pats palaidoti tėvonijos stačiatikių cerkvėje.

Vienaip ar kitaip kova dėl Kelmės bažnyčios vyko. Iš išlikusių inventorių nėra visiškai aišku, ar I. Solomereckis Kelmę pirkė kartu su bažnyčia, ar ją pasisavino. Jau jo sūnus Bogdanas J. Gruževskiui pardavė Kelmę su viskuo. Nors kunigas B. Kotarskis buvo apkaltintas, kaip įdavęs bažnyčios steigimo dokumentus kalvinams, o šie juos sudeginę, vargu ar tą jis galėjo vienas padaryti. Kelmės klebonu jis buvo nuo 1581 iki maždaug 1588 metų, kol Žemaičių vyskupas M. Giedraitis už sangulavimą jį prakeikė ir atėmė beneficiją. Kiek plačiau B. Kotarskio įdomi gyvenimo istorija buvo aprašyta kitame straipsnyje.¹¹ Gali būti, kad Solomereckiai dėl kažkokių priežasčių galėjo būti suinteresuoti, kad Kelmėje būtų evangelikų bažnyčia, gal prie to galėjo prisidėti ir kažkas iš įtakingų tuo metu Šemetų, valdžiusių ir Šiluvą, dėl kurios taip pat vyko kova tarp katalikų ir reformatų. Juk 1601 m. B. Kotarskis Daratos Šemetienės fundaciniame rašte minimas kaip Raseinių evangelikų pamokslininkas.¹²

Po B. Kotarskio pasitraukimo (arba nušalinimo) dar prie Solomereckių bažnyčia buvo be kunigo ir kurį laiką neveikė, bet vienaip ar kitaip žinoma, jog vėliau vyskupo M. Giedraičio pastangomis Kelmės bažnyčią katalikais.

10 Žr. Valančius, M. (1972). Žemaičių vyskupystė. *Raštai*, II. Vilnius: Vaga, p. 475; Juzumas, V. (2013). *Žemaičių vyskupijos aprašymas*. Varniai: Žemaičių vyskupijos muziejus, 1078 p.; Gružewski, B. (1912). *Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach*. Warszawa, 433 p.; Maziliauskas, S. (1993). *Merkelis Giedraitis*. Marijampolė: Ardor, p. 184; Yla, S. (2007). *Šiluva Žemaičių istorijoje*. Kaunas: Kauno arkivyskupija, p. 446.

11 Lukošius, V. (2021, balandžio 7). Katarškiškių kaimas. *Bičiulis*, p. 4.

12 Vaivada, V. (2004). *Katalikų Bažnyčia ir Reformacija Žemaitijoje XVI a.: esminiai raidos bruožai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, p. 136.

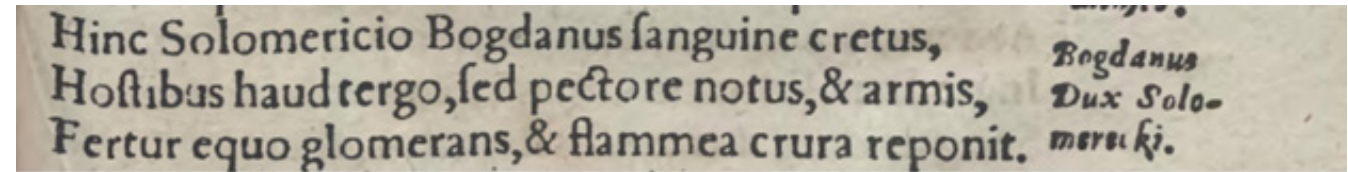
Iš Solomereckių giminės išlikęs tik šis vienintelis archyvuose rastas atvaizdas. Tai Bogdano Solomereckio dukra Aliona su vyru Naugarduko kaštelionu Bogdanu Statkevičiumi. Internetinėje Vikipedijos enciklopedijoje perspausdinta iš I. N. Sliunkovos knygos „XIX a. Baltarusijos šventyklos ir vienuolynai Rusijos imperijos sudėtyje“ (*Слунькова И. Н. Храмы и монастыри Беларуси XIX века в составе Российской империи*).

likai per teismus 1609 m. atsiėmė. Na, o protestantai Gruževskiai Kelmės dvarą, pripirkę ir daugiau aplinkinių dvarų, valdė net kelis šimtmečius.

Kunigaikščių Solomereckių dinastijos pabaiga

Kelmę įgijęs Ivanas Solomereckis su Ana turėjo sūnų Bogdaną ir dukras Barborą (Varvarą) bei Mariną. Koku eiliškumu ir kada jie gimė, nėra tiksliai žinoma. Mirė Ivanas Mstislavlyje, o palaidotas tėvoninėje Solomereckėje funduoto vienuolyno šv. Pakrovo (šv. Užtarėjo) cerkvės šeimyninime rūsyje.¹³ Likusi žmona, gyvendama su sūnumi Bogdanu Solomereckėje, testamentą parašė sunkiai sirgdama 1593 m. ir visą turtą paliko jam, kas šiaip jau buvo Lietuvos Statuto pažeidimas. Kelmė su dvareliais ir kitais priklausiniais, iš jų vienas keistas – Plinkšių ežeras, „iki kurio niekas prieiti negali“,

13 Bendza, M. (1999). Z dziejów prawosławnej diecezji białoruskiej (1700-1720). *Elpis*, t. 1. Białystok, p. 139.

Bogdaną Solomereckį šlovinančios eilutės knygoje „Radviliada“ (lot. „Radvilias“), išleistoje 1592 m. Vilniuje. Fragmentas iš Lenkijos nacionalinės bibliotekos skaitmeninės bibliotekos POLONA.

motinos jam buvo atiduota anksčiau – 1586 m.¹⁴

Apie Barboros permainingą gyvenimą nemažai žinoma iš išlikusio giminaičių Hornostajų archyvo, o apie Mariną žinių liko nedaug. Nors istoriografijoje skelbiama, kad Marina mirė 1593 m., bet dar 1594 m. yra užfiksuota, kad ji (Maruša) su vyru atsisako savo teisių į Kelmės dvarą brolio Bogdano naudai, o 1595 m. – kad parduoda dalį Tytuvėnų dvaro.¹⁵ Barbora dalį savo gimtųjų valdų jau 1578 m. buvo perleidusi broliui.

Bogdanas buvo tarp aktyviausių stačiatikių tikėjimo gynėjų Abiejų Tautų Respublikoje, kuris irgi palaidotas Solomereckėje. Dvarų ir žemės valdų turėjo daugiau ir už tėvą. Jo sūnus, irgi Bogdanas, susirgęs psichine liga, mirė bevaikis. Tėvoninę Solomereckę jam mirus ir kitas valdas pasidalijo seserys, viena iš jų buvo Aliona.

Ilgiau gyvavo kita, jaunesnė Solomereckių giminės atšaka. Kaip buvo minėta straipsnio pradžioje, jos atstovas Janas-Vladislovas pabaigė vyriškąją Solomereckių dinastijos liniją. Gali būti, kad jis perėjo į katalikybę. Jo žmona Hana buvo Trakų pakamario Petro Valavičiaus dukra, t. y. iš to paties herbo giminės, kaip ir mums gerai žinomas Tytuvėnų mecenatas Andrius Valavičius. Sekančiais metais po Jano-Vladislovo mirties Pinsko pavieta sudegė Visocko pilis (dabar Ukrainos teritorija) ir ten buvęs Solomereckių giminės archyvas.

Kas dar liko istorijoje?

...Solomereckių sūnus Bagdonas aure net palinkęs
Skrenda ant žirgo ir jį blauzdomis dar ugningomis
myga...

Tai eilutės iš herojinės poemos „Radviliada“, parašytos lotynų kalba pasibaigus ilgamečiam Livonijos karui.¹⁶ Joje to karo liudininkas, didžiojo etmono G. Chodkevičiaus sekretorius, Renesanso epochos Lietuvos poetas Jonas Radvanas daugiau kaip 3 000 herojinių

14 *Опись документов Виленского Центрального Архива древних актовых книг*, вып. 2. (1903). Вильна, p. 20.

15 *Опись документов Виленского Центрального Архива древних актовых книг*, вып. 3. (1904). Вильна, p. 104, 137.

16 Radvanas, J. (1997). *Radviliada*. Vilnius: Vaga, p. 139.

eilučių aukštino lietuvių karingumą, žadino patriotizmą, kėlė didikų savivertę sudėtingu tautai istoriniu laikotarpiu. Tai buvo paskutinis poeto kūrinys, gali būti, kad iškart po to poetas ir mirė Vilniuje siautusias maro metu.¹⁷

Legenda ar ne, bet yra išlikęs pasakojimas, jog kartą, būnant totorių apsuptyje, vienas iš tos jaunesnės Solomereckių giminės, Kelmės paveldėtojo Bogdano pusbrolio Ivano Bogdanovičiaus sūnus, suskambus įspėjimo varpams, nerado kambaryje savo jaunosios žmonos Betos ir puolė jos ieškoti. Tada pamatė, kad iš pilies pusės taiklus patrankos šūvis pataikė į totorių chano palapinę ir užmušė sargybą. Dėl laimingo atsitiktinumo palapinėje nebuvęs chanas susirūpino – kas čia taip taikliai pataikė. Pamatęs prie patrankos vienplaukę jauną moterį taip apstulbo, kad net sustabdė pilies apsiaustį. Tengi buvusi jaunoji Beta!

Viename iš daugybės savo veikalų, apysakoje „Žygimanto laikai“ (*Zygmuntowe czasy*) garsusis istorikas, rašytojas J. I. Kraševskis aprašė dramatišką Staso Solomereckio, persekiojamo dėdės, tykojusio jo turtų, likimą. Herojaus nuotykių fone autorius vaizdavo to meto miestiečius, studentus ir elgetas, magnatų rūmus, karališkąjį dvarą, kritikuodamas magnatus, besivaržančius dėl įtakos sunkiai sergančiam karaliui Žygimantui Augustui. Iš tikrųjų įtampa tarp didikų buvo didžiulė: štai kitame rašytojo romane „Paskutinė iš Slucko kunigaikščių“, neseniai išleistame lietuviškai, regimos protestantų Radvilų ir uolių katalikų Chodkevičių kovos.

Na, o žinomas baltarusių veikėjas, rašytojas Maksimas Hareckis savo kūryboje pasakojo apie mitinę slavų kilmės radimičių genties Solomeretsko kunigaikštystę, o jo bendraamžis Vaclovas Lastovskis (mūsų rašytojos Lazdynų Pelėdos vyras) aprašė realius kitos kaimyninės krivičių genties personažus.¹⁸

17 Narbutas, S. ir Narbutienė, D. (2011). Jonas Radvanas. *Senosios Lietuvos literatūra, 1253–1795: apybraižų rinkinys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 92.

18 Новосельцева, А. (2009). Репрезентация исторического прошлого в белорусской прозе начала XX века. Мова і Культура, вип. 11, т. X (122). Київ, p. 239.

KULTŪROS DUBURYJE

Juozo Liaudanskio skulptūros „Muzikantai“ Kelmėje, Laisvės gynėjų aikštėje. Ingos Matulienės nuotrauka.

Nijolė Saimininkienė,
Tytuvėnų festivalio steigėja

JUBILIEJUS: XX TARPTAUTINIS TYTUVĖNŲ VASAROS FESTIVALIS

Danijos fortepijono žvaigždėi Gustav'ui Piekut'ui į Tytuvėnus fortepijonas buvo atvežtas iš Vilniaus (2023 liepos 2 d.). Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Tytuvėnų vasaros festivalio idėja kilo 2002 metais, o 2003 metais buvo įgyvendinta. Pirmasis festivalis įvyko Tytuvėnuose, bernardinų vienuolyno ir bažnyčios ansamblyje. Unikali šio XVII a. baroko šedevro akustika sudarė išskirtines sąlygas originaliems koncertams, kuriems nereikia nei papildomo įgarsinimo, nei sudėtingų dekoracijų: arkadinė galerija, bareljefai, sienų tapyba – visa tai tapo natūralia koncertų aplinka.

Ilgainiui festivalio geografija išsiplėtė, koncertai pasklido po visą Šiaulių apskritį. Kamerinės muzikos vakarai periodiškai vyksta Baisogalos, Kelmės dvaro sodybose, Šeduvos ir Šiluvos bažnyčiose. Šiuolaikinio muzikos meno ir džiazo mėgėjams atiteko Kurtuvėnų svirnas.

Per dvidešimt metų festivalis įgijo pripažinimą, populiarumą ir sukūrė savitą kultūrinį profesionalaus muzikos meno lauką Šiaulių regione. Būta čia ir operų po atviru dangumi, kurių įsimintiniausios – A. Žigaitės misterija „Praregėjimas“, C. V. Gluck „Girtuoklio išblavinimas“, W. A. Mozart „Tarnaitė ponia“, G. F. Handel „Acis ir Galatėja“ ir kt.

Festivalio afišose buvo galima perskaityti režisierių Ramūno Kaubrio, Gintaro Šeduikio, Nerijaus Petroko, teatro dailininkų Martos Vosyliūtės, Redos ir Arūno Uogintų, Jolandos Imbrasienės pavardes.

Per du dešimtmečius festivalis surengė beveik 300 koncertų su Lietuvos ir užsienio atlikėjais. Turint galvoje, kad jis trunka nepilnus tris vasaros mėnesius, skaičius iš tiesų įspūdingas.

Peržvelgus per du dešimtmečius sukauptas festivalio afišas darosi akivaizdu, kad išvardyti visus festivalio dalyvius – misija neįmanoma. Jame griežė pagrindiniai šalies styginių orkestrai, greta kurių savo talentu žiūrovus žavėjo vokalistai ir instrumentininkai bei chorai, taip pat įvairios sudėties ansambliai ir solistai iš Lietuvos, Lenkijos, Japonijos, JAV, PAR, Šveicarijos, Liuksemburgo, Izraelio, Vokietijos, Estijos ir Skandinavijos šalių.

Festivaliui premjerinius kūrinius dovanojo kompozitoriai Algirdas Martinaitis, Anatolijus Šenderovas, ir šių premjerų įgyvendinimas įvairiais festivalio gyvavimo etapais tapo ypatingu kultūriniu įvykiu ne tik Kelmės rajonui, bet ir visai Lietuvai.

Festivalis tapo neatsiejama Šiaulių krašto meninio gyvenimo dalimi, kasmet jame įgyvendinama kokia nors nauja meninė idėja. Ne vienus metus vyksta koncertai, apibendrintai pavadinti „Jaunos dienos“, kur greta profesionalų programas rengia jaunieji atlikėjai – tarptautinių konkursų laureatai. Daugelis jų – Liudas Mikalauskas (bosas), Ieva Prudnikovaitė (mecosopranas), Martynas Levickis (akordeonas) – šiandien pasau-

Po koncerto „Mistinės sužadėtušės“ Šeduvos (Radviliškio r.) Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje: Renata Dubinskaitė (mecosopranas), Saulė Šerytė (mecosopranas), Elisa La Marca (archilutnia, Italija), Chloe Lucas (violonė, Prancūzija). Iš Tytuvėnų festivalio archyvo.

lyje žinomi ir pripažinti atlikėjai.

Pažymėtinas festivalio žanrų daugiaplaniškumas. Ilgainiui čia rado vietos teatras, o kai kurie koncertai papildomi vaizduojamaisiais menais. Festivalyje senoji renesanso ir baroko muzika persipina su šiuolaikiniais kūriniais, vokalinės programos papildomos žodžio, judesio menu, folkloru, džiazu ir performansu.

Nuo 2005 metų festivalio meno vadovas – dirigentas, Lietuvos Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Robertas Šervenikas. Ir nors iki Tytuvėnų festivalio jis neturėjo ryšių su Kelmės kraštu, ilgametis buvimas šio regiono kultūriniame kontekste, Kelmės krašto kultūrinio gyvenimo turtinimas tapo neatsiejama šio menininko gyvenimo dalimi. Tiek, kiek meninių muzikinių programų Kelmės kraštui parengia R. Šervenikas, įgyvendina retas net gilią šaknis šiame krašte turintis meno profesionalas.

Jubiliejinis, XX tarptautinis Tytuvėnų vasaros festivalis buvo paženklintas ištis įspūdingais koncertais. Jis pakvietė klausytojus į 13 koncertų, kuriuose dalyvavo 3 simfoniniai orkestrai (Lietuvos valstybinis simfoninis

orkestras, Lietuvos nacionalinis simfoninis orkestras ir Kauno miesto simfoninis orkestras), Kauno valstybinis choras, 14 atlikėjų iš 7 šalių (Lietuvos, Danijos, Prancūzijos, Lenkijos, Ukrainos, Italijos ir Latvijos).

Taip pat įteikta ypatinga muzikinė dovana klausytojams: pasaulinė A. Martinaičio oratorijos „Tikėjimo ir vilties invokacija“ premjera.

Koncertuose, kurie vyko Tytuvėnuose, Kelmėje, Šiluvoje, Šeduvoje, Kurtuvėnuose ir Baisogaloje, apsilankė 2 300 klausytojų iš 40 Lietuvos miestų ir 5 užsienio šalių.

Festivalio koncertai vyko 8 skirtingose scenose: Kurtuvėnų dvaro svirne, Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilikoje, Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje, Baisogalos dvare, Kelmės kultūros centro mažojo teatro salėje, Kelmės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje, Kelmės dvaro sodyboje, Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčioje.

Tytuvėnų vasaros festivalis garbingai įžengė į trečiąjį dešimtmetį – brandžios jaunystės laiką žmogui, solidaus amžiaus laiką kultūros reiškiniui. Šis reiškinys turi tęstis, kaip turi tęstis ir profesionalaus meno sklaida regione – dvasios penas žmonėms, vertinantiems muziką.

Aktorius Rolandas Kazlas skaityti lietuvių poetų eiles Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčioje. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Lietuvos Nacionalinis simfoninis orkestras XX Tytuvėnų vasaros festivalio pabaigos koncerte Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčioje. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Vygantas Mažonas,
Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros
centro muziejaus vedėjas

KRAŽIAI

LAIKO TĖKMĖJE

Kražiai – nedidelis Kelmės rajono miestelis, menantis garbingą praeitį. Pasklaidžius istorijos puslapius, 2023 m. ypač gausu jubiliejinių istorinių sukakčių. Šiame tekste išskiriama keletas Kelmei svarbių progų: Kražių vardo pirmasis paminėjimas – 770; Pirmosios bažnyčios Kražiuose statybos – 610; vienuolių jėzuitų įsikūrimas Kražiuose – 415 ir jų panaikinimas – 250; Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios statybos – 260; Edukacinė komisija – 250; „Juodieji broliai“ – 200; „Kražių skerdynės“ – 130; Kražių „Žiburio“ gimnazija – 100; Jotvingių kryžiaus riterių ordino atkūrimas – 20 metų. Šie įvykiai čia aptariami plačiau, kadangi jie labiausiai išryškina Kražių istorinę svarbą, tačiau ir čia nepaminėti nepraranda svarbos ir aktualumo.

Pirmasis Kražių paminėjimas

XIII a. vid. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vyko įnirtingos vidaus kovos. Vienoje pusėje – Mindaugas, kitoje – jam oponavę Tautvilas, Gedvydas ir Vykintas. Tiek viena, tiek kita pusė stengėsi suvienyti žemes ir įkurti vieningą Lietuvos karalystę. 1251 m. pradžioje Mindaugas apsikrikštijo, taip įgydamas jėgos persvarą. Kitais metais dovanomis į savo pusę Lietuvos didysis kunigaikštis pritraukė daug žemaičių ir jotvingių. Taip buvo galutinai susidorota su aršiausiais priešininkais. 1253 m. liepos 6 d. Mindaugas vainikuotas pirmuoju ir vieninteliu Lietuvos karaliumi. Ši karūnacija svarbi dar ir tuo, kad tą patį liepos mėnesį karalius Mindaugas pasirašė dokumentą, kuriuo dalį Žemaitijos žemių perleido Livonijos ordinui. Taip pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose įrašoma Kražių žemė – *Crase totum*. Tiesa, detalesnės informacijos apie tuometinius Kražius – nei

teritorijos dydžio, nei žemės aprašymo – dokumentas nesuteikia.¹

Pirmoji bažnyčia Kražiuose

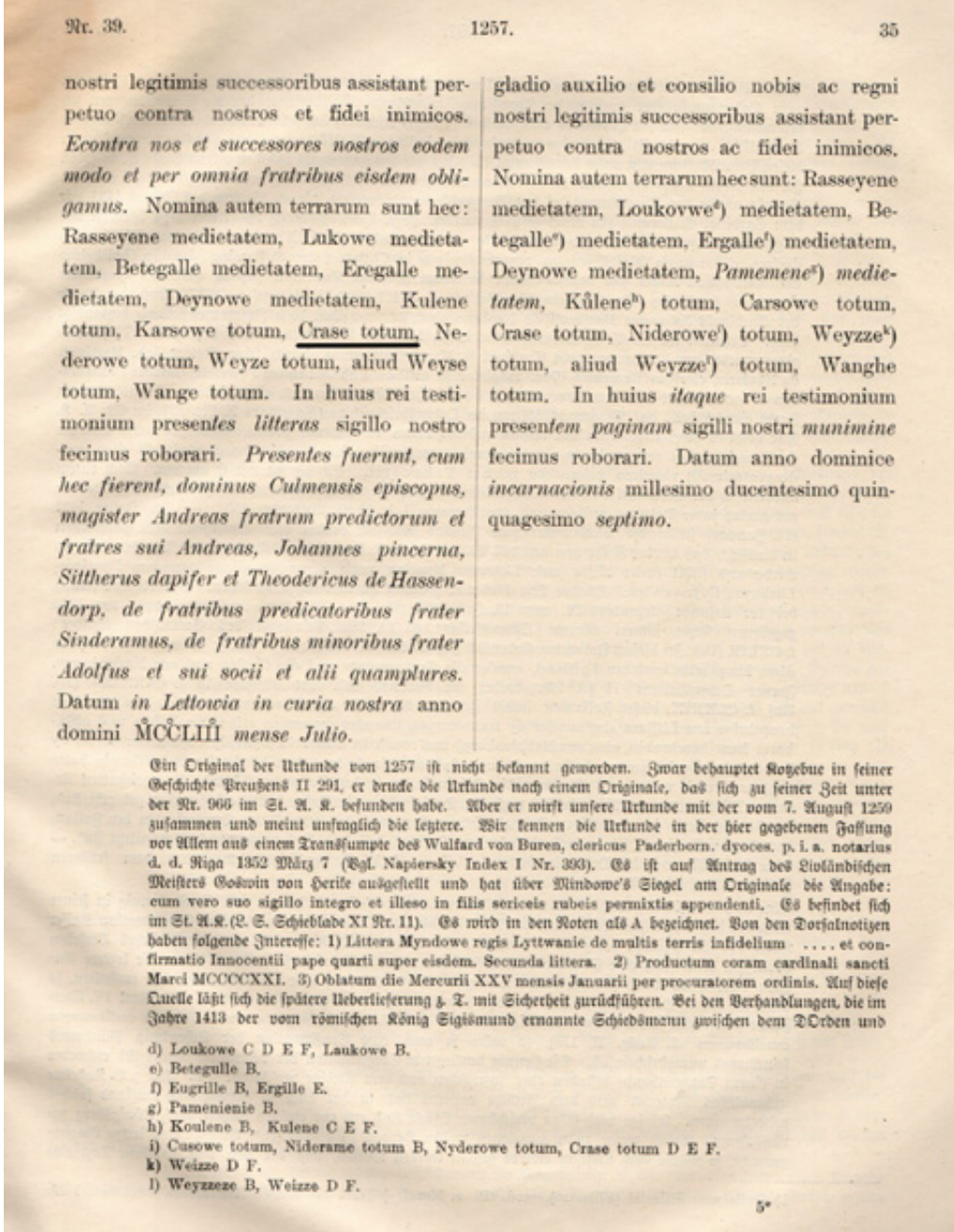
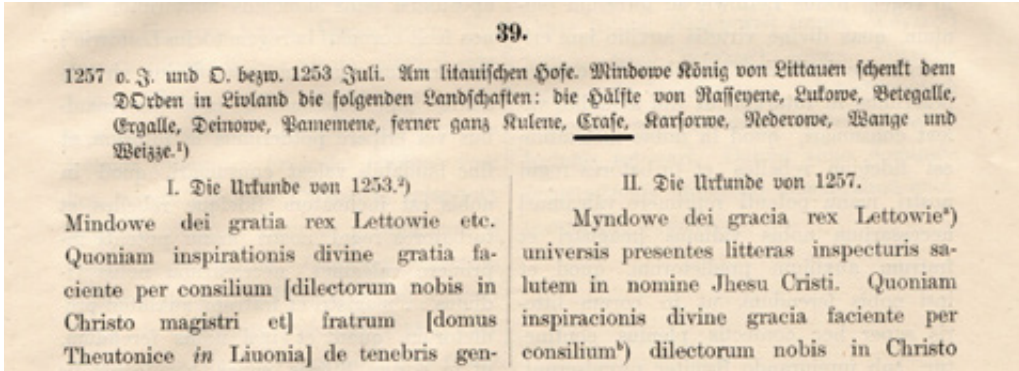
Po pergalės Žalgirio mūšyje, 1410 m., Žemaitija grįžo į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rankas. Tuomet reikėjo spręsti su Žemaitija susijusius kritinius klausimus. Livonijos ordinui priežiūrint žemaičiai nebuvo krikštijami, o bažnyčios nebuvo statomos. Tad atgavę Žemaitiją, Vytautas ir Jogaila pradėjo jos krikštijimo procesą ir bažnyčių statybą. 1413–1417 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas liepęs pastatyti bažnyčias Ariogaloje, Kaltinėnuose, Kelmėje, Kražiuose, Luokėje, Raseiniuose, Veliuonoje ir Viduklėje.² Šis bažnyčių sąrašas yra patikslintas G. Błaszczyko, kur tarp pirmųjų 9 bažnyčių minima: Medininkai, Veliuona, Raseiniai, Viduklė, Kražiai, Kaltinėnai, Ariogala, Betygala ir Luokė.³ Kražiuose pirmoji bažnyčia pastatyta 1416–1418 m. vaizdingoje vietoje, ant kalvos, kairiajame Kražantės upės krante. Bažnyčia buvo lotyniško kryžiaus plano formos, jai suteiktas Šv. Mykolo arkangelo titulas.

1 *Preussisches Urkundenbuch. Politische Abteilung.* Bd. 1/2, Politische (allgemeine) Abteilung : mit Registern zu Band 1 / bearbeitet mit Unterstützung des Herrn Ministers der Geistlichen, Unterrichts - und Medizinalangelegenheiten von August Seraphim, 1909, p. 33, 35.

2 Butrimas, A. ir Misius, K. (2008). Kražių papartinė Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia. *Kelmės dekanato bažnyčios ir vie-nuolynai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, p. 91.

3 Bumblauskas, A. (2022). *Lietuvos kryžkelės: Istorijos etidai*. Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, p. 105.

Pirmasis Kražių paminėjimas rašytiniuose šaltiniuose¹. Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.

1 *Preussisches Urkundenbuch. Politische Abteilung.* Bd. 1/2, Politische (allgemeine) Abteilung: mit Registern zu Band 1 / bearbeitet mit Unterstützung des Herrn Ministers der Geistlichen, Unter- richts - und Medizinalangelegenheiten von August Seraphim, 1909, p. 33, 35.

Vytauto Didžiojo bažnyčia Kražiuose. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejus, Inv. Nr. SKCM S 40.

Jėzuitų veikla Kražiuose

Jėzaus draugija arba jėzuitų ordinas įkurtas Romoje 1540 m. Į Lietuvą 1569 m. juos pakvietė buvęs Kražių klebonas, Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius. Kurtis jėzuitai pradėjo Vilniuje, kur 1579 m. įsteigė Vilniaus universitetą. Jėzuitų ordinas vykdė aktyvius plėtros veiksmus. 1608 m. buvo įsteigta Kražių misija – į Kražius atvyko pirmieji 2 vienuoliai jėzuitai. 1613 m. Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis vienuoliams dovanavo tėvo Mikalojaus Radvilos Juodojo pradėtą statyti pilį ir apie 4 ha žemės sklypą. Kitais metais Jonas Karolis Chodkevičius kartu su žmona Sofija Mieleckaite būsimos kolegijos išlaikymui užrašė 7 kaimus. 1616 m. rugsėjo 18 d. duris atvėrė Kražių kolegija – pirmoji tokio tipo švietimo įstaiga Žemaitijoje. Bėgant laikui augo tiek kolegijos ir viso vienuolyno bendruomenės skaičius, tiek vienuolynui priklausiusių pastatų skaičius (viso priskaičiuojama 22 įvairios paskirties pastatai), tiek ir kolegijos studentų skaičius (nuo 50 iki 350 studentų). 1773 m. buvo lemtingi ne tik Abiejų Tautų Respublikai, bet ir jėzuitų ordinui. Popiežius Klemensas XIV, spaudžiamas Vakarų Europos valdovų, 1773 m. liepos mėn. išleido bulę, uždraudžiančią jėzuitų ordino veiklą. Šiuo

pagrindu buvo sunaikintas ir vienas svarbiausių švietimo ir religijos centrų Žemaitijoje.

Kražių Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios statybos

Bajoro Krizostomo Valadkevičiaus iniciatyva Kražiuose 1639 m. buvo pradėtos dar vienos bažnyčios ir vienuolyno statybos. Darbai truko neilgai – jau 1642 m. į baigtą statyti vienuolyną buvo iškilmingai įvesdintos pirmosios 5 seserys benediktinės. Vienuolynas buvo naujai įkurtas, gerai aprūpintas, tad ėmė sparčiai plėstis. 1755 m. pasirodė pirmosios užuominos apie naujos bažnyčios statymo poreikį, nes buvusi medinė bažnyčia nebeatitiko vienuolių poreikių. Per porą metų buvo išspręsti organizaciniai klausimai – buvo gautas pritarimas naujos mūrinės bažnyčios statyboms. Statybos darbus pradėjo bažnyčios projekto autorius, architektas, jėzuitas Tomas Žebrauskas. Architektui teko sudėtinga užduotis – pastatyti naują bažnyčią, įterpiant ją tarp jau esančių pastatų. Išsprendus pirmąsias problemas ir pradėjus bažnyčios statybą, visgi iškilo naujų nesklandumų. 1758 m. kovo 18 d. T. Žebrauskas mirė. Vienuolėms teko nauja užduotis – rasti, kas galėtų tęs-

Mikalojaus Radvilos Juodojo pilies fragmentas – išlikęs jėzuitų pastatas. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro archyvas.

ti pradėtus darbus. Paieškos užsitęsė apie porą metų, tačiau buvo rastas kitas meistras – Trečeris, kaip manoma, buvęs T. Žebrausko mokinytis. Su juo buvo sudaryta sutartis, pagal kurią bažnyčia turėjo būti pastatyta per trejus metus. Trečeris viršijo jam keltus lūkesčius ir bažnyčią baigė pastatyti greičiau. Sparčiai vykdydamas darbus, jis nukrypo nuo pirminio architektūros projekto – bažnyčios bokštus pastatė gerokai per žemus. Teigiama, kad tai įvyko todėl, kad architektas tiesiog nemokėjęs statyti bokštų. Bažnyčia – vėlyvojo baroko architektūros stiliaus, jai suteiktas Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo titulas.

Edukacinės komisijos mokykla Kražiuose

2023 m. Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Edukacinės komisijos metais. Edukacinė komisija – tai Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos prototipas. Jos atsiradimą sąlygojo jėzuitų ordino panaikinimas. Iki komisijos atsiradimo didesnę dalį švietimo įstaigų savo rankose laikė vienuoliai jėzuitai. Jų veiklą uždraudus, reikėjo spręsti iškilusias problemas dėl švietimo sistemos įgyvendinimo Lietuvos–Lenkijos valstybėje.

1773 m. rudenį sukurta Edukacinė komisija, t. y. tiek Lietuvai, tiek Lenkijai po atskirą komisiją. Komisijos pirmininku Lietuvoje buvo paskirtas Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis. Kražių jėzuitų kolegija buvo uždaryta, beveik visi jėzuitai išvyko. Po pertvarkos Kražiuose liko tik triklasė mokykla. Mokyklos prefektu tuomet paskirtas buvęs jėzuitas Benediktas Dobševičius. Žemaičių bajorams pageidaujant, 1783 m. mokykla buvo pertvarkyta – įkurtos papildomos klasės, mokykla tapo šešiaklase. Praplėtus klasių skaičių, išaugo ir mokinių skaičius. K. Misių nurodo, kad Kražių mokykla mokinių skaičiumi atsiliko tik nuo Vilniaus mokyklos.⁴ Po trečiojo Abiejų Tautų padalijimo pasikeitus ir mokymo tvarkai, nuo 1797 m. Edukacinės komisijos mokyklą Kražiuose į savo rankas perėmė vienuoliai karmelitai iš Kolainių.

„Juodieji broliai“ Kražiuose

1823 m. Kražių gimnazijoje veikė slapta mokinių draugija, susikūrusi inspiruota Vilniaus universitete

⁴ Misių, K. (2015). *Kražių mokykla ir gimnazija 1773–1844 metais* (p. 18). Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.

Kražių Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia. M. K. Sarbievijaus kultūros centro archyvas.

veikusią slaptą Filomatų ir Filaretų draugiją. Kražių mokykloje draugijos įkūrėju laikomas Kiprijonas Jančiauskas. Į slaptą veiklą buvo įtrauktas Jonas Vitkevičius, o šis įkalbėjęs Feliksą Zelenavičių. Vėliau prie jų prisijungė Aloyzas Pesliakas, Viktoras Ivaškevičius ir Mikalojus Suchockis. Draugija kūrė šūkius – lozungus, nukreiptus prieš Carinės Rusijos valdžią, ketino juos rašyti ant pastatų sienų, bet to padaryti greičiausiai nespėjo. Mokiniai bendromis pastangomis parašė patriotišką laišką, kurio kopijas išsiuntinėjo mokytojams, klasės draugams ir sau. Laiško turinys sukėlė tokią reakciją, kokios net patys mokiniai tikriausiai nesitikėjo – buvo informuotos saugumo institucijos. Į Kražius atvykus tardytojui Levui Baikovui ir prokurorui Jeronimui Botvinkai, prasidėjo kaltųjų paieškos. Tardytojams palaužus K. Jančiauską, jis parašė prisipažinimą, kuriame paminėjo ir kitų draugijos narių pavardes. To pakako, kad būtų pradėtos likusiųjų apklausos. Įstaryti mokiniai buvo išgabenti į Vilnių, kur juos teisė karo teismas. Procesas vyko uždaras, be galimybės gintis, o bausmės skirtos griežtos. K. Jančiauskas ir J. Vitkevičius buvo nuteisti mirties bausme, likusieji – 20 metų karine tarnyba. Caraitis Konstantinas sušvelnino baus-

mes – visiems paskyrė 20 metų karinės tarnybos bausmes, atimant bajorystės titulą, uždraudžiant tarnybos metu kilti karjeros laiptais. Taigi už veiklą, nukreiptą prieš Carinės Rusijos valdžią, su Kražių gimnazijos mokiniais buvo susidorota itin griežtomis bausmėmis.

Kražių skerdynės

Po 1863 m. sukilimo Carinės Rusijos valdžia intensyviai pradėjo uždarinėti katalikų bažnyčias ir vienuolynus Lietuvoje. Vienuolynai buvo suskirstyti į kategorijas. Kražių benediktinių vienuolynui buvo nustatyta 3 kategorija. Tai reiškė, kad vienuolyne gali gyventi iki 9 vienuolių. Rimtesnio dėmesio vienuolynas Kražiuose sulaukė 1891 m. gubernatoriui Klingenbergui išleisus įsaką, kad bažnyčia ir vienuolynas turi būti uždaryti. Dvejus metus rimtesnių veiksmų valdžiai nesiimant, vietos žmonės įtikėjo, kad bažnyčia bus palikta parapijos reikmėms. Visgi valdžia manė kitaip. 1893 m. lapkričio 9 d. į Kražius atvyko Kauno gubernatorius su palyda uždaryti bažnyčios. Atvykimo laikas, gubernatoriaus veiksmai sukėlė fizinį konfliktą tarp atvykusių pareigūnų ir parapijiečių. Lapkričio 10 d. ryte valdinin-

Litografija „PJOWYNE KRAŽIUOSE“. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejus, Inv. Nr. SKCM S 503.

kams į pagalbą atskubėjo kazokų būrys iš Varnių. Pastiprinimas viską „išsprendė“ – žalojo žmones, niokojo bažnyčios inventorių, plėšikavo. Už bažnyčios gynybą 71 parapijietis buvo teisiamas Vilniaus rūmų teisme. Dėl autoritetinių advokatų atstovavimo beveik visi teisiamieji buvo išteisinti. Bažnyčia tuomet visgi buvo uždaryta, kol 1908 m. buvo perduota parapijai.

Kražių „Žiburio“ gimnazija

1844 m. iš Kražių iškėlus gimnaziją į Kauną, mieste lyje nebeliko aukštesnės švietimo įstaigos. Planuota į Kražius perkelti bajorų mokyklą iš Kauno, bet ji miestelio taip ir nepasiekė. Ilgą laiką Kražiai gyveno be mokyklos. Ir tik 1918 m. vasario 16 d., atkūrus Lietuvos valstybę, atkurta mokykla Kražiuose. Iš pradžių, 1919 m., buvo atkurta progimnazija, kurios pirmuoju vedėju paskirtas kunigas Jurgis Galdikas. Mokykla atitiko progimnazijos reikalavimus ir siekė gimnazijos statuso. Ją išlaikyti darėsi vis sunkiau, o valstybės finansavimas buvo per menkas. 1923 m. kražiškiai kreipėsi į „Žiburio“ draugiją, kad ji perimtų mokyklą ir ją remtų finansiškai. Tais pačiais metais mokyklai buvo suteiktas Kražių

„Žiburio“ gimnazijos vardas. 1925 m. pradėtas statyti naujas mokyklos pastatas. Nors ir globojama „Žiburio“ draugijos, mokykla susidūrė su finansiniais sunkumais. Buvo bandoma įrodyti, kad mokyklą turėtų perimti valdžia. Nei Tautininkams, nei „Žiburio“ draugijai pakankamai neremiant mokyklos Kražiuose, 1936 m. ji buvo uždaryta. Taip kuriam laikui Kražiai liko be mokyklos.

Jotvingių kryžiaus riterių ordinas

Jotvingių kryžiaus riterių ordinas (JKRO) buvo įkurtas 1484 m. Ordiną tuomet sudarė kilmingos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės šeimos. Pirmoji ordino sosto vieta – Varniai. Apie 1650 m. JKRO buvo priverstas persikelti į Raseinius. Ten savo veiklą vykdė iki 1850 m. – tada Carinės Rusijos valdžia ordino veiklą uždraudė. JKRO veikla atkurta 1918 m. aktyvaus kunigo Antano Skinderio Kaributo iniciatyva. Sovietų sąjungos okupacijos metu ordinas vėl buvo panaikintas. Trečią kartą JKRO atkurtas 2003 m. Kaune rastų dokumentų pagrindu. Ordino magistras šiuo metu yra Artūras Rukas Daujotis, kancleris – Saulius Paulius Bytautas. Ordinui priklauso apie 45 nariai, buveinė įregistruota Kražiuose.

Kražių „Žiburio“ gimnazijos mokiniai ir pedagogai, 1925 m. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejus, Inv. Nr. SKCM S 275.

Pavasarininkų kuopos ekskursija dviračiais, fone matosi „Žiburio“ gimnazijos pastatas. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejus, Inv. Nr. SKCM S 236 2/31.

Jotvingių kryžiaus riterių ordino kapitula Kražių Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčioje. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro archyvas.

VIENO PAVEIKSLO ISTORIJA

Evangelikų reformatų pastorius, profesorius Konstantinas Kurnatauskas. Dailininkas Virginijus Šimoliūnas. Kristinos Milašauskienės nuotrauka.

Šių metų kovo pabaigoje iš Kelmės kilęs dizaineris, tapytojas, pedagogas Virginijus Šimoliūnas Kelmės kultūros centro Juozo Liaudansko dailės galerijoje atidarė savo tapybos darbų parodą. Menininkas parodos atidarymo metu užsiminė apie neįtikėtiną savo šeimos istoriją, susijusią su XX a. pirmoje pusėje Kelmėje gyvenusiu ir dirbusiu evangelikų reformatų pastoriu, profesoriumi Konstantinu Kurnatausku. Apie tai menininkas sutiko „Sietuvų“ skaitytojams papasakoti plačiau.

Gerbiamas Virgilijau, Juozo Liaudansko galerijoje atidarėte savo kūrybos darbų parodą. Kaip vienas iš svarbiausių parodos akcentų buvo pristatytas prof. K. Kurnatausko, Jūsų senelio, portretas. Buvo netikėta, kad pateikėte įdomių faktų iš profesoriaus gyvenimo, kurių yra užfiksuota labai nedaug. Gal galėtumėte plačiau papasakoti, ką Jūs atsimenate?

Gaila, kad aš nesu jo gyvo matęs. Apie senelį žinau tik iš *babos*, mamos pasakojimų. Jaunas buvau, rūpėjo visai kiti dalykai, mažai domėjausi. Tik vėliau, kai močiutė Julija Gedvilaitė ir mama Ona Gedvilaitė-Šimoliūnienė iškeliavo Anapilin, pradėjau domėtis, rinkti medžiagą iš pažįstamų, giminaičių. Turiu daug įgarsintų mamos pasakojimų, tik nemoku to diktofono atidaryti – reikia specialistų, kurie tą medžiagą iš ten paimtų.

Mano močiutė buvo kilusi iš didelės, vargingos dešimties vaikų šeimos. Ji atėjo pas K. Kurnatauską tarnauti – padėti jo žmonai, kuri buvo neįgali ir už vyrą dvidešimt metų vyresnė. Močiutė buvo išprususi, labai mėgo skaityti knygas ir visą K. Kurnatausko biblioteką buvo skersai išilgai perskaičiusi. Pasak prisiminimų, K. Kurnatauskas parveždavo pusę maišo knygų iš universiteto (*Lietuvos universiteto Kaune – aut. past.*) bibliotekos, ir ji skaitydavo jas neįgaliai profesoriaus žmonai, o kai perskaitydavo, vėl veždavo atgal. Atsitiko taip, kad įjėdu (profesorius ir tarnaitė) vienas kitą pamilo ir gimė mano mama. Mergytė buvo lepinama *nesvietiškai*. Turiu įrašęs pasakojimą, kaip mama, dar būdama maža, tėvui paklausus, ko norėtų, kad atneštų Kalėdų senelis, pradėjusi vardinti: „Norėčiau namo, kad tame name būtų baldai, spintos, kad spintose būtų rūbeliai, kad būtų lovytės, patalynė lėlytei guldyti.“ Tai Kurnatauskas pasamdė stalių, siuvėją ir viską jai padarė. Aišku, buvo ir kita problema. Vaikai jai pavydėdavo tokio gėrio, vadindavo „mergos vaiku“.

Kurnatauskas labai mylėjo ir svetimus vaikus, ne vien tik mano mamą. Visada turėdavo kišenėse saldainių, kuriais apdovanodavo mažuosius.

Dar toks įdomus dalykas, kad pastorius buvo įren-

Konstantinas Kurnatauskas su šuniuku. Nuotrauka iš Onos Gedvilaitės-Šimoliūnienės asmeninio archyvo.

gęs šunų prieglaudą. Būdavo ir taip, kad žmonės nereikalingus šuniukus skandindavo. Tai jis, kad jų neskan-dintų, daugybę šunų priglausdavo.

Gal žinote, kurioje vietoje buvo prieglauda?

Žinote, negaliu to pasakyti. Iš *babos* pasakojimų įsivaizduoju, kad netoliese (*šalia Evangelikų reformatų klebonijos – aut. past.*), nes, kaip prisimenama, pats nunešdavo tiems šunims maisto atliekų, kartkartėmis nueidavo jų pasižiūrėti.

V. Šimoliūno pasakojimą dera papildyti. Kraštotyrininkas Vaclovas Rimkus 1987 metais vietinėje spaudoje buvo paskelbęs medžiagą apie minimą gyvūnų prieglaudą. Pirmosios Respublikos laikais Kelmės valsčiuje gyvūnų prieglaudos veikė Kelmėje, Kražiuose ir Vaiguvoje. Kelmės skyrius buvo įkurtas 1923 metais, valdybos pirmininku buvo išrinktas prof. K. Kurnatauskas, draugija vienijo 23 narius. Nepaisant kintančio narių skaičiaus, draugija veikė iki pat sovietinės okupacijos pradžios. Užsiėmė ne tik visuomenės šviečiamąja veikla, leisdavo lapelius, organizuodavo paskaitas, bet ir taikydavo tam tikras poveikio priemones gyvūnų savininkams – surašydavo perspėjimus už gyvulių kankinimą, keldavo bylas. Prof. K. Kurnatauskas savo lėšomis išleido lapelius „Kiemsargis“ (5 tūkst.), „Liū-

dnas arklių likimas“ (2 tūkst.), 1931 metais 200 egz. tiražu buvo išspausdinta knygelė „Meilė ir užuojauta visiems tvariniams“. Lietuvos spaudoje buvo skelbiami profesoriaus straipsniai apie gyvūnų globą. Dirbdamas Lietuvos universitete Kaune, ten įkūrė gamtos mėgėjų būrelį, jam tarpininkaujant buvo pasiūlyta studentams rašyti darbus gyvūnų globos tematika. (Aut. past.)

Gal močiutė Jums yra pasakojusi apie laiką, gyventą prieš karą?

Mano *baba* visuomet dalyvaudavo svečių priėmimuose, nes pastoriaus žmona nelabai mėgo žmonių susijungimų, tai ją pavaduodavo mano *baba*. Kadangi ji buvo apsiskaičiusi ir mokėdavo vaizdingai pasakoti, tai be jos svečiams būdavo nuobodu.

Kai prasidėjus karui K. Kurnatauskas traukėsi nuo rusų, *baba* atsisakė išvykti kartu. Tuomet ji apsigyveno senelio pastatyname name, kuris stovėjo tarp mokyklos (*Jono Graičiūno gimnazijos – aut. past.*) ir malūno. Namas buvo nemažas, meistriškai pastatytas, įdomios architektūros: laužytu, gontais dengtu stogu, kuris atrodė tarsi apipuvęs iš išorės, bet iš vidaus gontai buvo balti, greičiausiai kažkokia medžiaga impregnuoti. Prie statybos prisidėjo *babos* brolis girininkas, kurį K. Kur-

natauskas buvo išleidęs į mokslus. Tame name užaugau ir aš. Gaila, to namo dabar nebėra.

Yra žinomas faktas, kad prof. K. Kurnatauskas pačioje karo pabaigoje, 1944 metais, trumpam iš Vokietijos buvo grįžęs į Kelmę. Gal yra Jums žinoma, kokių tikslu buvo grįžęs?

Buvo grįžęs, bet labai trumpam, vos pusdieniui. Išvykdamas sutvarkė dokumentus, įdėjo į voką, ir atiduodamas *babai*, kalbėjo: „Čia mano visi turto dokumentai. Jeigu negrįšiu – tai naudokis tais dokumentais, turtu, jeigu grįšiu – tai tada galvosim, ką toliau daryti.“ Mano mama prisiminė, kaip jis ją apkabinęs, ištarė: „Turėčiau tave kažkaip apdovanoti, bet kad nieko neturiu.“ Jie susitiko pastoriaus įrengtame vadinamajame „baltnamyje“, ubagų name. Ubagai tada irgi buvo tam tikras luomas. Jie mokėdavo skaityti, rinkdavo informaciją, ją skleisdavo, o žiemą glausdavosi tame name. Tąkart mano močiutė buvo išvirsusi kopūstų, tai jį pakvietė pavalgyti, pasikalbėti. Pastorius pasakė ateisiant, bet dabar norįs pabūti vienas. Tačiau nebeatėjo, išvažiavo. O kai vėl užėjo rusai, pasirodo, dokumentų dublikatai buvo kirchės (*Evangelikų reformatų bažnyčioje – aut. past.*) *sklepuose* (rūsiuose). Rusai išsikvietė mano *babą*

taip kalbėjo: „Ponia labai turtinga esate, mes Jus į Sibirą vežamės.“ Ji jiems: „Kaip? Aš nieko neturiu, aš tik tarnaitė buvau.“ Tai paklausė, ar ji atsisako turto. Tai ji jį atsakė: „Kaip aš galiu atsisakyti to, ko neturiu.“ Tada ją paleido namo, bet sekė. Grįžusi močiutė visus dokumentus sumetė į krosnį.

Po karo prof. K. Kurnatauskas gyveno Vakarų Vokietijoje ir ten palaidotas (*Rastedėje prie Oldenburgo – aut. past.*). Ar Jūsų mamą, močiutę pasiekdavo jo laišškai?

Laiškų nepraleisdavo. Sakė, kad jis rašė, bet nė vienas laiškas nepasiekdavo. Nežinau, ar *baba* jam rašė. Šiaip jo rašytų pastabų, įrašų, papildymų ant išlikusių knygų yra daug. Aš užaugau tarp baldų su Kurnatausko giminės herbais. Kai mane parsinešė iš gimdymo namų, buvau paguldytas ant dviejų surištų Kurnatausko fotelių ir ten miegojau. Tie herbai man buvo įdomus ir nelabai suprantamas dalykas. Tokie labai turkiški: pavaizduotas pusmėnulis, viršuje šešiakampė žvaigždė ir plunksnos. Tėvukas kažkuomet norėjo tuos sulūžusius fotelius sukapoti į malkas, bet aš sugebėjau centrines fotelių dalis su herbais paslėpti ir taip išsaugojau. Dabar jos yra mano sodyboje. Dar turėjau jo (*K. Kurnatausko – aut. past.*) antspaudą – labai gražų, raudon-

medžio rankena. Bet kai augo sūnus, mažas būdamas, išsinešė žaisti į smėlio dėžę ir ten paliko. Dar turiu labai gražų marmuriniu viršumi nediduką staliuką, vazelių. Saugau tą palikimą.

Greičiausiai baldai močiutės name buvo iš K. Kurnatausko namų. Tikriausiai jis atsinaujindamas senuosius atidavė. Dalį baldų iš mamos išprašė viena buvusiamė Vaiguvo dvare gyvenusi kolekcionierė. Kai 1960 metais atsirado nauji, modernūs baldai, trikampiai staliukai, tai tėvai, norėdami senųjų baldų atsikratyti, sukrovė juos į namo palėpę.

Ar Kelmėje dar yra močiutės giminių?

Yra, bet dauguma jau išmirę. Gyveno močiutės seserys, jų vaikai, bet su jais nesusitikdavome. Gyvenome pastoriaus statytame name. Kai mano tėvuką paaukštino darbe ir paskyrė skaičiavimo centro direktoriumi Šiauliuose, tai tėvai išvažiavo. Pasiėmė jaunesnįjį brolį, o aš buvau bebaigių mokyklą, tai nusprendžiau nevažiuoti ir pasilikau su *baba*. Kadangi namas buvo didelis, priėmėme nuomininkus, su kuriais gražiai sutarėme ir iki šiol tebebendraujame. Jie buvo atvykę ir į parodos atidarymą.

Noriu padėkoti už pokalbį. Ačiū.

Dailininkas Virginijus Šimoliūnas. Vytauto Šimkūno nuotrauka, 2023 m.

KONSTANTINAS KURNATAUSKAS – (gimė 1878 m. Mintaujoje (dabar Jelgava, Latvija) – mirė 1966 m. Rastede prie Oldenburgo, Vokietijoje) evangelikų reformatų kunigas, superintendentas, profesorius. Kilęs iš Abiejų Tautų Respublikoje įtakingos didikų Kurnatauskų (Kurnatowski) giminės. 1903–1936 m. kunigavo Kelmėje. 1920 m. Kelmėje su kitais bendraminčiais įsteigė Švietimo draugijos skyrių, 1921 m. įsteigė Kelmės progimnaziją, iki 1925 m. buvo jos direktorius, 1925–1927 m. ir 1936–1938 m. – mokytojas. Nuo 1925 m. Vytauto Didžiojo universiteto Evangelikų teologijos fakulteto docentas, kvestinis profesorius. Užėmė įvairias aukštas pareigas Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčioje, buvo jos superintendentu. Antrojo pasaulinio karo metais pasitraukė iš Lietuvos, iki savo mirties gyveno Vakarų Vokietijoje. 1953 m. lietuvių išeivijos evangelikų reformatų sinode Saleme (JAV) buvo išrinktas Lietuvos išeivijos evangelikų reformatų kunigas, generaliniu superintendentu.

VIRGINIJUS ŠIMOLIŪNAS (g. 1951 m. Kelmėje) – dizaineris, tapytojas, pedagogas. Nuo 1979 m. dalyvauja miesto, respublikinėse bei tarptautinėse parodose. Surengė daug personalinių parodų. V. Šimoliūno kūrybos darbų yra prestižiniuose interjeruose Lietuvoje ir užsienyje. Šiaulių universitete (ir buvusiam Šiaulių pedagoginiame institute) dirbo Menų fakulteto Dizaino katedros dėstytoju, docentu. Nuo 1992 m. Lietuvos dailininkų sąjungos narys.

Virginija Navikienė,
Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos
Skaitytojų aptarnavimo-informavimo skyriaus vedėja

KELMIŠKĖ, PIEŠUSI GIMTOJO KRAŠTO PEIZAŽUS:

JANINAI PELDAVIČIŪTEI – 110

Kelmės bažnyčia. Janina Peldavičiūtė. Kristinos
Milašauskienės nuotrauka. Kelmės krašto muziejus.

Šiomet, gegužės 6 d., minėjome tautodailininkės Janinos Peldavičiūtės 110-ąsias gimimo metines. J. Peldavičiūtė nugyveno ilgą nelengvą gyvenimą, tačiau visų ją artimiau pažinusiųjų atmintyje ši moteris išliko ne tik kaip savitą stilių turėjusi tapytoja, bet ir kaip asmenybė, iš kurios sklido dvasios ramybė ir šiluma, pozityvus požiūris į gyvenimą.

J. Peldavičiūtės mama buvo kilusi iš daugiavaikės šeimos, tėvas – dvarininkas. Prieš karą šeima turėjo didžiulį mūrinį namą Kelmėje, kuris Antrojo pasaulinio karo metu buvo sudegintas.¹ J. Peldavičiūtė gimė 1913 m. gegužės 6 d. Kelmėje. Baigusi pradžios mokyklą, įstojo į Kelmės progimnaziją. 1929 m. baigė keturias progimnazijos klases. Piešti Janina pamėgo nuo mažų dienų, net ir mokykloje piešimą laikė svarbiausia pamoka. Merginos talentą pastebėjo piešimo mokytojas, vėliau tapęs garsiu dailininku, Zigmas Petravičius – jis Janiną vis pagirdavo ir vadindavo dailinke.²

1934 m. Kelmėje surengtoje liaudies meno parodoje J. Peldavičiūtė buvo apdovanota pirmojo laipsnio pagyrimo raštu. Buvo atkreiptas dėmesys į jos talentą, kūrinių savitumą.³ Piešimo mokytojas Z. Petravičius ragino merginą važiuoti mokytis tapybos į Šiaulius, tačiau Janina nevažiavo, nes nenorėjo būti piešimo mokytoja. Baigusi mokyklą, išvyko į vienuolyną Kaune. Būdama ten, baigė trejų metų dailininkų dekoruotojų kursą.⁴ Janinos dėstytojais buvo iškilūs to meto dailininkai – Antanas Gudaitis, Juozas Mikėnas, Viktoras Vizgirdas ir kiti menininkai. Šiuos kursus J. Peldavičiūtė baigė su viešu pagyrimu, apie dvidešimt jos darbų buvo atrinkta į JAV lietuvių dailės parodą.⁵

Net ir prasidėjus karui, Janina tapybos neapleido. Karo metais jos kūryba sulaukė itin didelio susidomėjimo. 1943 m. Lietuvos dailininkų sąjungos surengtoje parodoje jaunosios tapytojos darbai eksponuoti šalia tokių menininkų, kaip Jonas Mackevičius, Jonas Šileika, Antanas Žmuidzinavičius, Petras Kalpokas, kūrinių.⁶

1 Musneckienė, R. (2010, gegužės 11). Prie šimtmečio artėjanti tautodailininkė dar tapo. Šiaulių kraštas, priedas *Krašto žinios*, p. 1, 3.

2 Bukauskas, L. (2010, Nr. 2). Gyvenimas su palete ir teptuku. *Žemaičių žemė*, p. 68.

3 Ten pat, p. 68.

4 Musneckienė, R. (2010, gegužės 11). Prie šimtmečio artėjanti tautodailininkė dar tapo. Šiaulių kraštas, priedas *Krašto žinios*, p. 1, 3.

5 Rimkus, V. (1982, balandžio 10). Laisvalaikis – dailei. *Komunistinis žodis*, p. 3.

6 Rimkus, V. (1982, balandžio 10). Laisvalaikis – dailei. *Komunistinis žodis*, p. 3.

Janina Peldavičiūtė jaunystėje.
Reginos Musneckienės nuotrauka.
„Šiaulių krašto“ archyvas.

Pasibaigus karui, J. Peldavičiūtės gyvenimas pasisuko kita, nei ji tikėjosi, linkme. Už Stalino portreto išniekinimą (iškarų albume priešpriešais suklijuoto su beždžionės portretu) ir nesugebėjimą prisitaikyti prie naujosios tvarkos mergina atsidūrė Sibire.⁷ Tapytoja Janina neapleido ir tremtyje – tapė paveikslus, apipavidalindavo sienlaikraščius, piešdavo plakatus.⁸ Viena interviu Janina pasakojo: „Viršininkai ten buvo geri. Jiems patiko mano tapyba. Mano paveikslais buvo nukabinėtos visos valgyklos sienos.“⁹

Į gimtąją Kelmę Janina grįžo po aštuonerių tremties metų. Kartu su seserimi Jadvyga iš pradžių apsigyveno sename barake, vėliau nusipirko svirnelį, o per porą dešimtmečių pasistatė nedidelį namą.¹⁰ Įsidarbinę Buitinio gyventojų aptarnavimo kombinato „Meno dirbtuvėje“ vaizdinių priemonių apipavidalintoja. Geru žodžiu ji minėjo tuometinį kombinato viršininką N. Tarandą, kuris į darbą priėmė ne vieną iš „ten“ sugrįžusių.

7 Bukauskas, L. (2010, Nr. 2). Gyvenimas su palete ir teptuku. *Žemaičių žemė*, p. 68.

8 Pikturna, V. (2011, gegužės 11). 98-asis gimtadienis. *Bičiulis*, p. 5.

9 Musneckienė, R. (2010, gegužės 11). Prie šimtmečio artėjanti tautodailininkė dar tapo. Šiaulių kraštas, priedas *Krašto žinios*, p. 1, 3.

10 Ten pat, p. 3.

Laisvalaikį Janina praleisdavo su teptuku rankoje. Kelmės krašto muziejaus archyvas.

sį žmogų¹¹, užstodavo prieš valdžią, kurią pasiekdavo bendradarbių skundai, kad Janina kiekvieną sekmadienį lankosi bažnyčioje.¹²

Atlygis, gaunamas už darbą „Meno dirbtuvėje“, buvo pragyvenimo šaltinis, o tapymas – malonus laisvalaikio užsiėmimas. J. Peldavičiūtės talentą pastebėjo iš Kražių kilęs grafikas Edmundas Žiauberis. Jo skatinama, beveik visą laisvalaikį Janina praleisdavo su teptuku rankoje, nuolat dalyvaudavo parodose. Laikui bėgant tapytojos darbai pasklido plačiai – jų įsigijo muziejai, kolekcininkai.¹³ Tačiau labiausiai Janina mėgo savo paveikslus dovanoti. Daugybę darbų menininkė yra padovanojusi Kelmės krašto muziejui ir rajono kultūros

įstaigoms, kitus dovanojo draugams, pažįstamiems.¹⁴ Tapybos Janina neatsisakė iki pat paskutiniųjų savo gyvenimo metų. Net ir artėdama prie šimtmečio, kamuoja negalių, menininkė laikėsi per daugelį metų nusistovėjusios dienotvarkės – keltis penktą valandą ryto, pasimelsti, paklausti radijo, papusryčiauti ir sėsti prie molberto.¹⁵

Ant kartono tapiusios J. Peldavičiūtės kūryboje vyrauja gimtojo miesto ir apylinkių peizažai, kuriuose dominuoja tamsios ir sodrios spalvos, daug religinės tematikos paveikslų, visas ciklas darbų pagal biblinius siužetus. Juose Kristus ir šventieji primena žymiausių pasaulio primitivistų vaizdavimo manierą – išdidūs rūstūs veidai, kampuotos figūros, tarsi susiliejančios su aplinka į sunkiai paaiškinamą vienovę. Vienas mėgstamiausių objektų – Kelmės bažnyčia.¹⁶ 1996 m. Kelmės

11 Bukauskas, L. (2010, Nr. 2). Gyvenimas su palete ir teptuku. *Žemaičių žemė*, p. 68.

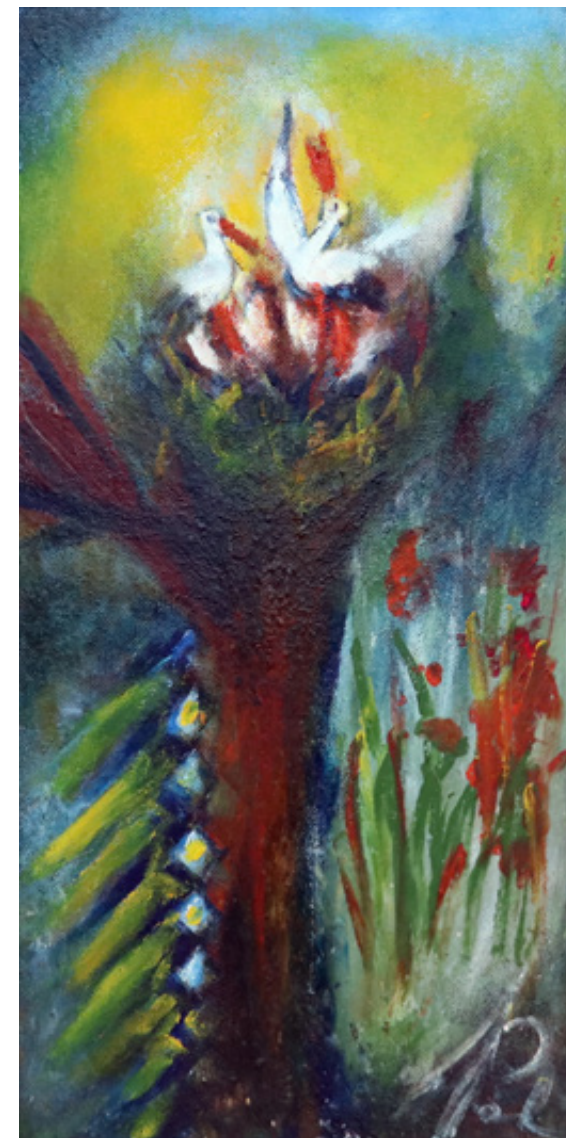
12 Musneckienė, R. (2010, gegužės 11). Prie šimtmečio artėjanti tautodailininkė dar tapo. *Šiaulių kraštas*, priedas *Krašto žinios*, p. 1, 3.

13 Bukauskas, L. (2010, Nr. 2). Gyvenimas su palete ir teptuku. *Žemaičių žemė*, p. 68–69.

14 Musneckienė, R. (2010, gegužės 11). Prie šimtmečio artėjanti tautodailininkė dar tapo. *Šiaulių kraštas*, priedas *Krašto žinios*, p. 1, 3.

15 Bukauskas, L. (2010, Nr. 2). Gyvenimas su palete ir teptuku. *Žemaičių žemė*, p. 69.

16 Biržinytė, R. (1994, vasario 23). Tyras tikėjimas. *Bičiulis*, p. 2.

Janinos Peldavičiūtės tapybos darbai. Rolando Kančiausko nuotraukos.

kultūros rūmuose (dabar – Kelmės kultūros centras) surengtoje J. Peldavičiūtės tapybos darbų parodoje, kai jai buvo įteiktas tautodailininkės pažymėjimas, tuomet dailės mokytoju dirbęs Arnas Arlauskas sakė, kad jos paveiksluose panaudota daug faktūrų ir netradicinių tapybos būdų, ryškios žemaičių tapybos tradicijos, savitas braižas. Vyrauja gilų tikėjimą liudijantys atspirties taškai – peizažas, bažnyčia, kryžius.¹⁷

J. Peldavičiūtė savo šeimos nesukūrė. Gyveno kartu su sesers Jadvygos šeima. Po sesers mirties senolę globojo Aldona Stanevičienė. Ilgametė draugystė ją siejo su kelmiške tautodailininke Kornelija Lopetiene.¹⁸

17 Klimašauskas, B. (1996, balandžio 6). Subtiliai jaučianti giminės spalvas. *Bičiulis*, p. 6.

18 Musneckienė, R. (2010, gegužės 11). Prie šimtmečio artėjanti tautodailininkė dar tapo. *Šiaulių kraštas*, priedas *Krašto žinios*, p. 1, 3.

Mirė Janina Peldavičiūtė 2012 m. liepos 30 d., sulaukusi garbaus amžiaus – 99-erių metų.¹⁹

Janina Peldavičiūtė paliko ryškų pėdsaką mūsų krašto dailės istorijoje. Gražiai menininkės atminimą saugo Kelmės krašto muziejus, surengęs 100-osioms ir 110-osioms gimimo metinėms skirtas jos tapybos darbų parodas, kurios ne tik primena apie mūsų mieste gyvenusių ir kūrusių asmenybę, bet ir su jos savita kūryba supažindina jaunąją kartą.

19 Kelmės rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyrius. (2012, rugpjūčio 4). Pro memoria. *Kelmės kraštas*, p. 2.

Danutė Anankaitė,
Pakražančio kultūros centro mėgėjų
meno kolektyvų vadovė

KANTIČKOS –

NEMATERIALAUS KULTŪROS PAVELDO REIŠKINYS ŽALPIŲ KRAŠTE

„Knyga giesmių, arba Kanticzkos“ (1919, Tilžė).
Žalpių krašto muziejaus eksponatas.

Žalpių miestelis, išaugęs prie Žalpės upelio – „žaliosios upės“, toli apylinkėse garsėjantis žymiais žmonėmis, tokiais kaip pirmasis Homero vertėjas Jeronimas Ralys, knygnešys, literatas, Steigiamojo Seimo narys Kazimieras Ralys, kanklininkas, vargonininkas ir pirmojo lietuviško sklandytuvo kūrėjas Jonas Garalevičius, ir Švč. Mergelės Marijos Maloningosios (*Loskavos*) atlaisdais, kasmet paskutinį gegužės sekmadienį vykstančiais šio miestelio Šv. Benedikto bažnyčioje. Žalpių kraštas garsus ir etnokultūrinio palikimu – savo apeiginėmis *kantičkos* giesmėmis.

Lietuvių kalbos žodyne aiškinama, kad *kantička* (*lenk.* kanticzka) vadinama giesmių knyga. Tai pačios seniausios giesmės lietuvių kalba. Pasakyti, kada tiksliai atsirado tokie giesmynai Lietuvoje, sudėtinga. Tačiau nuo XIX a. prasideda laikotarpis, labai reikšmingas liaudies giedojimui, palikęs nemažai giesmynų. XIX a.

pirmoje pusėje jų redagavimu ir leidyba rūpinosi kunigas Vincentas Valmikas (apie 1778–1836). Perredagavęs jėzuito vienuolio Pranciškaus Šrubauskio (apie 1620–1680) giesmyną „Balsas širdies“ ir pridėjęs savo giesmių, 1820 m. jis išleido rinkinį „Kantičkos žemaitiškos“, kuris davė pagrindą vėlesnių rengėjų giesmynams. 1855 m. V. Valmiko *kantičkas* pataisė ir papildė vyskupas Motiejus Valančius (1801–1875), kuriam tenka svarbus vaidmuo lietuviškų giesmynų istorijoje. Dar ir dabar kaimo vietovėse galima aptikti vyskupo parengtą giesmyną.

Kantičkos – tai nedidelės keturkampės giesmių knygos juodais viršeliais. Jose užrašyti giesmių tekstai be natų. Paprastai senųjų giesmių tekstuose išdėstomos kokios nors tikėjimo tiesos, detalūs Šventojo Rašto siužetų arba šventųjų gyvenimų pasakojimai. Dėl lėto minties raidos, patirties sekos vyksmo *kantičkinės* gies-

Loskavos atlaisdai Žalpių Šv. Benedikto bažnyčioje. Kristinos Abrutienės nuotrauka, 2022.

mės dažnai būna ilgos. Ryškus jų išskirtinumo bruožas – melodinis įvairumas. Anksčiau kiekvienas kaimas turėjo savus giedotojus ir savas *kantičkų* melodijas. Jei Kelmės rajono pakrastyje Žalpiuose ta pati giesmė buvo giedama vienokia melodija, tai Kretingoje ji jau skambėjo kitaip. Dar kitur Žemaitijoje sutinkama ir trečia melodija. Yra labai daug *kantičkinių* melodijų, kurios panašios į lietuvių liaudies dainas.

Kantičkinės giesmes seniau giedojo visa Lietuva. Tai buvo savita ilgalaikė lietuvių tautos tradicija. Ją Kelmės krašte pratęsė ir šiuo metu puoselėja Žalpių kaimo giesmininkai. Jie siekia išsaugoti lietuvių kultūros palikimą, giesmių mokėsi iš gyvų tradiciją išlaikiusių giedotojų.

Viskas prasidėjo, kai jaunesniosios kartos žalpiškiai kartu su vyresniaisiais giedodavo per šermenis. Prie stalo susėsdavo apie dvidešimt giesmininkų. Kartą vyresnės giedotojos pradėjo giedoti senąsias *kantičkinės* giesmes. Jaunimas susižavėjo ir susidomėjo naujomis, negirdėtomis giesmėmis, kurios kitados buvo lietuviškos katalikų bažnyčios liaudies giedojimo pagrindas. Noras, kad ši katalikų liaudies pamaldumo praktika tęstųsi Žalpių krašte ir išliktų ateities kartoms, juos įkvėpė mokyti giedoti giesmes. Mokėsi iš žalpiškių giesmininkų – seserų Terešės Ralienės (1928–2020) bei Onos Makarienės (g. 1927 m.), kurios *kantičkas* giedoti išmoko iš savo tėvų ir senelių. Jos turėjo ir senąsias giesmių knygas. Jaunesni giesmininkai *kantičkas* su-

Žalpių kaimo giesmininkai gieda *kantičkinės* giesmes. Kristinos Abrutienės nuotrauka, 2023.

Iškilminga procesija aplink bažnyčią per Loskavos atlaidus.
Pakražančio kultūros namų archyvas, 2018.

sirinko iš kaimo gyventojų. Anuomet ir užgimė siekis išsaugoti bei puoselėti autentišką Žalpių bendruomenės kultūros raiškos formą – senovinių *kantičkinų* giesmių giedojimą.

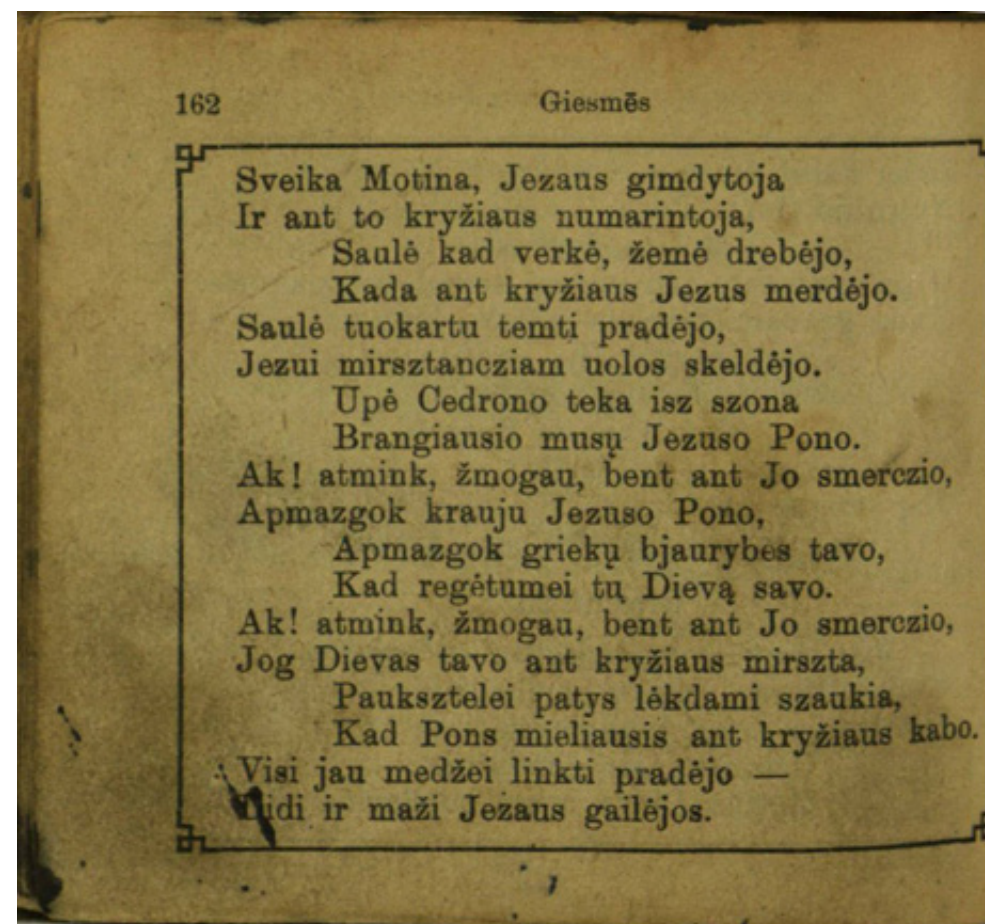
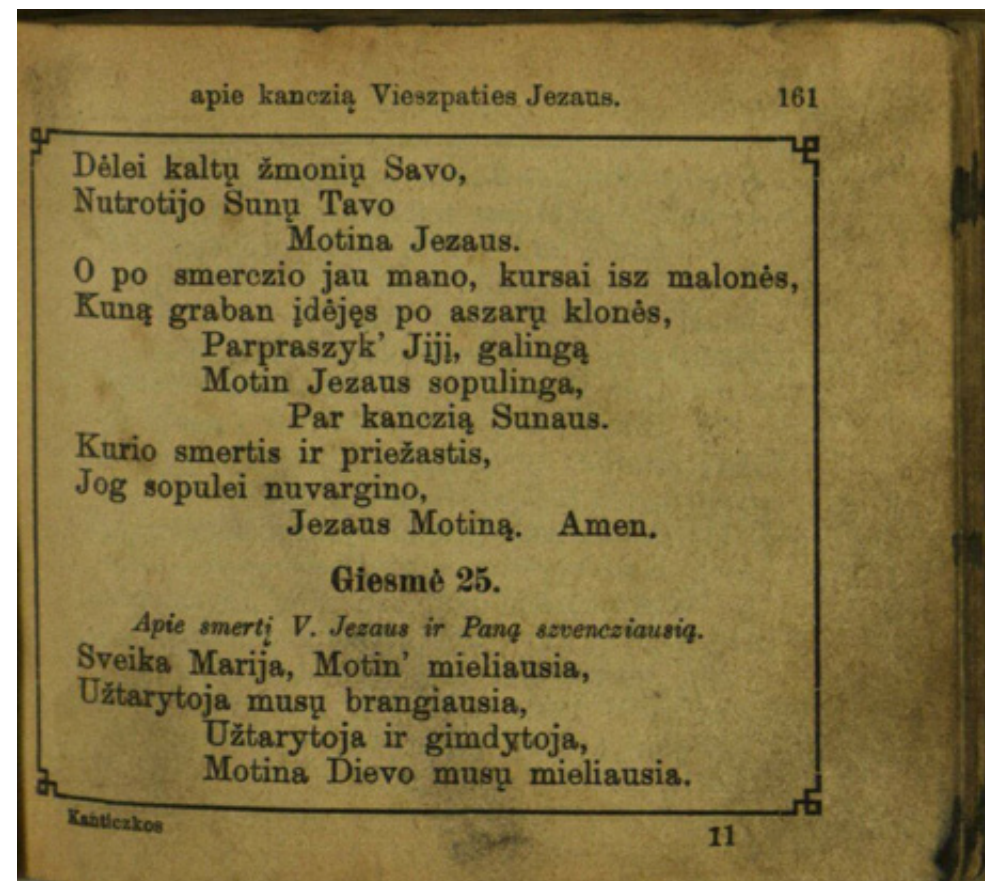
Unikali iki dabartinių dienų Žalpiuose išsaugota *kantičkinų* giesmių giedojimo tradicija yra ypatingas reiškinys. Čia jau daug metų per kasmetinę Švč. Mergelės Marijos Maloningosios (*Loskavos*) atlaidų šventę, pusvalandį prieš šv. Mišias, yra giedamos *kantičkos*, kurios suvienija tikinčiuosius bendruomeniškai malda. Tradiciškai per atlaidus aplink bažnyčią einama iškilminga procesija. Jos metu taip pat giedama senovinė *kantičkinė* giesmė „Sveika, Marija, Motina mieliausia“. Tai išskirtinai žemaitiška giesmė, turinti savo kultūrą.

Pasak šviesaus atminimo muzikologo, etnologo, profesoriaus habil. dr. Alfonso Motuzo (1955–2019), *kantičkinės* giesmės „Sveika, Marija, Motina mieliausia“, atėjusios dar iš M. Valančiaus laikų, nerasime nė viena-

me pasaulio giesmyne. Fenomenali *kantičkinė* giesmė aptinkama tik viename Lietuvos regione, būtent Žemaitijoje.

Profesorius A. Motuzas, tyrinėjęs Kelmės krašto katalikišką etninę kultūrą, Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursuose Kelmėje dėstė ypač žemaičių mėgstamą liaudišką giedojimą (šermėnų, įvairių atlaidų giesmes), pristatė savo mokslinę medžiagą ir nemažą dėmesį skyrė Žalpių krašto pamaldumo tradicijai ir praktikai. Jo paskata žalpiškių giedamos *kantičkinės* giesmės buvo išgarsintos, įprasminotos leidiniuose, ne kartą skambėjo „Marijos“ radijo laidose.

Šviesaus atminimo profesoriaus A. Motuzo dėka žalpiškiams pavyksta puikiai išsaugoti apeiginių *kantičkinų* giesmių giedojimą kaip unikalų reiškinį ir pabrėžti šios tradicijos svarbą bei sklaidą. 2007 metais Žalpių giesmininkai dalyvavo tarptautiniame festivalyje „Skamba, skamba kankliai“, kuriame buvo apdovanoti

Senovinės *kantičkinės* giesmės „Sveika, Marija, Motina mieliausia“ fragmentai iš „Knyga giesmių, arba Kanticzkos“ (1863, Vilnius). Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.

padėkos raštu už autentišką giedojimo būdą. 2008 metais išleistas kompaktinis diskas „Sveika, būk, panele, ciūdais pagarbinta“, kur giesmes atliko Žalpių folkloro ansamblis. Pakražančio kultūros centro etnografinis ansamblis „Žalpiai“ (vad. D. Anankaitė) 2017 metais *kantičkinės* giesmes giedojo VII tarptautiniame folkloro konkurse-festivalyje „Saulės žiedas“ Šiaulių Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus katedroje. Dalyvavo tarptautiniuose konferencijose Lenkijoje, Latvijoje, kur pristatyta šio reiškinių kultūra ir jo reikšmė. Lietuvos kraštotyros draugijos Kelmės skyrius 2022 metais sukūrė dokumentinių laidų ciklą (autorė Rita Ščiglinienė) apie Žalpių krašto liaudiško pamaldumo praktiką: „Gyvosios tradicijos geroji patirtis. Loskavos atlidai Žalpiuose“, „Gyvosios tradicijos geroji patirtis. Kantičkinės Žalpių giesmės“, kur žiūrovas kviečiamas susipažinti su nematerialaus kultūros paveldu – Švč. Mergelės Marijos Maloningosios (*Loskavos*) atlidų bei senovinių *kantičkinių* giesmių giedojimo Žalpių krašte istorija ir dabartimi.

Žalpių folkloro ansamblio įrašyta kompaktinė plokštelė „Sveika būk, Panele, ciūdais pagarbinta“. Alinos Žalandauskienės nuotrauka.

Etnografinis ansamblis „Žalpiai“ *kantičkinės* giesmes giedojo VII tarptautiniame folkloro konkurse-festivalyje „Saulės žiedas“. Violetos Ramanauskienės nuotrauka, 2017.

Kelmės rajono bibliotekininkų draugija ir
Dalia Griškevičienė, lietuvių kalbos mokytoja metodininkė

Rolando Kančiausko nuotraukos

DEBIUTINĖ VIKTORO JASAIČIO KNYGA „PRIKLAUSOMAS. BE GALIMYBĖS MESTI“ ĮVERTINTA R. BIRŽINYTĖS LITERATŪRINE PREMIJA

Gegužės 13-osios dieną Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešojoje bibliotekoje buvo įteikta jubiliejinė 25-oji Reginos Biržinytės literatūrinė premija. Premija atiteko Viktorui Jasaičiui už debiutinę knygą „Priklausomas. Be galimybės mesti“, pasakojančią apie vienuoliktoją Mantą, kurio gyvenimą iš esmės pakeičia liga – pirmojo laipsnio cukrinis diabetas. Knygą 2022 m. išleido leidykla „Niekio rimto“. Tradicinėje akcijoje „Metų knygos rinkimai“ V. Jasaičio knyga buvo nominuota tarp penkių geriausiųjų „Knygos paaugliams“ kategorijoje.

R. Biržinytės literatūrinė premija
V. Jasaičiui skirta už debiutinę knygą
„Priklausomas. Be galimybės mesti“

25-osios R. Biržinytės literatūrinės premijos laureatas V. Jasaitis

Laureato liudijimą ir vardinę juostą V. Jasaičiui įteikė Kelmės rajono savivaldybės vicemerė Kęstutis Bilis

Apie jaunąjį kūrėją Viktorą Jasaitį

Viktoras Jasaitis gimė, išmoko vaikščioti ir kalbėti dar Jurbarko, vėliau su šeima persikėlė į Kelmės rajoną esantį Kukečių kaimą. Iš čia važinėjo ir mokytis į Kelmės Kražantės progimnaziją, kur pradinių klasių mokytoja Milda Bagdonavičienė užkrėtė skaitymo ir pažinimo džiaugsmu, o vėliau į Jono Graičiūno gimnaziją, kurioje įsitraukė jau į mokytojos Valerijos Puišienės moksleivių teatro būrelį bei išbandė įvairias kitas popamokines veiklas. Žemesnėse klasėse Viktoras buvo ir dažnas Kelmės Žemaitės bibliotekos lankytojas, kur vartydamas knygas, o vėliau ir leisdamas laiką prie kompiuterio ekrano laukdavo namo parvešiančio autobuso.

Prisimindamas mokymosi metus Kelmėje Viktoras neslepia, kad stengėsi aktyviai dalyvauti įvairiose veiklose, noriai įsitraukdavo į įvairias iniciatyvas ir konkursus. Dar mokydamasis dalyvavo įvairių mainų programose su moksleiviais iš Ukmergės, vėliau ir Lenkijos. Kartu su visa grupe keliavo į Europos Parlamentą bei išbandė savo jėgas įvairiausiose srityse.

„Tikrai nebuvau geriausias mokinys, nelabai man rūpėjo ir gerus pažymius gauti, mokiausi labiau tai, kas man buvo įdomu ir atrodė pačiam svarbu, o ne ką būtinai reikėjo. Bet buvau ir išlikau smalsus, man visada patiko pamatyti ir patirti ką nors naujo, tad noriai jungdavausi prie įvairių iniciatyvų, norėjau susipažinti su įvairiais žmonėmis. Dar mokykloje man būdavo įdomu pabendrauti su įvairiausiais žmonėmis, suprasti, kaip jie gyvena, kas jų gyvenimuose kitaip nei mano“, – pa-

sakojo V. Jasaitis.

Apsispręsti, ką veikti po mokyklos, jaunuoliui nebuvo lengva. Viktoras tikina, kad tiksliai žinojo tik viena: nori studijuoti universitete. Teikdamas prašymą studijuoti, jis nurodė pačių įvairiausių specialybių: nuo teisės ar politikos mokslų iki atsinaujinančios energetikos ar net jūrininkystės inžinerijos sričių. Tačiau galiausiai įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą ir baigė viešosios komunikacijos bakalauro, o po keleto metų komunikacijos darbo pratęsė studijas ir baigė kūrybinių industrijų magistrantūros studijas.

Šiuo metu Viktoras jau spėjo sukaupti beveik 10 metų patirtį komunikacijos ir rinkodaros srityje. Pasutinius penkerius metus dirba Kauno technologijos universiteto Statybos ir architektūros fakultete komunikacijos ir rinkodaros koordinatoriumi. Čia rūpinasi studijų populiarinimu bei mokslininkų pasiekimų sklaida.

„Priklausomas. Be galimybės mesti“ – jaudinanti istorija savo paprastumu (Dalia Griškevičienės įžvalgos)

Viktoro Jasaičio knyga „Priklausomas. Be galimybės mesti“ yra viena iš tų knygų, kurią privaloma perskaityti. O jeigu artimųjų rate ar tarp pažįstamų yra žmogus, sergantis pirmojo tipo diabetu, tai, ko gero, privaloma ir turėti. Kodėl?

Pirma, tai informatyvi, lengvu stiliumi parašyta knyga – tokią nesunku skaityti bei gauti daug naudingos informacijos ir niekada su šia liga nesusidūrusiam

Malonią staigmeną laureatui pateikė buvusi lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Valerija Puišienė, ji perskaitė Viktoro rašinį – laišką Prometėjui

Įžvalgomis apie knygą dalijasi VšĮ Kelmės profesinio rengimo centro lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, literatė Dalia Griškevičienė. Vytauto Šimkūno nuotrauka.

žmogui.

Antra, knygą skaityti įdomu, nes vystomas siužetas. Jis nėra įmantrus, tačiau plėtojami net keli siužetiniai pasakojimai: Manto ir tėvų, Manto ir klasės draugų, Manto ir jo likimo draugų, Manto ir Monikos. Geriausiai išvystyta pirmosios meilės siužetinė linija. Netikėta kulminacija – Monikos mirtis ne nuo diabeto, o nuo girtuotų vairuotojų padarytos avarijos, kuri paliečia dar vieną opią visuomenei temą ir tuo pačiu suteikia tragiško sodrumo pasakojimui: ją, pasirodo, būtų buvę galima išgelbėti, jeigu Monika būtų turėjusi apyrankę su informacija apie ligą.

Trečia, tekstas yra šiuolaikiškas, autorius puikiai įterpia į Manto pasakojimą tik šių dienų visuomenei suprantamus žodžius: memai, tinklalapiai, socialiniai tinklai ir t. t. Nuoširdumo pagrindinio veikėjo pasakojimui suteikia ir saviironiją: „Po komos jaučiausi kaip šal-tienos gabalas“, „tik gaila, kad neturėjau atostogų nuo diabeto“. Pasakojama pirmuoju asmeniu, o tai visada kelia nuoširdumo įspūdį, žadina skaitytojo emocijas.

Ketvirta, grafiniai ženklai irgi labai į temą knygos siužetui – skyriai atskirti diabeto ženklu – simboliu: knygoje tai tiesiog juodas ratukas, bet iš tikrųjų yra mėlynas diabeto ratas, sukurtas Tarptautinės diabeto federacijos vadovaujamai kampanijai „Vienikimės prieš diabetą“ ir 2007 metais patvirtintas kaip Pasaulinės diabeto dienos, švenčiamos lapkričio 14-ąją, ženklas. Diabeto ratas žymi vienybę; knygoje tai ir stengiamasi pabrėžti. Sergantis diabetu yra tokie kaip visi, tik priklausomi. Be galimybės mesti – todėl toks knygos pavadinimas. Įvairiose kultūrose ratas simbolizuoja gyvybę ir sveikatą – knygos veikėjas ir stengiasi suprantamai visiems papasakoti, kaip ne tik sergantieji turi elgtis, saugo-

dami savo sveikatą, bet ir aplinkiniai, kurie gali padėti išsaugoti gyvybę pastebėdami, reaguodami, žinodami, kaip reikia elgtis.

Penkta, knygoje pastebima ryški moralinė nuostata – parodoma, kaip auga ir bręsta pilietiškas žmogus, kuriam svarbu ne tik jis pats, bet ir kiti to paties likimo draugai, svarbi švietėjiška veikla. Knygoje jaunas žmogus neįkyriai, tačiau mokomas moralinių vertybių, pavyzdžiui, „mačiau, kad kai kas pasibjaurėjo, bet tai ne mano bėda“ – viena vertus, mokoma atsiriboti nuo išorinio vertinimo, kita vertus – rodoma, kaip mokytis ir mokėti priimti kitokį žmogų.

Apibendrinant, knygą galima įvardyti kaip švietėjišką, puikią edukacinę priemonę, parašytą nemoralizuojant ir negraudinant, o tik parodant, kaip puikiai į visuomenę gali integruotis veikėjai Mantas ir Monika, kai suvokia savo silpnynes ir stiprybes bei išmoksta jomis naudotis. Tam pasitarnauja ir paprastas lengvas rašymo stilius, kuris, šiuo atveju, yra privalumas – skaitytojų auditorija gali būti plati. Vienokią informaciją priims jaunimas, kitokią – tėvai, dar kitokią – mokytojai ir draugai. Savita, ne tik medicinos pasiekimus pirmojo tipo diabeto gydymo srityje populiarinančiai literatūrai priskirtina knyga, atskleidžianti individo socializaciją, psichologinę motyvaciją – ji gali atsidurti ir motyvacinių knygų lentynoje.

Viktoras Jasaitis
Ištrauka iš knygos „Priklausomas. Be galimybės mesti“

NEIŠGYDOMAS

Tada pirmą kartą ilgesnį laiką gulėjau ligoninėje. Kadaiše pradinėse klasėse teko gulėti dėl bronchito ar virusinio plaučių uždegimo. Nepamenu jau. Tada užteko pakvėpuoti garų, pagerti vaistų, susileisti keletą ampulių į užpakalį. Šį kartą viskas klostėsi kiek kitaip.

Pirmas keletą dienų praleidau su lašeline lovoje. Paleisdavo pailsėti tik kai reikėdavo keisti skysčių maišelį. Dar prijungė kažkokį didelį senovinį aparatą. Nors neatsimenu, kokius skysčius lašino, bet net ir į tualetą einant tekdavo paskui save vilkti pakabą su maišeliu skysčio, kurio turinys vamzdeliu tekėjo į ranką. Iš pirmų dienų nelabai ką daugiau ir atsimenu. Kartais ateidavo seselė patikrinti cukraus kiekio kraujyje. Jis vis mažėjo ir artėjo prie normos. Pasirodo, sergančiajam jį reikia palaikyti tarp 4 ir 8,5. Sveiko žmogaus norma kiek mažesnė. Tiesa, reikėtų sakyti gliukozės, o ne cukraus kiekis, bet šis žodis kažkoks sudėtingas ir dauguma diabetikų sako, kad tikrinasi cukrų. Seselės ir gydytojas minėjo, kad lašelinės reikalingos tam, kad mane iš vidaus išplautų.

Ligoninėje laikas slinko lėtai, nors viskas įvyko labai greitai. Vos paguldė į endokrinologijos skyrių, iškart pradėjo gydyti, tik vis dar nesupratau, nuo ko gydo ir kada pasveiksiu ar ką čia su ta liga reikės daryti. O jei ką seselės ir pasakojo, tai pirmas dienas nieko nesupratau. Gavau visokių knygučių, lankstinukų. Patarė, kokias programėles parsisiųsti į telefoną. Nurodė ir ta liga sergančių žmonių uždarytų grupių, kur galėčiau kreiptis informacijos. Iškart prie jų prisijungiau, bet ten iš esmės daugiausia „perku-parduodu“ pranešimai. Dar kartais kas kokių bajoriukų įmeta ar apie gydymą paklausia. Pamenu, tos grupės dar kaip tik sumaišties pridėjo. Tik vėliau supratau, kad didžioji dalis grupių narių yra kito diabeto tipo nei aš, tad mums galioja visai skirtingos taisyklės.

Sunku patikėti, bet tuo metu labai pasitaisė nuotaika. Tiesą sakant, net neatsiminiu, kada paskutinį kartą taip gerai jaučiausi. Tarsi iš tikrųjų būčiau išsiplovęs kokią toną purvo, tik iš vidaus. Pasaulis sušvito vaivorykštėmis. Pamenu, atėjo aplankyti pusbrolio šeimą, tai jie tokie nusiminę, o aš iš visko juokiuosi. Jie liūdi, atsargiai kalba, o man linksma, norisi anekdotus pasakoti. Nors aš juos tokius juodesnius mėgstu. Pavyzdžiui, ar žinote, kas blogiau už kirminą obuolyje, kurį valgote? Atsakymas tikrai ne „pusė kirmino“. Teisingi atsakymas – holokaustas. Arba karas. Arba net vagystė iš namų. Arba Titaniko katastrofa. Visi tikriausiai manė, kad čia kokios žolės duoda ar kitų narkotikų. Bet tas susitikimas su giminėmis buvo keistas. Gerai, kad daugiau, be jų ir tėvų, niekas nelankė. Jie vis negalėjo pažiūrėti į akis, atrodė, kad mano dienos jau suskaičiuotos, o aš jaučiausi kaip niekada gerai.

Neaplankė nė vienas klasiokas. Nors ir nenorėjau. Tuo metu nelabai rūpėjo mokykla. Neturėjau kada apie ją galvoti. Pamenu, tėvai sakė, informuos mokytojus, kad susirgau ir keletą savaičių nebūsiu. Nežinau kodėl, bet paprasčiau jų, kad nepasakotų tiesos. Šiais laikais lengva apsaugoti savo informaciją ir niekas be sutikimo negali nieko atskleisti. Tikriausiai bijojau, kad pradės šaipytis, jog sergu senių liga, laidys nejuokingus bajorius apie cukrų ar dar ko prisigalvos. Nenormaliu išvadins. Tuo metu dar ir pats nesuvokiau, kas čia per liga ir kaip į ją reaguoti. Net ir Edvinui nieko nesakiau. Vėliau sužinojau, kad klasiokai ir mokytojai manė, jog sergu vėjaraupiais ar kita užkrečiama liga, ir nenorėdami užsikrėsti nelankė.

Jaučiausi gerai. Vis dar apsinešęs nuo lengvumo. Mažiau troškino, valgis atrodė sotesnis ir nors pradžioje dar prašydavau antros pietų ar pusryčių porcijos, po kelių dienų jau ir vienos užtekdavo, kad pasijusčiau so-

tus. Seselės juokėsi, kad taip būna visiems naujokams.

Dabar jau žinau, kas ir kodėl. Dabar trumpa pamokėlė ir tau.

Pasirodo, cukriniu diabetu susergama, nes kūnas susipyksta pats su savimi. Imuninė sistema kažkodėl nusprendžia užpulti ir sunaikinti kasos beta ląsteles, kurios gamina hormoną insuliną. Tada iš maisto į kraujotaką patekę angliavandeniai negali įsiskverbti į kitas kūno ląsteles, raumenis ar kur kitur ir lieka kraujagyslėse. Kaip aiškino per pamokėlę ligoninėje, tai insulinas veikia kaip rakteliai ir atidaro angliavandeniams duris. Mano organizmas tų raktelių nebegamina. Tai ir badauja ląstelės be angliavandenių, nes jie yra tarsi kuras ar maistas, kuriuo minta ląstelės.

Įsivaizduojat, kaip baisu? Tarkim, gyvenat kokiam viešbutyje, kuriame maistas pristatomas į kambarius. Esate labai išalkę. Sėdit, laukiat, o koridoriuje, už durų, liokajai laksto su skaniausiais patiekalais pirmyn atgal. Užuodžiat, rėkiat, kviečiat, skambinat į registratūrą, kad greičiau atneštų valgyti. Jie iš virtuvės pasiunčia dar padavėjų su maistu, bet niekas neturi raktų! O durys iš vidaus išvis neatsidaro. Rėkit kiek norit, padėti niekas negali, nes raktininką kažkodėl negyvai uždaužė to paties viešbučio apsauga. Taip ir gyvenat be maisto ir be raktų. Kol kažkas iš pašalinių pastebi, kad padavėjai į koridorių jau netelpa, o kambariuose gyventojai vos gyvi, tada atsiunčia raktų paštu. Na, mano atveju – tai adata į pilvą, šlaunį ar užpakalį. Tie raktai padeda atrakinti duris ir po kambarius paskirstyti maistą. Tikriausiai esmę pagavai ir supratai, kas čia pasidarė su mano kūnu.

Po visų lašelių, ir to baisaus didžiulio aparato leidžiamo insulino, kūnas pagaliau gavo angliavandenių, gliukozės lygis tapo normalus ir turėjau jaustis kaip sveikas žmogus.

Vienintelis skirtumas – dabar buvau pasmerktas dirbti už savo kasą. Buvau pasmerktas kiekvieną dieną badytis pirštus, kaip tada Kaziuko mugėje. Jei kraujyje gliukozės per mažai, eini valgyti saldumynų, jei per daug – turi pats susileisti insulino. Ir taip nuolat. Kas kart prieš valgydamas turiu dar ir pats apsiskaičiuoti, kiek angliavandenių galiu suvalgyti ir tada susileisti insulino, kad kūnas pasisavintų. Atrodo paprasta, bet taip toli gražu nebuvo. Nemėgau matematikos ir skaičiavimų, o dabar, pasirodo, reikės skaičiuoti viską. Nemėgau adatų, o dabar turėsiu su jomis gyventi kasdien. Gaila kraujo, o jo tikrinimui reikės nemažai.

Atrodė, kad daug greičiau šią informaciją suprato tėvai. Nors kol gulėjau ligoninėje gavau nemažai įvairių lankstinukų, grafikų, daug informacijos pateikė pamo-

kėlėse, bet man pro vieną ausį įėjo, pro kitą išėjo. Prireikė laiko, kol susidėliojau galvoje, kaip viskas veikia ir galėjau kitiems paaiškinti, kuo aš sergu.

Iš seselių, kad ir kokios jos geros ir draugiškos bei paslaugios, medicininių žinių gavau nedaug. Toks jausmas, kad jos pačios ne kažką suvokė apie ligą. Tik išmoko keletą formulių, kaip turi būti ir prižiūri, kad paciento būklė būtų stabili. Tikriausiai taip jau būna, kai susergi ir patenki ne į pačią didžiausią ligoninę, o tavo liga neserga net dešimt tūkstančių žmonių visoje šalyje ir net specializuotame skyriuje esi vienas iš nedaugelio.

Bet gal ir gerai. Pirmomis dienomis ir pats domėtis neturėjau noro. Mėgavausi gerėjančia savijauta, atrodė, kad prabėgs kelios dienos, pasijausiu visai gerai ir tada viskas susidėlios į savo vietas. Tik kiekvieną dieną po darbo užsukantys tėvai leido suprasti, kad nieko gero tikėtis neverta. Jie tuo metu žinojo ir suvokė kur kas daugiau už mane. Jaučiausi taip, tarsi lankytų gyvą lavoną. Jie vis klausinėjo, koks cukrus, kokia savijauta, kaip apetitas, kaip regėjimas, ar neniežti kojų, ar gerai miegu, ar netroškina, ar nebaisu ligoninėje. Nežinojau atsakymų į daugiau nei pusę šių klausimų. Dabar suprantu, kad kūnas gavo maisto ir aš pasijutau kaip niekad gerai. Sužinojus diagnozę neištiko šokas ir ligą priėmiau gana lengvai. Tėvams susitaikyti sekėsi sunkiau. Jie tikrai keletą dienų atrodė tarsi būtų apvogti ir suluošinti, be jokios vilties.

Bet prie manęs to stengėsi neparodyti. Atveždavo drabužių, higienos reikmenų, komiksų, knygų, perduodavo mokytojų užduotis, nurodymus, kurias temas turiu savarankiškai mokyti. Tik priešingai nei tada, kai gulėjau dėl plaučių, jie nevežė jokio maisto. Nors tikrai prašiau. Taip buvau pasiilgęs obuolių sulčių ir šokoladukų. Visą gyvenimą buvau smaližius, o dabar turėsiu riboti ir kovoti su savimi. Gavau griežtą gydytojo nurodymą, kad valgyčiau tik tai, ką duoda ligoninė. Matyt, bijojo, kad prisivalgysiu ko nors ir vėl susigadinsiu kraują, arba ką nors nuslėpsiu ir jie nežinos, kiek insulino leisti. Bet negaliu skųstis, duodavo visai skaniai. Net keista, kad tiek žmonių skundžiasi ligoninių maistu. Arba tėvai nemokėjo gaminti ir buvau pratęs prie prastesnio maisto.

Vėliau iš sesės sužinojau, kaip sunkiai išgyveno tėvai. Mama nuolat verkė, sutrikęs tėvas laikėsi tyliai ir vis išeidavo vienas pasikuisti garaže ar kur nors, kur niekas jo nematytų. Per tą laiką, kol gulėjau ligoninėje, jie ne kartą skambino gydytojams, vis prašė patikrinti rezultatus. Vėliau pyko ant pasaulio. Bet aš to tada nemačiau ir nieko apie tai nežinojau.

ĮVYKIŲ TĖKMĖJĖ

Jungtinė festivalio „Užventis MENE“ dalyvių individualių kūrybos darbų parodos
„Ani tor kon pasakītė“ akimirka. Justinos Knyzelytės nuotrauka.

Pristatytos dvi parodos vienu metu. Sausio mėnesio pradžioje Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio dailės galerijoje buvo pristatytos dvi parodos: Lietuvos nacionalinio kultūros centro parengta fotografijų paroda „Baltų genčių kostiumai“, kurios nuotraukose įamžinta I–XIV a. Lietuvos teritorijoje gyvenusių baltų genčių kostiumų kolekcija ir išsamiai pristatomos romėniškojo (I–IV a.) ir viduriniojo (V–VIII a.) geležies amžiaus, vikingų laikotarpio (IX–XI a.) ir viduramžių epochos (XIII–XIV a.) nešiosenos ir puošybos tradicijos, bei Mildos Stočkienės pirmoji tapybos darbų paroda, kurioje atsispindi savitas tapybos stilius, o spalvos ant drobės liejamos jausmais. Parodų atidarymą gitaros garsais papildė Kelmės Algirdo Lipeikos menų mokyklos mokytojas Justas Juškevičius.

Kelmės kultūros centre siautėjo gaisras. Sausio 11-osios ankstyvą rytą gaisras kilo renovuotame Kelmės kultūros centre. Gaisro metu aparatinėje sudegė garso ir vaizdo įranga, baldai, apdegė sienų apdaila. Didžiojoje žiūrovų salėje išdegė lubos, degdamos jos krito ant kėdžių, fojė stipriai aprūko ir buvo sulieta vandeniu. Visi suplanuoti renginiai atšaukti neribotam laikui. Kelmės kultūros centrui 2014 m. suteikta aukščiausioji kategorija, 2018 m. jis pelnė „Geriausio 2018 m. kultūros centro“ vardą aukščiausiojoje kategorijoje, 2019 m. pripažintas sėkmingiausiai dirbančiu Tradicinių amatų centru.

Kelmės krašto muziejuje prisiminimais, paroda, literatūrinė-muzikine kompozicija paminėta Laisvės gynėjų diena. Minėjimas prasidėjo Vlado Lisaičio tapybos darbų parodos „Sausio 13-oji“ atidarymu. Jautriais Sausio 13-osios prisiminimais pasidalijo Lietuvos savanoris, 1991 m. parlamento gynėjas Rimantas Jurgaitis. Anot jo, sunku pasakoti, perteikti tuos jausmus, kuriuos tuo metu patyrė, tačiau laisvės troškimas neleido pasiduoti. Atminimo renginio programoje literatūrinę-muzikinę kompoziciją „Mes buvome Ten...“ atliko Kelmės kultūros centro specialistai Aušrinė Zakaraitė, Sandra Zakarienė, Justas Juškevičius, kurie muzikos garsais, šokio judesiais, žodžiais įprasmino to meto užrašytus ar papasakotus atsiminimus. Renginyje parodyta Kelmės krašto muziejaus ir Kelmės Žemaitės viešosios bibliotekos vaizdo medžiaga „Sausio 13-osios prisiminimai“.

Pužukų tragedijai – 70. 2023 m. sausio 17 d. sukako 70 metų, kai Pužukų kaime (Kelmės r.) buvo sunaikintas Jūros srities partizanų štabas. Prie atminimo paminklo įvykio vietoje buvo prisiminti to meto įvykiai, žuvusiųjų garbei iššautos dedikacinės salvės.

Vėliau minėjimo dalyviai rinkosi Tyliojoje gatvėje, kur partizanai buvo užkasti. Reikia pasidžiaugti, kad atvyko gausus mokinių būrys iš Kelmės Jono Graičiūno gimnazijos, „Aukuro“ pagrindinės mokyklos, „Kražantės“ progimnazijos ir šios mokyklos Liolių skyriaus. Taip pat dalyvavo valdžios ir visuomenės atstovų.

Apie partizanų žūtį papasakojo Kelmės krašto muziejaus vyr. muziejininkas Rimantas Serva. Trumpai prisiminkime tų dienų įvykius. 1952 m. pabaigoje Jūros srities ir Vyčių Sąjungos štabas buvo įsikūręs 6 km nuo Kelmės, Pužukų kaime, Kazio Ruko sodyboje. Slėptuvė buvo įrengta daržinėje. Čia buvo štabo spaustuvė, neblogai aprūpinta spausdinimo technika: turėjo rašomąją mašinėlę, rankines spausdinimo stakles, nemažai šrifto, radijo aparatą. Maždaug devynis mėnesius MGB nepavyko užčiuopti A. Bakšio vadovietės pėdsakų. Tačiau 1952 m. pabaigoje pavyko sužinoti, kad slėptuvė yra įrengta kažkur tarp Kelmės ir Kražių. A. Bakšio paieškomis buvo sutelktos didžiulės šnipų pajėgos. Jie dieną ir naktį stebėjo įtartinas sodybas, sekė žmones.

1953 m. sausio 17 d. MGB apsupo K. Ruko ir jo kaimynų sodybas. Daržinėje aptiko slėptuvę. Partizanų vadai, supratę, kad priešintis beprasmiška, nusprendė gyvi nepasiduoti. Pirmiausia jie sunaikino dokumentus, sušaudė rašomąją mašinėlę, sudaužė ilguosius ginklus ir kitą turtą. Pirmasis nusišovė Jūros srities vadas, LLKS prezidiumo pirmininko pavaduotojas, VS ideologas Antanas Bakšys, Elena Gendrolytė-Jurkūnienė paprašė, kad ją nušautų vyras Aleksas, Aleksas Jurkūnas nusišovė pats, Antanas Jankauskas – pasidavė gyvas.

Taip žuvo vienas žymiausių Žemaitijos ginkluoto pasipriešinimo okupantams organizatorių ir vadų A. Bakšys (Klajūnas), buvo sunaikintas Jūros (Vakarų) srities štabas, kurio, deja, jau nebuvo kam atkurti. Tai buvo Jūros srities, kaip organizuotos partizaninės kovos, pabaiga.

Renginyje dalyvavo Krašto apsaugos Savanorių pajėgų Prisikėlimo apygardos 6-osios rinktinės kariai, kurie iššovė garbės salves, o Kelmės „Aukuro“ pagrindinės mokyklos mokiniai atliko trumpą literatūrinę kompoziciją. Prie atminimo kryžiaus padėtos gėlės, uždegtos žvakutės.

Rimantas Serva,
Kelmės krašto muziejaus vyriausiasis muziejininkas

Vidmantui Fokui – „Auksinis feniksas“.

Sausio 18 d. iškilmingoje ceremonijoje Vilniaus rotušėje aštuntą kartą buvo išdalyti prestižiniai kultūros apdovanojimai „Auksiniai feniksai 2022“. Metų kultūros rėmėjo „Auksinį feniksą“ kultūros viceministras Albinas Vilčinskas įteikė verslininkui Vidmantui Fokui, svariai prisidedančiam prie gimtųjų Kražių gaivinimo ir M. K. Sarbievijaus kultūros centro veiklų. V. Fokas remia pagrindinį miestelio renginį – Kražių festivalį, mecenato dėka pernai surengtas Didysis Kražių forumas, sukvietęs gausų kultūros žmonių būrį iš visos Lietuvos. Šiuo metu kultūros rėmėjo lėšomis Kražiuose vykdomi archeologiniai kasinėjimai. Laureatą sveikino Kelmės r. savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius, Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro direktorė Lina Mikalajūnaitė, kiti kultūros atstovai. Apdovanojimai organizuojami aštuonerius metus, o šis „Auksinis feniksas“ yra pirmasis pasiekęs Kelmės rajoną.

Poetės Aldonos Orvidienės eilėraščių knygų pristatymas poezijos ir muzikos apsuptyje. Sausio 20-ąją Kelmės Žemaitės viešojoje bibliotekoje įvyko poezijos ir muzikos popietė, kurioje savo eilėraščių knygas „Aš turiu savo tylą, svajas...“ (2021) ir „Gyvenimo spalvas renku“ (2022) pristatė kelmieškė Aldona Orvidienė. Renginį vedusi pedagogė, literatė, Kelmės PRC klubo „Be rėmų“ vadovė Dalia Griškevičienė subtiliai palietė literatės kūryboje vyraujančias gim-

Garbingą apdovanojimą „Metų rėmėjas“ pelnė Vidmantas Fokas. Kelmės rajono savivaldybės nuotrauka.

tinės, jos gamtos grožio, Dievo, laiko, gyvenimo temas. Literatų klubo „Vieversys“ prezidentas Viktoras Gulbinas priminė, kad A. Orvidienė yra ne tik poetė, bet ir dainų autorė, nes pagal kiekvieną jos eilėraščių galima sukurti dainą, tekstai suprantami, „be mandrų“, atspindintys tai, kuo gyvena kūrėja. Jautrius poezijos posmus skaitė ir šiltų žodžių poetei nestokojo literatai, artimieji, bičiuliai, bibliotekininkai.

Poezijos knygos „Aš turiu savo tylą, svajas...“ ir „Gyvenimo spalvas renku“. Rolando Kančausko nuotrauka.

Vilniaus knygų mugėje pristatytos knygos apie Kražių skerdynes. 2023 m. vasario 23–26 dienomis vyko Tarptautinė Vilniaus knygų mugė. Mugė – 23-oji, pažymėta Ukrainos, laisvės ir 700 metų jubiliejų švenčiančio Vilniaus ženklais. Gausybėje mugės renginių išsiskyrė trijų knygų, susijusių su Kražių istorija, pristatymai.

Vasario 23-ąją vyko knygos „Kražių kolegijos šaltiniai, saugomi Jėzaus draugijos archyve Romoje, 1701–1773, T. I, 2 dalis“ pristatymas. Knygą pristatė jos rengėjai Žilvilė Nedzinskaitė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) ir Darius Antanavičius (Lietuvos istorijos institutas). Šia knyga tęsiama mokslinė serija „Kražių kolegijos istorijos ir veiklos paminklai / Monumenta historiam et acta collegii Crosensis spectantia“. Šios serijos pirmoji dalis pristatyta 2020 m. Vilniaus knygų mugėje.

Kražių jėzuitų kolegija, veikusi 1616–1773 m., paliko gilią įspaudą XVII–XVIII a. Žemaitijos dvasiniame ir kultūriniame gyvenime. 1773 m. panaikinus jėzuitų or-

diną, likusiuose pastatuose iki XIX a. vidurio veikė skirtingos mokyklos – Edukacinės komisijos, vienuolių karmelitų ir Vilniaus universiteto Kražių gimnazija. XIX a. iš esmės vyko Kražių jėzuitų turto – tiek dvasinio, tiek materialinio palikimo – naikinimas. Todėl naujai išleistoje knygoje pateikiami šaltiniai yra pagrindas, be kurio neįmanoma pažinti Kražių kolegijos įsteigimo ir veiklos istorijos. Knygos pristatymo metu jos sudarytojas D. Antanavičius teigė, kad jėzuitai kaip „buhalteriai“ viską kruopščiai dokumentavo, todėl tai leidžia susidaryti vaizdą, kaip jie gyveno Kražiuose. Juolab, kad šiemet sukanka 250 metų nuo jėzuitų ordino panaikinimo ir Kražių kolegijos uždarymo.

Vasario 24-ąją vyko dviejų knygų apie Kražių skerdynes pristatymas. Pirmoji knyga – „1893 metų Kražių skerdynės. Senelių prisiminimai“, kurios sudarytojas Antanas Rimkus-Šlinskis. Knygą spaudai parengė istorikai dr. Dangiras Mačiulis ir dr. Darius Staliūnas. Kaip pažymima knygos anotacijoje, „1938–1940 m.

Istorikai Dangiras Mačiulis ir Darius Staliūnas Vilniaus knygų mugėje pristato knygas apie Kražių skerdynes. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro nuotrauka.

Antano Rimkaus-Šlinskio užrašyti kražiškių prisiminimai atskleidžia, kas vyko „Kražių skerdynių“ metu. Net iš pirmo žvilgsnio nereikšmingos pasakojimų detalės padeda rekonstruoti įvykio aplinkybes ir eigą, dalyvių motyvus ir lūkesčius. Be to, šie pasakojimai supažindina su XIX a. visuomenės pasipriešinimų anatomija bei valstiečių pasaulėžiūra. Tai vienintelis mums žinomas Tarpukario Lietuvoje įgyvendintas sumanymas surinkti konkretaus istorinio įvykio dalyvių ir amžininkų liudijimus. Šiuo požiūriu kražiškių prisiminimai yra unikalūs komunikacinės atminties šaltiniai.“

Antroji knyga – tai istorikų dr. Dangiuro Mačiulio ir dr. Dariaus Staliūno parengta monografija „Kražių skerdynės 1893 m. lapkričio 10 d.“. Šioje knygoje autoriai pateikia atsakymus į daugelį klausimų, susijusių su garsiąjį Kražių skerdynių įvykiu: kodėl 1893 m. Kražių ir šiek tiek anksčiau (1886) Kęstaičių atveju caro valdžia susidūrė su masiniu pasipriešinimu, nors anksčiau be didesnių problemų uždarė šimtus katalikų vienuolynų ir bažnyčių? Ar ginant šventovę buvo aukų? Kaip šie

įvykiai paveikė Rusijos imperijos konfesinę politiką, lietuvių tautinį judėjimą, lenkų ir lietuvių konfliktą? Kaip šiam incidentui prigijo „skerdynių“ terminas? Kaip žinios apie Kražių įvykius pasiekė tolimiausius pasaulio kampelius? Kodėl kražiškių teismas vyko Vilniuje, o ne Kaune ir kodėl nuteistieji sulaukė imperatoriaus malonės? Ar popiežius Leonas XIII iš tiesų užtarė „Kražių kankinius“, kaip tvirtino užsienio žiniasklaida? Kas padėjo susigrąžinti šventovę XX a. pradžioje? Kaip šis incidentas tapo lenkų, bet visų pirma lietuvių atminties vieta? Kokios aplinkybės darė įtaką „Kražių skerdynių“ vaizdinio kaitai? ir t. t.

Šios šiemet išleistos knygos papildys Kražių istoriją, besidomintiems Kražių jėzuitų laikotarpiu ar Kražių skerdynių tema suteiks puikią galimybę įgyti naujų žinių.

Vygantas Mažonas,
Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro
muziejaus vedėjas

Knygos „Kražių kolegijos šaltiniai, saugomi Jėzaus draugijos archyve Romoje, 1701–1773, T. I, 2 dalis“ pristatymas Vilniaus knygų mugėje. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro nuotrauka.

Kraštietės Dalios Leinartės knyga apie sovietmečio šeimą.

Kovo 24-osios pavakarę Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešojoje bibliotekoje pristatyta kraštietės istorikės, publicistės, Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto narės ir buvusios pirmininkės, Vytauto Didžiojo universiteto profesorės Dalios Leinartės knyga „Neplanuotas gyvenimas. Šeima sovietmečio Lietuvoje“. Pasitelkdamą daugybę dokumentinių šaltinių ir asmeniškų liudijimų autorė knygoje tyrinėja, kaip vyrų ir moterų darbo sąlygos, ikimokyklinių įstaigų trūkumas, dešimtmečiais trukęs lytinio gyvenimo tabu, centralizuotai skirstomas gyvenamasis plotas ir gerovės prekės, viešumo ir privatumo ribų nykimas turėjo įtakos sprendimams dėl santuokos sudarymo, skyrybų ir santykiams šeimoje. Ši monografija apie daugelio šeimų kasdienybę buvo nominuota „Metų knygos rinkimuose 2022“ tarp penkių geriausių publicistikos ir dokumentikos knygų.

Kraštietės Dalios Leinartės knyga apie šeimą sovietmečio Lietuvoje. Rolando Kančausko nuotrauka.

Paminėtos poeto, kraštiečio Gedimino Griškevičiaus 75-osios gimimo metinės.

Kovo 17 d. Šaukėnų kultūros ir amatų centre gausus Šaukėnų Vlado Pūtvio-Putvinskio gimnazijos ketvirtokų būrys (mokytoja Oresta Petrulaitienė) bei kiti šaukėniškiai muzikos ir poezijos popietėje „Širvio ir žmonos kūrinys“ paminėjo poeto G. Griškevičiaus 75-ąsias gimimo metines. Gediminas Griškevičius (1948–2020) – žurnalistas, poetas, Reginos Biržinytės literatūrinės premijos laureatas, gimė 1948 m. kovo 17 d. Čekiškėje, Kauno

rajone. Poeto vaikystė prabėgo Čekiškėje, Gelgaudiškyje (Šakių r.), jaunystė – Šaukėnų miestelyje (Kelmės r.). Baigęs vidurinę mokyklą, G. Griškevičius nusprendė studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete. Nors dėl ligos studijų nebaigė, tačiau nuo šios profesijos nenutolo – dirbo žurnalistu daugelyje redakcijų. P. Širvio, E. Mieželaičio, J. Šiožinio, M. Vainilaičio bei kitų rašytojų kūryba paskatino jį parašyti ne vieną eilėraštį vaikams, o vėliau keletą poezijos knygų išleisti ir suaugusiems.

Renginio akimirka. Augenijaus Ambrozo nuotrauka.

Algimantui Armonui – garbingas apdovanojimas. Kelmės mažojo teatro nuotrauka.

Kelmės mažojo teatro vadovui Algimantui Armonui – garbingas apdovanojimas.

Kovo 25 d. respublikiniame renginyje „Tegyvuoja teatras“ Lietuvos nacionalinis kultūros centras ir Lietuvos mėgėjų teatro sąjunga įteikė Kelmės mažojo teatro vadovui režisieriui Algimantui Armonui nominaciją – statulėlę „Už nuopelnus Lietuvos mėgėjų teatrui“. Nors 2006 m. Kelmės mažajam teatrui buvo suteiktas profesionalaus teatro statusas, ryšiai su mėgėjų teatru nebuvo nutraukti. Šio teatro vadovas Algimantas Armonas – universalus ir novatoriškas režisierius, nebijantis eksperimentuoti, kuriantis spektaklius suaugusiems ir vaikams, statantis komedijas, dramas ir net absurdo pjeses.

BALANDIS

Dailininko Kornelijaus Užuoto kūrybos darbų paroda gimtinėje.

Balandžio 28 d. Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio dailės galerijoje savo kūrybos darbų parodą „Kelionė“ pristatė dailininkas Kornelijus Užuotas. Į parodos atidarymą susirinko būrys bičiulių iš Šiaulių, buvę klasės draugai ir artimieji. Kornelijus Užuotas – Žemaitijos dailininkų sąjungos ir Lietuvos dailininkų sąjungos narys – Kelmės krašto žmogus, čia augo, lankė mokyklą, čia gyvena jo tėvai. 1998 m. Šiaulių universitete baigė Dailės fakulteto ta-

pybos magistrantūrą. Dirbęs pedagogu, universiteto dėstytoju ir ŠU dailės galerijos direktoriumi, šiuo metu garsėja kaip kirpėjas. Grupinėse ir teminėse parodose K. Užuotas dalyvauja nuo 1997 m., surengė apie 20 personalinių parodų Lietuvoje ir užsienyje. Pasak menotyrininko Virginijaus Kinčinaičio, meninėje kūryboje K. Užuotas netelpa į rėmus: išbandė visas įmanomas kūrybos sritis ir saviraiškos būdus, eksperimentuoja su įvairiomis medžiagomis, yra pilnas netikėtų idėjų.

Dailininkas Kornelijus Užuotas. Evaldo Jasiūno nuotrauka.

Pirmojo knygų apie indėnus vertėjo Jono Vadeikio (1903–1982) 120-osios gimimo metinės. Vertėjas, mokytojas, kraštotyrininkas Jonas Vadeikis gimė 1903 m. balandžio 6 d. Pupėnuose, netoli Kražių. Jis labiausiai žinomas dėl Karlo Majaus romanų apie indėnų gyvenimą vertimų. Paskatintas kalbininko Jurgio Talmanto, J. Vadeikis pirmasis Lietuvoje iš vokiečių kalbos išvertė šio autoriaus knygas „Per dykumą“, „Sidabro ežero turtai“ ir „Vinetu“. Daug dėmesio skyrė ir savo krašto istorijai fiksuoti – rinko kraštotyrinę medžiagą apie Kelmę, Kražius. Jis lankė senyvo amžiaus žmones ir užrašinėjo jų pasakojimus, tautosakos pavyzdžius, rinko informaciją iš periodinės spaudos, publikavo straipsnių įvairiomis temomis. J. Vadeikis parašė Kelmės miesto istoriją, saugomą Kelmės krašto muziejuje. Minint 120-ąsias J. Vadeikio gimimo metines, į Kelmės krašto muziejaus interneto svetainę įkelta ir visuomenei paviešinta virtuali paroda „Jonas Vadeikis“, kurią parengė vyr. muziejininkas Rimantas Serva.

Pagerbti Kelmės rajono kultūros darbuotojai ir įteikta Metų kultūros darbuotojo premija. Tradicinis Metų kultūros darbuotojo premijos įteikimo renginys Kelmės rajono kultūros darbuotojus balandžio 14 d. sukvietė į Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centrą. Čia Metų kultūros darbuotojo premiją įteikta šių metų laureatei Kelmės krašto muziejaus direktorei Danutei Žalpienei už indėlį muziejui kaupiant, saugant ir tiriant Kelmės krašto istorijos ir kultūros vertybes. Šventės metu Kelmės rajono savivaldybės mero Ildefonso Petkevičiaus ir Kelmės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus Stasio Jokubausko padėkos raštai už kūrybinius sumanymus, už inovacijas, už tradicijų puoselėjimą įteikti ir kitiems Kelmės rajono kultūros darbuotojams. Gerą nuotaiką ir dainas dovanojo „X faktoriuje“ išgarsėjusi Gabija Aleknavičiūtė, jai gitara akompanavo Džiugas Juzėnas.

Baigiamasis festivalio „Feniksas“ akordas – viešnia iš Kijevo. Balandžio 15–21 d. Kelmės mažasis teatras organizavo festivalį „Feniksas“, kuriame dalyvavo trys teatrų kolektyvai iš Lietuvos ir svečiai iš Latvijos. Festivalis žiūrovams padovanojo teatrinį savaitės vyksmą, kurio metu Kelmės mažojo teatro scenoje buvo parodyti keturi spektakliai: Liepojos teatro „Galutinis žaidimas“ (rež. Martinš Kalita), Stalo teatro „Sibiro haiku“ (rež. Saulė Degutytė), Kauno valstybinis lėlių teatro „Kerintis H. K. Anderseno pasaulis“ (rež. Laima Strazdauskienė) bei Kelmės mažojo teatro „Tas,

kuris atidarys duris“ (rež. Algimantas Armonas). Pastarasis spektaklis sukurtas pagal ukrainietės Nedos Nejdanos Mirošenkos pjesę. Beje, pjesės autorė specialiai buvo atskridusi į šią teatro šventę iš Kijevo.

NATO festivalis Kelmėje. Balandžio 22 d. Kelmės gyventojai bei miesto svečiai sulaukė įspūdingo renginio – Draugystės parke vyko NATO festivalis. Šventės dalyviai galėjo apžiūrėti sunkiosios karinės technikos ekspoziciją, dalyvauti orientacinėse bei sporto varžybose, susirinkusiems koncertavo muzikos grupės „G&G Sindikatas“ ir „Baltos varnos“.

Pirmasis tokio pobūdžio renginys Kelmėje leido iš arčiau pažinti NATO kariuomenę – Lietuvos ir sąjungininkų karius bei skatino suprasti, kad kiekvienas šalies gyventojas yra NATO dalis.

„NATO festivalis yra proga ne tik paminėti 19-ąsias Lietuvos įstojimo į Aljansą metines, bet ir pasidžiaugti per šiuos metus sukurta vienybe ir bendryste. Tik būdami vieningi galime būti galingi ir drąsiai atremti kylančius geopolitinius iššūkius“, – sakė krašto apsaugos ministras Arvydas Anušauskas.

Renginyje aktyviai dalyvavo rajono kultūros ir švietimo įstaigos, o renginio programoje ypatingas dėmesys buvo skiriamas jaunimui ir šeimoms.

Rašytojo Igno Viržinto gimimo šimtmečiui skirta konferencija. Minint šią jubiliejinę sukaktį, balandžio 25 d. Šedbaruose vyko literatūrinė konferencija „Kaimo istorijų, likimų ir praeities liudytojas“. Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo Rita Grišienė, Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešosios bibliotekos direktorė. Literatė, keturių knygų autorė Jadvyga Gaupšienė skaitė pranešimą „Ignas Viržintas – literatūrinių premijų laureatas“, Kelmės profesinio rengimo centro lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė, kūrėjų klubo „Be rėmų“ vadovė Dalia Griškevičienė – „Igno Viržinto individualusis stilius: valstietiškoji pasaulėvoka ir epinis pasakojimas romane „Gaidžio lauko trobelė“, žurnalistė Janina Skeberdienė – „Likimų ir praeities liudytojas“. Vėliau prisiminimais apie I. Viržintą dalijosi rašytojo žmona Justina Viržintienė, sodo kaimynė Laima Pranckuvienė iš Budraičių, pedagogė Laima Rekštienė, literatė Liucija Kelpšienė, bibliotekininkė D. Galbuogienė. Vyko I. Viržinto kūrybos skaitymų refleksija, kurią improvizuotu apsakymu „Marcė kurorte“ pradėjo bibliotekininkės Danguolė Garnienė ir Dalia Galbuogienė.

GEGUŽĖ

Vertinga dovana Kelmės krašto muziejui. Lietuvos dailininkas, tapytojas, pedagogas Virginijus Šimoliūnas Kelmės krašto muziejui padovanojo savo kūrybos darbą – senelio, Lietuvos evangelikų reformatų kunigo, generalinio superintendente, filosofijos daktaro Konstantinio Kurnatausko portretą. Dailininko senelė Julija Gedvilaitė (1901–1998) dirbo pas K. Kurnatauską, kai jis gyveno Kelmėje. Jiems gimė duktė Ona Gedvilaitė, vėliau ištekėjusi už Juozo Šimulio. Didelę dalį vaikystės būsimas dailininkas praleido Kelmėje pas senelę Juliją, kuri šiltai prisimindavo K. Kurnatauską.

Festivalis „Vaidiname draugams“. Gegužės 12–16 dienomis Užventyje vyko kasmetinis ir jau tradiciniu tapęs XIV-asis vaikų ir jaunimo teatrų festivalis „Vaidiname draugams“, kurio tikslas – skatinti vaikų ir jaunimo kūrybines iniciatyvas teatru, ugdyti komunikacinius meninius gebėjimus per vaidybą kūrybinių laboratorijų metu. Šiais metais į festivalį atvyko Raseinių, Šiaulių, Kretingos, Kražių bei Užvenčio vaikų ir jaunimo dramos kolektyvai, kurie ne tik parodė skirtingų žanrų spektaklius, bet ir dalyvavo edukacinėse veiklose. Užsiėmimus vedė viešojo kalbėjimo ekspertė, menotyros dr. Danutė Vaigauskaitė, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto teatrologijos katedros lektorė Vitalija Truskauskaitė ir Naisių teatro aktorė Vaida Kavaliauskaitė. Baigiamajame festivalio renginyje žiūrovai gėrėjosi ir Kelmės Mažojo teatro spektakliu „Prunelijaus sapnas“ (rež. Algimantas Armonas).

Muziejui perduota vertinga dovana. Kelmės krašto muziejaus nuotrauka.

Spektaklio „Prunelijaus sapnas“ akimirka. Užvenčio kultūros centro nuotrauka.

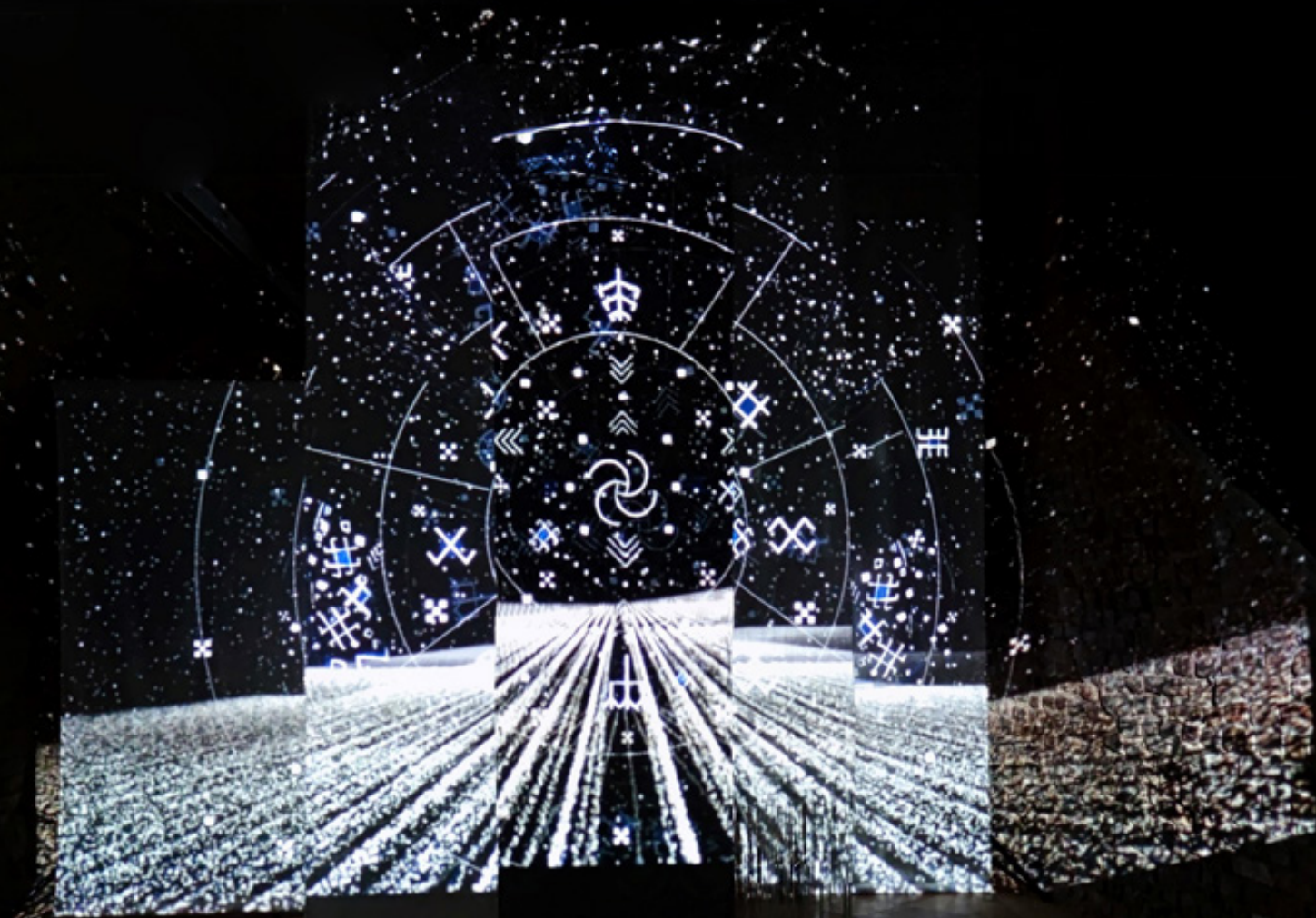
Muziejų nakties renginiai Kelmės krašto muziejuje. Europos muziejų nakties renginiai gegužės 13 d. šiame vyko jau devynioliktą kartą. Šių metų renginys Kelmės krašto muziejuje prasidėjo IV-uoju respublikiniu linijinių šokių festivaliu „Pavasario ritmai“, kurio metu savo pasirodymais žiūrovus džiugino kolektyvai iš Panevėžio, Šiaulių, Radviliškio bei Kelmės.

Vėliau renginio svečiams buvo pristatytos Birutės Dapkuvienės ežiukų ir Kazimieros Norgailienės varliukų kolekcijos, fotografijų bei aksesuarų ir rekvizitų paroda „Jau žiedeliai sumainyti...“, prie kurios rengimo prisidėjo Kelmės trečiojo amžiaus universiteto lankytojai. Parodų atidarymo renginius muzikiniai kūriniai pajavairino Kelmės Algirdo Lipeikos menų mokyklos akordeonistų ansamblis bei Kelmės rajono Pakražančio gimnazijos pučiamasis orkestras. Vėliau dalyviai dvaro rūsiuose stebėjo tik muziejų naktį veikusį Kauno kultūros centro tarpdisciplininį projektą – audiovizualinę instaliaciją „Skambantys raštai“ apie baltiškuosius simbolius tekstilėje ir sutartinėse. Muzikos mylėtojai buvo pakviesti į šokių muzikos grupės „Rolling Box

Fotografijų bei aksesuarų ir rekvizitų parodos „Jau žiedeliai sumainyti...“ pristatymas. Kelmės krašto muziejaus nuotrauka.

Band“ koncertą. Renginiai užbaigti Lietuvos šikšnosparnių apsaugos draugijos edukacine programa „Susitikimas su Kelmės dvaro parko šikšnosparniais“, kur draugijos pirmininkas Deividas Makavičius išsamiai papasakojo apie Lietuvoje sutinkamas šikšnosparnių rūšis, šių gyvūnų ypatumus.

Audiovizualinė instaliacija „Skambantys raštai“. Kelmės krašto muziejaus nuotrauka.

Pėsčiųjų žygis po Kražių seniūnijos apylinkes. Tarptautinės muziejų dienos proga gegužės 20-ąją dieną M. K. Sarbievijaus kultūros centras surengė pėsčiųjų žygį. Žygiuojant buvo aplankyti kultūros ir gamtos paveldo objektai Kražių apylinkėse. Dalyviai, pradėję žygį nuo Kražių Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčios, kurioje vyko Kražių skerdynės, vėliau aplankė Greitiškės ažuolą, Stupkalnyje

įsikūrusią Deimantinio kelio budizmo bendruomenę ir Stupą, Linkaučių koplyčią, Holokausto aukų vietą Pamedžiokalnyje, Kražių kapinių koplyčią. Paskutinė žygio stotelė – ant Vytauto kalno, kur XV a., pradedant krikštyti žemaičius, buvo pastatyta viena pirmųjų bažnyčių Žemaitijoje. Įveiktas 17 km maršrutas, kuris driekėsi pievomis, laukais ir žvyrkeliais.

BIRŽELIS

Medeinė jau 15 kartų kviečia jaunuosius poetus. Kražių miestelis turi ypatingą kūrybinę poezijos jėgą, atspindėjusią ir XVII–XVIII a. čia veikusioje jėzuitų kolegijoje, gyvą ir šiandien prasminguose Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro ir Kražių Žygimanto Liauksmo gimnazijos tradiciniuose kultūriniuose-literatūriniuose renginiuose. Viena tokių tradicijų – rajono jaunuolių nuo 15 iki 30 metų poezijos konkursas ir šventė „Medinei pašaukus“. Jos pradžia – 2002 metai, iniciatorius – Kristianas Narkievičius-Laine. Ryšiai tarp Kražių bendruomenės ir Čikagos *Athenaeum* muziejaus prezidento Kristiano Narkievičiaus-Laine užsimezgė

per Kražių kleboną Alionidą Budrį, Amerikoje rinkusį aukas Kražių klebonijai atstatyti. Kadangi šio muziejaus įkūrėja Ch. K. Narkievičiaus mama Šarlotė Narkievič kilusi iš Kražių bajorų Kaciucevičių giminės, šis žmogus nusprendė užmegzti ryšius su jau mirusios motinos gimtine. Milane jis subūrė architektų grupę, vadovaujamą garsiausio barokinių pastatų restauravimo specialisto Luca Scaccetti. Ši grupė padėjo parengti Kražių, kaip istorinio centro ir urbanistikos paminklo, atnaujinimo planą. Be to, Kražių miesteliui jis nusprendė padovanoti unikalią savo mamos surinktą 1500 architektūros ir meno knygų biblioteką. Ch. K. Narkievičius

2018 metais konkurse dalyvavo vien merginos. Konkurso rengėjų archyvo nuotrauka.

Rašytoja, žurnalistė Ona Jautakienė jautriai ir prasmingai recenzuoja kitų kūrybą. Konkurso rengėjų archyvo nuotrauka.

taip pat įsteigė premijas geriausiems rajono literatams. 2002 m. pavasarį Kelmės rajono savivaldybės meras Kostas Arvasevičius sudarė komisiją konkurso nuostatams rengti ir šventei organizuoti. Konkurso pavadinimas „Medeinei pašaukus“ gimė žurnalistei Janinai Skeberdienei, jis susijęs su Medžiokalnyje gyvenusios medžioklės deivės Medeinės (Medeinos) vardu. Tad kasmet vasarą ant Medžiokalnio į šventę „Medeinei pašaukus“ sukvietus poezijos konkurso dalyvius ir svečius iš viso rajono, laureatams būdavo įteikiamos premijos.

Klebonui Alionidui Budriui išvykus iš Kražių, poetų susitikimai Kražiuose retėjo, keitė susitikimų vietą – kartą vyko M. K. Sarbievijaus kultūros centre, paskutinius kelerius metus vyksta gimnazijos kieme arba aktų salėje. Nutrūkus ryšiams su pagrindiniu konkurso rėmėju K. Narkievičiumi-Laine, kurį laiką konkurso dalyviai buvo skatinami kukliomis rengėjų dovanėlėmis, diplomais. „Medeinei pašaukus“ dvejus metus neįvyko ir dėl pandemijos. Tačiau pagrindinių konkurso ir šventės rengėjų – Kražių Žygimanto Liauksmo gimnazijos iniciatyva Medeinė vėl aktyviai sugrįžo į rajono ir miestelio kultūrinį gyvenimą, primindama, kad jaunimas kuria visais laikais ir įvairiomis aplinkybėmis.

2023 m. birželio 2 d. Kražių Žygimanto Liauksmo gimnazijoje įvyko penkioliktoji poezijos šventė „Medeinei pašaukus“. Per gegužę į gimnazijos elektroninį paštą skriejo merginų ir vaikinų eilėraščiai – pirmieji bandymai ir brandesni poezijos kūrinėliai. Vertinimo komisija: pirmininkė Rašytojų sąjungos narė, 18-os knygų autorė Ona Jautakienė, Kelmės rajono savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė Daiva Stonienė, Kelmės „Kražantės“ progimnazijos mokytoja metodininkė Alma Paulauskienė ir šių eilučių autorė analizavo ir įvertino eilėraščius. Nutarta I-os vietos šiemet neskirti, o dvi antrosios atiteko Smiltei Butkutei, devintojai kražiškei, ir Kristupui Lavickui iš Šaukėnų Vlado Pūtvio Putvinskio gimnazijos. III-ia vieta vienbalsiai paskirta literatei Akvilei Platakytei iš Pakražančio gimnazijos.

Gražų birželio pradžios penktadienį į gimnazijos aktų salę rinkosi konkurso dalyviai, svečiai, gimnazistai. Renginio vedėjos Emilija Gedvilaitė ir Smiltė Butkutė, tądien tapusios „deivėmis“, priminė deivės Medeinės istoriją. Staiga salėje pasirodė pati Medeinė – aštuntokė Saulė Vaigauskaitė, davusi toną šventei pradėti. Pirmiausia buvo aptarta konkurso atsiradimo istori-

2023 metų konkurso laureatai: Akvilė Platakytė, Kristupas Lavickas ir Smiltė Butkutė. Konkurso rengėjų archyvo nuotrauka.

ja – nuo 2002 metų. Prisiminta, kad 2017 m. konkursą paremti nutarė Kelmės Rotary klubas. Prie iniciatyvos prisidėjo 2012–2016 m. Seimo narės Almos Monkauskaitės šeima. Aptardama 2023 m. konkurso dalyvių kūrybą, vertinimo komisijos pirmininkė Ona Jautakienė citavo jaunųjų poetų posmus, atskiras eilutes, išskirdama gražiausius įvaizdžius, kuriuos meninėmis raiškos priemonėmis.

Konkurso prizininkus sveikino ir premijas įteikė Rotary klubo atstovas žurnalistas Alvydas Geštautas. Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėja Justina Zaleckienė ir specialistė Daiva Stonienė, prisiminusios garbingą Kražių literatūrinę praeitį ir pasidžiaugusios konkurso dalyviais, rengėjais, atminimo dovanas įteikė Ignui Vaičiuliui iš Šaukėnų ir Rokui Kanciui iš Užvenčio Šatrijos Raganos gimnazijos. Lina Mikalajūnaitė, Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro direktorė, apdovanojo iš Kražių jau išėjusias, ne pirmus metus konkurse dalyvaujančias Viktoriją Gelžinienę ir Laurą Navickaitę. Kražių seniūnijai šventėje atstovavo vyriausioji specialistė Marytė Lencienė. Ji dėkojo Užvenčio Šatrijos Raganos gimnazijos mokinei Aleksandrai Raščiūtei, „Versio“ klubo prezidentas Viktoras Gulbinas atminimo dovaną įteikė tradicinio konkurso dalyvei Justinai Maci-

jauskaitei, vienuoliktokai iš Užvenčio Šatrijos Raganos gimnazijos, „Bičiulio“ redakcijos prizai atiteko kražikiškoms mokinėms Ugnei Garbenytei ir Rugilei Ringytei. Šventės ir konkurso dalyvius sveikino gimnazijos direktorė Rita Andrulienė.

Skambėjo smuiko muzika (atlikėja Augustė Leščauskytė), mergaičių ansamblio ir mišraus ansamblio dainos, joms pritarė mokinės gitaristės (mokytoja Eglė Dambrauskienė). Savo kūrybą skaitė Smiltė Butkutė, Kristupas Lavickas ir Akvilė Platakytė. Po šventės gimnazijos kieme, prie skulptūros Medeinei, kurią gimnazijai padovanojo Šiaulių universiteto menininkai, rezidavę Kražiuose 2003 m., buvo sustota bendrai nuotraukai.

Nors metai bėga, keičiasi literatūros mados, tačiau Kražiuose išlieka graži tradicija sudaryti sąlygas jaunimo poetinei saviraiškai, ugdyti jų kūrybiškumui, skatinti jaunimą domėtis gimtojo krašto praeitimi, gamta, žmogiškosiomis vertybėmis.

Emilija Kvietkuvienė,
Kražių Žygimanto Liauksmo gimnazijos
lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, metodininkė

Iškilinga eisena Tytuvėnų gatvėmis.
Alano Augusto Buivydo nuotrauka.

„Tytuva’23. Sugrįžo vaikai į gimtą kraštą“.

Šių metų tradicinė miesto šventė „Tytuva’23. Sugrįžo vaikai į gimtą kraštą“ tęsėsi net tris dienas – birželio 2–4 dienomis. Penktadienio pavakarę žiūrovai buvo pakviesti į Tytuvėnų krašto žmonių darbų parodos „Mano namai – Tytuvėnai“ atidarymą Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios arkadinėje galerijoje. Eksponuotos nuotraukos su miestelio fotografų bei amato meistrų sukurtais darbais: gražiausiomis šukuosenomis, gėlių kompozicijomis, kepiniais, rankdarbiais ir kt. Savo eiles skaitė poetas Vytautas Šimkūnas, dainavo ir grojo buvusi Tytuvėnų gimnazijos moksleivė Dovilė Rauglaitė su drauge Lukrecija Kalinauskaite (abi dabar mokosi Kauno Juozo Gruodžio konservatorijoje) bei Šiauliuose studijuojanti Ramunė Duobienė. Savo kūrinius pristatė siuvėjos ir kostiumų autorės sesės Jurgita ir Virginija Balčiūnaitės. Vakarą vedė Tytuvėnų kultūros centro režisierė Andrėja Gričiutė.

Šeštadienio rytas prasidėjo pažintiniu dviračių žygiu Tytuvėnai–Šiluva–Tytuvėnai, kurį organizavo VŠĮ „Tytuvėnų piligrimų centras“, o popietę tytuvėniškai bei miestelio svečiai susibūrė centrinėje miestelio aikštėje ir iškilminga eisena patraukė į šventės vietą prie Bridvaišio ežero. Eisenos dalyvius linksmino pučiamųjų instrumentų ansamblis „Pamario Brass“.

Susirinkusiuosius sveikino dr. Jonas Jagminas, LR Seimo narys Antanas Čepononis, Kelmės rajono savivaldybės vicemeras Kęstutis Bilius, Švietimo, kultūros ir

sporto skyriaus vedėjo pavaduotoja Sonata Venckienė, Tytuvėnų miesto seniūnas Romas Čerkauskas bei Tytuvėnų apylinkių seniūnijos seniūnas Valdas Ivanauskas.

Koncertinę programą pradėjo Tytuvėnų kultūros centro ir Tytuvėnų gimnazijos meno skyriaus kolektyvai. Ant Bridvaišio piliakalnio žiūrovus sukvietė spektaklio „Trys mergelės ir Liudvikėlis“ premjera, kurią pristatė Tytuvėnų kultūros centro jaunimo ir suaugusiųjų dramos kolektyvas „Varnakalnis“ bei Šedbarų skyriaus folkloro ansamblis „Parubežė“ (rež. A. Gričiutė). Šventinį vakarą tęsė Kelmės kultūros centro Liolių skyriaus estradinės grupės „DARS“ bei dainininko Egidijaus Sipavičiaus koncertai. Ežero pakrantėje veikė tautodailės dirbinių ir žemės ūkio produktų mugė, savo veiklą pristatė Tytuvėnų miesto bei apylinkių vietos bendruomenės.

Sekmadienį drauge su miesto gimtadieniu paminėta ir Tėvo diena. Po šv. Mišių Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčioje visų laukė koncertas „Už Tave, už mane ir už Jus!“, kuriame savo programą rodė Tytuvėnų gimnazijos meno skyriaus ugdytiniai ir jų mokytojai. Renginį vedė Tytuvėnų gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja Zenta Mačiulaitienė bei kultūros centro renginių organizatorė Monika Sakienė.

Monika Sakienė,
Tytuvėnų kultūros centro
kultūrinių renginių organizatorė

Šventės atidarymo koncerto akimirka. Alano Augusto Buivydo nuotrauka.

Scena iš spektaklio „Trys mylimos ir Liudvikėlis“. Alano Augusto Buivydo nuotrauka.

Paminėtos 1863–1864 m. sukilimo 160-osios metinės. Birželio 5 d. ryte prie Kelmės krašto muziejaus rinkosi gausus būrys išvykos dalyvių: mokiniai iš Tytuvėnų, Pakražančio ir Užvenčio Šatrijos Raganos gimnazijų. Autobusais atvykę į Palėkinio kaimą, susirinkusieji paminėjo 1863 m. sukilimo 160-ąsias ir sukilimo dvasinio lyderio Antano Mackevičiaus 195-ąsias gimimo metines.

Renginį pradėjo Kelmės krašto muziejaus vyr. muziejininkas Rimantas Serva. Jis trumpai supažindino su XIX a. istoriniais įvykiais Lietuvoje ir jų sąsajomis su Kelmės rajonu. Vėliau renginio dalyviai žygijo iki buvusios kunigo A. Mackevičiaus sodybos vietos. 1828 m. birželio 26 d. čia gimė Antanas Mackevičius – lietuvių kunigas, vienas iš 1863 m. sukilimo vadų. Tėvai buvo smulkūs bajorai, sulaukęs dvylikos metų jis iškeliavo į Vilnių mokytis gimnazijoje, 1846–1849 m. mokėsi Kijevo universitete. Vėliau grįžo į Lietuvą ir 1853 m. baigė Varnių kunigų seminariją. Nuo 1855 m. dirbo Paberžėje. Čia kunigaudamas aštuonerius metus skleidė anticarines idėjas. 1863 m. pirmasis pradėjo sukilimą Kauno gubernijoje, kai perskaitė sukilėlių manifestą ir su apie 250 žmonių būriu išėjo į Krekenavos miškus. Rusijos karinės vadovybės duomenimis, su A. Mackevičiaus būriu įvyko daugiau kaip 20 susirėmimų. Būrys buvo judrus, manevringas, palaikė ryšius su kitais būriais, jį rėmė vietos valstiečiai, dėl to po pralaimėjimų greitai atsikurdavo. 1863 m. gruodžio 17 d., kai rengėsi keltis per Nemuną, A. Mackevičius buvo suimtas. Tų pačių metų gruodžio 28 d. Kaune jam įvykdyta mirties bausmė pakariant.

Po trumpos pertraukėlės mokiniai susirinko prie liaudies meistro A. Akstino pastatyto stogastulpio ir pasivaišinę „sukilėlių“ koše pabandė atsakyti į viktorinos klausimus. Geriausiai atsakiusius dalyvius Kelmės krašto muziejaus direktorė D. Žalpienė apdovanojo suvenyrais.

Šią edukacinę programą-išvyką organizavo Kelmės krašto muziejus, Kelmės rajono savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyrius, Kelmės švietimo pagalbos tarnyba ir Kelmės rajono istorijos mokytojų metodinis būrelis.

Rimantas Serva,
Kelmės krašto muziejaus
vyriausiasis muziejininkas

Ignas skaito savo eiles. Rolando Kančiausko nuotrauka.

Jaunojo kūrėjo debiutinė knyga. Birželio 9-osios pavakarę Kelmės Žemaitės viešojoje bibliotekoje kelmiškis Ignas Vaičiulis pristatė savo pirmąją knygą „Iki vakaro toli nueisiu“. Susitikimą vedė poetė, R. Biržinytės literatūrinės premijos laureatė, klubo „Be rėmų“ vadovė Dalia Griškevičienė, kuri nuoširdžiai džiaugėsi galimybe būti ir šio leidinio redaktore. Renginio vedėja Ignui pateikė netikėtų klausimų iš aštuoniolikos skirtingų asmenų, pažįstančių Igną arba gyvai, arba virtualiai, iš įrašų socialinėje erdvėje. Knygos ištraukas skaitė pats Ignas, jo mama Asta Vaičiulienė bei bendraklasė Elvina Milkintaitė, kuri, beje, renginį papuošė lyriškomis dainomis. Susitikimo pabaigoje jaunąjį kūrėją sveikino šeima, bičiuliai, kaimynai, savivaldybės, bibliotekos ir mokyklų atstovai.

Jonui Graičiūnui – 120. Birželio 10 d. sukanka 120 metų, kai Tbilisyje (Sakartvelas) gimė poetas, vertėjas, redaktorius Jonas Graičiūnas (1903–1994). Kilus revoliucijai, tėvai kartu su mažamečiu sūnumi grįžo į Lietuvą. J. Graičiūno vaikystė prabėgo Griauželiškių kaime, Kupiškio valsčiuje. 1932 m. jis baigė Kauno Vytauto Didžiojo universitetą. 1932–1936 m. ėjo Kelmės progimnazijos direktoriaus pareigas. Dirbdamas Kelmėje J. Graičiūnas įkūrė mėgėjų teatrą, kuriame pats režisavo ir vaidino. Kelmėje pastatė dešimt pjesių, organizavo literatūrinius vakarus.

1995 m. gruodžio 20 d. Kelmės rajono tarybos sprendimu Kelmės 1-ajai vidurinei mokyklai suteiktas Jono Graičiūno vardas (dabar – Kelmės Jono Graičiūno gimnazija). Šių metų birželio pradžioje Kelmės Jono

Pranešimą skaito Lietuvos Respublikos Seimo narys, karo istorikas, prof. dr. Valdas Rakutis.

Graičiūno gimnazija sulaukė ypatingos dovanos – iš Vilniaus kilęs kolekcininkas Rimas Mykolas Kuliešius padovanojo žymios lietuvių dailininkės Bronės Mingilaitės-Uogintienės 1976 metais nutapytą Jono Graičiūno portretą.

Konferencija Vladui Putvinskiui-Pūtviui atminti. Birželio 23 d. Kelmės krašto muziejuje įvyko mokslinė konferencija „Vladas Putvinskis ir jo šeima šauliškoje veikloje“. Konferencija buvo skirta Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjo Vlado Putvinskio-Pūtvio 150-ųjų gimimo metų jubiliejui paminėti. Konferencija prasidėjo Šaukėnų Vlado Pūtvio-Putvinskio gimnazijos jaunųjų šaulių muzikine įžanga. Susirinkusiems dalyviams Kelmės krašto muziejaus direktorė Danutė Žalpienė pristatė fotografijų parodą „Trys šaulių kartos“.

Konferencijos dalyvius pasveikino Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius ir LŠS vadas plk. lt. Linas Izdelis. Pranešimus skaitė Lietuvos Respublikos Seimo narys, karo istorikas, prof. dr. Valdas Rakutis, LŠS V. Putvinskio-Pūtvio klubo prezidentas Stasys Ignatavičius, Vytauto Didžiojo universiteto prof. dr. Jonas Vaičenonis, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimo skyriaus vedėja Kristina Petrauskė, kraštotyrininkas Vidmantas Lopeta,

dr. Audrius Skaistys, Šiaulių „Aušros“ muziejaus muziejininkas-rinkinio saugotojas, Lietuvos istorijos instituto doktorantas Laurynas Giedrimas. III laipsnio Lietuvos šaulių sąjungos pasižymėjimo ženklą „Už nuopelnus šaulių sąjungai“ buvo apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Saulius Pečeliūnas.

Vėliau prie V. Putvinskio-Pūtvio paminklo, Dariaus ir Girėno gatvėje, buvo atidengta Atminimo lenta, skirta 1863 m. sukilimo dalyviui, Vlado Putvinskio tėvui Rapolui Putvinskiui atminti. Lentos atidengimo ceremonijos renginį vedė dim. mjr. Gediminas Reutas. Apie Rapolo Putvinskio nuopelnus Lietuvos valstybei kalbėjo Rapolo Putvinskio provaikaitis, lentos įrengimo fundatorius Stasys Putvinskis. Rapolo Putvinskio atminimo įamžinimo svarbą savo pasisakymuose pažymėjo LŠS vadas plk. lt. Linas Izdelis ir meras Ildefonsas Petkevičius. Prie paminklo buvo iššautos LŠS Garbės sargybos kuopos šaulių salvės, skambėjo KKC pučiamųjų orkestro atliekama iškilinga muzika, atminimo lentą pašventino LŠS V. Putvinskio-Pūtvio klubo kapelionas Saulius Paulius Bytautas. Lentos skulptorius – R. Putvinskio provaikaitis Rimantas Okulič-Kazarinas, lentoje pavaizduoti Putvinskių šeimos „Abdank“ ir 1863 m. sukilimo herbai.

Kelmės krašto muziejaus informacija

Konferencijos akimirka.

Atidengta atminimo lenta Vlado Putvinskio tėvui Rapolui Putvinskiui atminti.

Prie Vlado Putvinskio-Pūtvio paminklo.
Rimanto Servos ir Vaidoto Okuličio-Kazarino nuotraukos.

LIEPA

Juozui Budraičiui įteiktos Garbės piliečio regalias.

Liepos 6-ąją – Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) ir Tautiškos giesmės dieną – Kelmės rajono garbės piliečio regalias buvo įteiktos kino, teatro ir televizijos aktoriui, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatui, diplomatui, fotomeninin-kui Juozui Budraičiui už ypatingus nuopelnus garsinant Kelmės kraštą Lietuvoje ir pasaulyje.

J. Budraitis gimė 1940 m. spalio 6 d. Kelmės rajone, Liepynų kaime. Vilniaus universitete baigė teisės stu-dijas, o Maskvoje – aukštuosius kino režisūros kursus. Sukūrė daugiau kaip 100 vaidmenų Lietuvos ir užsienio kino bei televizijos filmuose. Už kūrybinius nuopelnus kultūrinėje veikloje yra pelnęs daug apdovanojimų, o 2013 m. tapo Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatu. Turi apdovanojimų ir už diploma-to darbą. J. Budraitis – ne tik aktorius ir diplomatas, jis taip pat įvertintas kaip fotografas, yra surengęs ne vieną personalinę parodą Lietuvoje ir užsienyje. Gim-tajame krašte – Kelmėje – 2016 ir 2019 metais buvo pristatytos dvi jo fotografijų parodos.

Kelmės krašto muziejuje – kraštiečio dai-lininko darbų paroda.

Minint Liepos 6-ąją – Lie-tuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo dieną – buvo pristatyta paroda „XIX a. Lietuvos dailininko, kraštiečio Jono Zenkevičiaus darbai“. Ekspozicijos lankytojai galė-jo pamatyti J. Zenkevičiaus tapytų portretų („Italų ber-niukas su mandolina“, 1861; „Italų berniuko portretas“, 1858; „Prelatas Juozapas Baukevičius“, 1861; ir kt.) bei sukurtų piešinių („Vyro galva“, 1841; „Borgezių karys“, 1844; „Graikų skulptūros piešinys“, 1844; ir kt.). Tarp jų buvo eksponuojamas ypač vertingas „Simono Daukan-to portretas“ (1850). Dailininkas J. Zenkevičius Ketūnų (Kuršėnų r.) dvarininko Narbuto užsakymu nutapė švietėjo Simono Daukanto portretą. Tai vienintelis au-tentiškas S. Daukanto portretas, nutapytas jam pačiam pozuojant. XIX a. viduryje realistine tradicija nutapytas portretas gerai perduoda S. Daukanto asmenybę ir to laikotarpio rimtį. Parodos eksponatai atkeliavo iš Lie-tuvos nacionalinio, Lietuvos dailės muziejų, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos fondų.

Lietuvos tapytojas Jonas Zenkevičius (lenk. Jan Zienkiewicz) gimė 1821 m. birželio 24 d. Pakražančio dvare. 1830–1842 m. būsimasis dailininkas mokėsi Kražių gimnazijoje. 1847 m. baigė Peterburgo dailės

Juozas Budraitis – Kelmės rajono garbės pilietis.
Kelmės mažojo teatro nuotrauka.

akademiją. 1843–1847 m. su Tadu Goreckiu padėjo Karlui Briullovui dekoruoti Šv. Isakijaus soboro Sankt Peterburge plafoną. 1850 m. grįžo į Lietuvą. Romerių name dailininkas turėjo dirbtuvę, dėstė vadinamojoje Romerių akademijoje Vilniuje. 1857–1858 m. su A. Ro-meriu keliavo po Europą: Vokietiją, Prancūziją, Italiją, kopijavo senųjų italų ir prancūzų meistrų paveikslus. Mirė 1888 m. gruodžio 21 dieną.

Jubiliejiniai Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursai.

Liepos 11–14 dienomis Kelmės kultūros centras surengė 35-uosius Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursus ir 7-uosius Žemaitijos regiono bandomininkų kursus. Etnomuzikavimo ir tradicinių amatų mokėsi 180 įvairaus amžiaus etninės kultūros mylėtojų, visuo-se kursų renginiuose dalyvavo apie 300 žmonių. Apie Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursus, kaip apie unikalų etninės kultūros ir nemate-

Kelmės kultūros centro galerijoje iškilmingai atidaryti 35-ieji Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursai.

Kursų dalyvius sveikina prof. habil. dr. Romualdas Apanavičius.

riaus kultūros paveldo puoselėjimo reiškinį ir kaip apie etninės kultūros liaudies universitetą, pranešimą skaitė šių kursų sumanytojas, iniciatorius prof. habil. dr. Romualdas Apanavičius, paskaitą „Tradicinės kanklės lietuvių etninėje kultūroje“ skaitė šiuose kursuose eilę metų mokiusi kankliavimo bei pristačiusi savuosius leidinius etnomuzikologė, kanklininkė, Vytauto Didžiojo universiteto prof. dr. Vida Palubinskienė. Žymus tradicinių instrumentų meistras, etninių muzikos instrumentų rekonstrukcijos pradininkas, vasaros kursų atsiradimo iniciatorius Egidijus Virbašius pristatė įspūdingą, vertingą tradicinių instrumentų kolekciją. Kursų lankytojai galėjo instrumentus apžiūrėti, pačiuopinti, pabandyti jais pagroti. Žirgo metams paskaitą paskyrė prof. dr. Libertas Klimka. Lietuvos muzikos ir teatro akademijos vyriausioji mokslo darbuotoja doc. dr. Gaila Kirdienė pristatė jubiliciją Albinui Batavičiui – pietų žemaičių instrumentinio muzikavimo tradicijų tęsėjui, mokytojui ir knygų autoriui. Lietuvos nacionalinio kultūros centro instrumentinio folkloro specialistas Arūnas Lunys pristatė Kelmės krašto kompaktinę plokštelę „Kelmės krašto muzikantai II“. Jubiliejinuose kursuose koncertavo Vilniaus folkloro ansamblis „Visi“. Šio ansamblio vadovas Evaldas Vyčinas, vadinamas lietuvių „folkloro tėvu“, yra surinkęs ir ištyręs daug tautosakinės medžiagos. Evaldas Vyčinas Kelmės krašte yra atlikęs šešias tautosakinės medžiagos rinkimo ekspedicijas. Trumpametražius filmus ir televizijos laidas kursuose pristatė laidų autorė Rita Šči-glinskienė. Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio galerijoje fotografijų parodą „Atlaidai“ bei savo kūrybos ir fotografijų albumus pristatė žymus fotomenininkas, Vytauto Didžiojo universiteto prof. Romualdas Požerskis. Modernumo, naujumo suteikė folkroko kursuose mokytojo, kompozitoriaus, atlikėjo, muzikos pedagogo Jono Chockevičiaus alternatyviojo kankliavimo pristatymas-koncertas. Vasaros kursų veiklas papildė režisieriaus, dramaturgo Aleksandro Špilevojaus kūrybinėse teatro dirbtuvėse dalyvavę Kelmės rajono teatro mylėtojai. Dirbtuvėse gimė istorijų pasakojimo spektaklis „Būti ir nebūti Kelmės mitai“ – atrastos istorijos apie Kelmę ir čia gyvenančius žmones. 35-ųjų Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų ir 7-ųjų Žemaitijos regiono bandonininkų kursai baigėsi puikiais rezultatais – dalyvių darbų paroda ir koncertu.

Kursuose veikė 23 etnomuzikavimo ir tradicinių amatų sekcijos. Kankliavimo mokė prof. dr. Vida Palubinskienė ir muzikos pedagogė Aušra Vilimaitė-Karyznienė, smuikavimo mokė etnomuzikologė doc. dr. Gaila Kirdienė, groti piemenų instrumentais – muzikos

Irena Arlauskienė ir Nomedas Bandzienė.

pedagogas Arūnas Stankus, žemaitiško dainavimo – muzikos pedagogė Dainora Petrikienė, apeiginio giedojimo mokė Danutė Anankaitė ir Jolanta Kažkauskienė, folkroko – kompozitorius, atlikėjas, muzikos pedagogas Jonas Chockevičius, šokių ratelių ir žaidimų choreografė Dijana Bakšienė, bandonija groti mokė etnomuzikologas Arydas Kirda, liaudies muzikos atlikėjas Albinas Batavičius, Eržvilko kultūros centro Vardžgirio skyriaus meno vadovė Lina Lukošienė. Audimo staklėmis mokė tautodailininkė Ona Butvilienė, juostų audimo – tautodailininkė Loreta Račkauskienė. Vytinių juostų audimo, rangių siuvimo – dailės pedagogė Irena Arlauskienė, riešinių mezgimo, siuvinėjimo – tautodailininkė Jolanta Gečienė, lininių drabužių siuvimo – tautodailininkė, „Lino mūzos“ įkūrėja Justina Žebelienė, karpinių meno – tautodailininkė-meno kūrėja Nijolė Rimkienė, kaukių drožybos – tautodailininkas-meno kūrėjas Eugenijus Arbušauskas. Lazdų drožybos mokė Mečislovas Ežerskis, akmenų tašymo – tautodailininkas-meno kūrėjas Valdas Bandza, šiaudelių pynimo – tautodailininkė Kornelija Lopetienė, vytelių pynimo – tautodailininkė Lina Grigalauskiene, žolynų rišimo – dailininkas, floristas Evaldas Jasiūnas, molio lipdymo ir žiedimo – dailės pedagogė Lina Užomeckienė ir keramikė Audronė Šlyterienė. Tradicinės juvelyrkos mokė juvelyrė Dovilė Norbutaitė.

Kursų atidarymo akimirka. Kelmės rajono savivaldybės nuotraukos.

Kursų metu Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius apdovanojo padėkos raštais mokslininkus: prof. habil. dr. Romualdą Apanavičių už ilgametę mokslinių tyrimų sklaidą, bei leidinių pristatymą, Vytauto Didžiojo universiteto prof. dr. Vidą Palubinskienę už mokslinių tyrimų sklaidą, leidinių pristatymą ir tradicinio kankliavimo mokymą. Lietuvos muzikos ir teatro akademijos docentę, humanitarinių mokslų daktarę Gailą Kirdienę už ilgametę mokslinių tyrimų sklaidą, leidinių pristatymą bei tradicinio smuikavimo mokymą.

Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros ir Žemaitijos regiono bandonininkų kursai yra unikalūs etninės kultūros ir nematerialaus kultūros paveldo puoselėjimo reiškinys bei turiningas, tradicijas tęsiantis, tautinę tapatybę stiprinantis, Kelmės rajoną reprezentuojantis renginys.

35-uosius Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursus ir Žemaitijos regiono bando-

nininkų kursus finansavo Lietuvos kultūros taryba ir Kelmės rajono savivaldybė. Projektui „35-ieji Žemaičių etnomuzikavimo ir tradicinių amatų vasaros kursai“ vadovavo Kelmės kultūros centro Etninės kultūros ir tradicinių amatų skyriaus vedėja Nomeda Bandzienė, projektui „Žemaitijos regiono bandonininkų kursai“ – Kelmės kultūros centro folkloristas Osvaldas Gerbenis.

Nomeda Bandzienė,
Kelmės kultūros centro

Etninės kultūros ir tradicinių amatų skyriaus vedėja

14-ajame festivalyje „Užventis MENE“ lankytojus traukė Venecijos meno bienalės tradicijas primenanti galerija, kalviai atvėrė naujus vartus į istorinį Užvenčio parką. Isto-

rinė Užvenčio dvaro ir parko aplinka (Kelmės r.) apie 500 žmonių sukvietė į tradicinį jau 14-ąjį akvarelės plenerą, meninės kalvystės ir šamoto skulptūrų kūrybos

stovyklą-festivalį „Užventis MENE“. Lietuvoje išskirtinė meno ir kūrybos erdvė šiemet lankytojams pirmą kartą pasiūlė dar vieną erdvę – 32 festivalio menininkų geriausi darbai eksponuoti specialiai atnaujintoje ir pertvarkytoje buvusioje dvaro salykinėje.

Išpuoselėtoje ir žydinčioje Užvenčio dvaro aplinkoje, kurią kadaise savo namais vadino rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana ir Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Smilgevičius, naujoji galerijos erdvė daug kam priminė Venecijos bienalės metu sukuriamą atmosferą.

Mažoji Venecija Užventyje – šis festivalio metu tarp lankytojų ir pačių menininkų nuskambėjęs palyginimas nebuvo iš piršto laužtas, nes visai greta dvaro ir Užvenčio malūno teka visiems žemaičiams šventa Ventos upė. Didelio formato šamoto skulptūros kuriamos būtent upės saloje.

„Per 14 vasarų, kurias kūriau ir praleidau Užventyje, vis augantys lankytojų ir meno mylėtojų srautai į šį miestelį manęs jau nebestebina. Kuo ypatinga ta Užvenčio energija? Plenero ir meno festivalio iniciatoriai visuomet sukuria tam tikrą intrigą, kuri traukia ir menininkus, ir žiūrovus. Pasitikėjimas, laisvė kurti ir sunkiai paaiškinamas paslapties momentas yra tai, kodėl kiekvieną vasarą čia iš naujo susirenkame. Buvusioje dvaro salykinėje atidaryta nauja galerijos erdvė tikrai yra unikali Lietuvoje. Ji išmoningai pritaikyta menui ir, net neabejoju, taps svarbia „Užventis MENE“ dalimi ateityje“, – sakė jau 14 metų Užventyje kuriantis šiaulietis akvarelininkas Voldemaras Barakauskas.

Kadangi pernai sukako 100 metų garsiajai Šatrijos Raganos apysakai „Sename dvare“, kurioje aprašoma ir Užvenčio dvaro aplinka, 14-asis festivalis „Užventis MENE“ buvo dedikuotas būtent garsiajai Užvenčio rašytojai ir jos kūrybai. Kalviai, akvarelininkai ir keramikai siekė aktualiai perteikti apysakoje besiskleidžiančius rožių simbolius.

Kalviai Edgaras Vronskis, Albinas Jukumas ir Virgilijus Mikuckis jungia savo namuose sukurtus rožių fragmentus į kompoziciją.

Akvarelininkas Voldemaras Barakauskas.

Ilzė Emsė-Grinberga kuria skulptūrą „Šilumoje“.

Šventinėje festivalio uždarymo ceremonijoje buvo atverti lygiai prieš metus pradėti statyti naujieji vartai į Užvenčio parką. Įspūdinguosius vartus sudaro naujoji kalviškoji rožių kolona, dedikuota Šatrijos Raganai, ir pernai pastatyta saulėgrąžų kolona, skirta Ukrainai. Kalvių sukurtos kompozicijos pritvirtintos ant daugiau kaip 2 metrų aukščio grakščių ažuolo kolonų, jas padirbdino skulptoriai Aurimas Šimkus ir Antanas Viskantas.

„Galiu pasakyti, kad galutinis rezultatas pranoko lūkesčius. Kalviai tikrai entuziastingai ir atsakingai ėmėsi šio darbo. Siekiant dermės, reikėjo pasitelkti vaizduotę, nes saulėgrąžų kolona Užventyje jau stovėjo nuo praėjusios vasaros. Kalvis Andrius Janulis į Užventį atvežė net tris savo darbus, vieną kurių panaudojome naujųjų vartų rožių kolonos viršūnei. Iš viso skulptūrą kūrė 16 kalvių“, – pasakojo vienas idėjinųjų stovyklos-festivalio „Užventis MENE XIV. 2023“ lyderių – mažeikiškis kalvių kalvis Virgilijus Mikuckis.

Ventos upės saloje latvė keramikė Ilzė Emse-Grīnberga sukūrė naują šamoto skulptūrą „Šilumoje“, o Irena ir Vilius Šliuželiai parke įkurdino skulptūrą „Tik neapleisk gėlių darželio“.

„Atsispyrėme nuo Šatrijos Raganos kūrybinio ir dvasinio palikimo, jos atsidavusios, nuoširdžios tarnystės

žmonėms. Norėjome, kad mūsų skulptūra harmoningai prisiliestų prie kalvių darbų, juk skulptūros po festivalio lieka eksponuojamos Užvenčio dvaro bei parko aplinkoje. Šįkart kūrėme skulptūrą, į kurią žvelgiant jau iš tolo matomas rožės pumpuras. Pumpuras sukurtas iš rankelių, o skulptūros karūnoje įspausti skirtingų Užventyje gyvenančių žmonių rankų liejiniai. Tai žmonės, kurie daro gerus darbus vardan miestelio“, – sakė „Užventis MENE XIV. 2023“ dalyvė keramikė Irena Šliuželienė.

Istorinėje Užvenčio dvaro aplinkoje lankytojams atviras šamoto skulptūrų parkas yra vienintelis Lietuvoje, jame – jau 10 didelio formato šamoto skulptūrų. Užvenčio parkas visuomet atviras lankytojams.

„Keramikų išsakyta mintis, kad geros idėjos įgyvendinamos rankomis, artima ir mums. Džiaugiamės, kad Užvenčio krašto žmonės didžiuojasi tuo, kuomet per pastaruosius 14 metų virto mūsų miestelis ir menininkų sambūris „Užventis MENE“. Visi čia sukurti darbai yra eksponuojami, puikiai išsaugomi. Šiomet kaip papildomą festivalio temą akcentavome vietos identitetą – kaip galime ne tik kūrybiškai, bet ir prasmingai įvietinti Užventį meno priemonėmis. Apie tai kalbėjo ir mūsų festivalyje lankęsi mokslininkai, istorikai ir architektai. Kai tik pradėjome plenerą, tiesiog norėjome aktuali-

zuoti mūsų vietai svarbius įvykius, asmenybes, įkvėpti menininkus kūrybai per mūsų vietovės unikalumą. Tai, kad per 14 metų pleneras išaugo į meno festivalį, kuriame susiburia žmonės iš įvairių miestų Lietuvoje, Latvijoje, net iš Ukrainos, mums yra didžiulis įpareigojimas tęsti tradiciją“, – sakė „Užventis MENE XIV. 2023“ iniciatorė Milda Balvočiūtė-Knyzelienė.

Užventis Lietuvoje ir už mūsų šalies ribų garsus kalviškosios kryždirbystės tradicija, kuri įtraukta ir į UNESCO paveldą. „Užventis MENE“ tradiciškai renkasi kalviai, tapytojai ir šamoto skulptūrų kūrėjai. Didžioji dalis to, kas sukurama, lieka dovanų Užvenčiui ir miestelio lankytojams. Užvenčio kraštotyros muziejaus ir Užvenčio dvaro malūno aplinka tampa vienu įspūdingiausių Lietuvos muziejų po atviru dangumi.

Visuomenei atviroje kūrybinėje stovykloje-festivalyje liepos 5–14 d. Užventyje kūrė 32 menininkai iš Lietuvos, Latvijos ir Ukrainos. Pirmą kartą Užvenčio dvaro salykinėje rengta jungtinė menininkų kūrybos darbų paroda „Anī tor kon pasakītē“ („Jie turi ką pasakyti“). Festivalio metu surengta diskusija apie vietos tapatybę: istorikas Laurynas Giedrimas ir architektė dr. Inga Urbonaitė-Vadoklienė aptarė menininkų bei meno įtaką vietokūrai.

„Užventis MENE XIV. 2023“ iniciatorius ir rengėjas – viešoji įstaiga „Užvenčio pegasas“, partneris – Šatrijos Raganos bendrija.

„Užventis MENE“ informacija

Šiauliečių keramikų Irenos ir Viliaus skulptūra, pavadinta „Tik neapleisk gėlių darželio“.

Atidaryti naujieji vartai į istorinį Užvenčio parką. Justinos Knyzelytės nuotrauka.

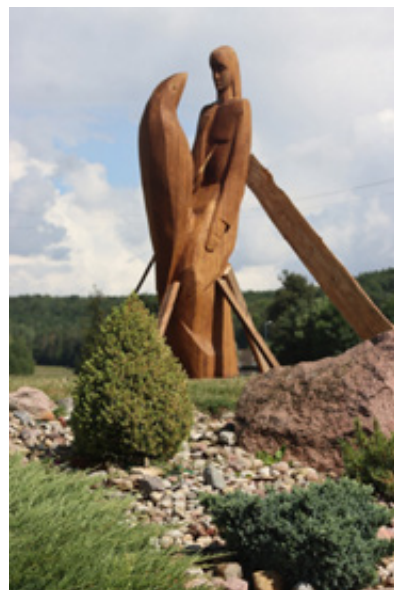

Parko vartus papuošusi rožių kompozicija – kelių kalvių kūrybos vaisius.

Garbės ženklą A. Vaupšui įteikė Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius. Užvenčio kultūros centro nuotrauka.

Kazio Bimbos skulptūra Kražiuose. Jono Lipskio nuotrauka.

Garbės ženklą „Už nuopelnus Kelmės rajonui“ apdovanotas Algimantas Vaupšas.

Liepos 15 d. Užventyje vykusios Meno ir sporto šventės „Venta, Venta, Venta – tu Žemaičiui šventa“ metu Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius įteikė verslininkui Algimantui Vaupšui Kelmės rajono savivaldybės garbės ženklą „Už nuopelnus Kelmės rajonui“ už verslo ir kaimo plėtrą, teikiamą paramą, skatinant kultūros, sporto, švietimo bei socialinę veiklą Kelmės rajone. A. Vaupšą sveikino Kelmės rajono savivaldybės tarybos narys Vytautas Barkauskas, seniūnaitis Zonis Virbalas, seniūnas Linas Mačernius, Užvenčio kultūros centro direktorė Odeta Kuličauskienė.

Dailininkų pleneras Mockaičiuose.

Liepos 17–19 d. Mockaičiuose pirmą kartą vyko nekomercinis dailininkų pleneras „Gruževskių keliais ir takeliais“. Jame dalyvavo šiauliškės tapytojos Rasa Sudintienė, Dalia Aleknė, Marijana Četyrkina, Jūratė Rekašienė, Julija Dauginienė, prie jų prisijungė vietiniai jaunuoliai – Austėja Klimaitė ir Kajus Sabaliauskas. Dailininkų mėgėjų grupę kuravo Naujojo Šiaulių trečiojo amžiaus universiteto dekanas Rimantas Dauginas. Trys dienos kūrybos, ir buvo galima grožėtis įspūdingais plenero dalyvių darbais, kurie visuomenei buvo pristatyti liepos 20-osios vakarą Mockaičių kultūros namuose. Tapytojai drobėse įamžino Mockaičių, Tytuvėnų ir Kelmės peizažus bei architektūrą.

Kražiuose – medžio drožėjų pleneras.

Kražiuose vyko 12 dienų medžio drožėjų pleneras, skirtas miestelio 770 metų jubiliejui. Plenere dalyvavo 3 skulptoriai: kražiškis Gintaras Slipkus, šiauliečiai Rimantas Bagdonas ir Lietuvos tautodailės kūrėjų asociacijos narys Kazys Bimba. Skulptoriai kvietė miestelio gyventojus susipažinti su tautodailės tradicijomis, medžio skulptūrų gamybos procesu, įrankiais. Stebėti menininkų darbą buvo galima bet kada. Liepos 14 d. Medžiokalnėje buvo pristatytos plenero metu pagamintos ąžuolinės skulptūros. Jos papuošė Medžiokalnės kalną bei viešąsias Kražių erdves.

Muzikinę renginio skraistę praskleidė ir muzikos garsais dalyvius bei žiūrovus sušildė Inesos Rutkauskienės (vokalas, gitara, pianinas) ir Neringos Navikauskaitės (vokalas) atliekama koncertinė programa. Renginyje dalyvavo svečiai: Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės parapijos klebonas Evaldas Alūza, Tytuvėnų kultūros centro direktorius Simonas Kilius, Tytuvėnų piligrimų centro direktorė Sandra Sabaliauskienė, poetė Angelė Bražaitė iš Šiaulių ir Tytuvėnų apylinkių seniūnijos seniūnas Valdas Ivanauskas, kurie organizatoriams linkėjo plenerą pakartoti kitais metais bei plėtoti jį ateityje.

RUGPJŪTIS

Nuskambėjo Kražių festivalis. Rugpjūčio 18–19 d. Kražių festivalis pakvietė visus iš čia kilusius ar jaučiančius meilę Kražių kraštui praleisti laiką su garsiais šalies atlikėjais. Šiemet jis sutapo su miestelio įkūrimo 770-osiomis metinėmis. Dvi dienas trukusį renginį vedė aktoriai Simonas Storpirštis ir Robertas Lenartavičius. Šių metų festivalio programoje žiūrovai išvydo pokalbių šou su IRONVYTU – Vytautu Medinecku, edukacinės vaikų ir jaunimo teatro stovyklos „Col-

legium“ spektaklio „Juodieji broliai. Laisvės dvasia“ (rež. R. Lenartavičius) premjerą. Muzikos gerbėjai mėgavosi grupės „Audra“, „Beissoul&Einus“, TV projekto „Lietuvos balsas“ 2023 m. nugalėtojo Anyanya su gyvo garso grupe, atlikėjo Lino Adomaičio ir Kauno bigbendo bei M. K. Čiurlionio kvarteto ir solisto Eugenijaus Chrebtovo, atlikėjo Vaido Baumilos pasirodymais. Festivalio dienomis vyko tradicinės sporto varžybos „Kražių taurė 2023“ bei šv. Roko atleidų šventė.

Pokalbių šou su IRONVYTU – Vytautu Medinecku. Jono Lipskio nuotrauka.

Festivalio akimirka. Jono Lipskio nuotrauka.

Budraičiuose paminėtos Igno Viržinto 100-osios gimimo metinės. Lygiai prieš 100 metų – 1923 m. rugpjūčio 24 d. Kadagynų k. (Rietavo r.) gimė rašytojas, pedagogas ir kraštotyrininkas I. Viržintas. Studijavo Klaipėdos mokytojų institute ir Šiauliuose, vėliau studijas tęsė Vilniaus pedagoginiame institute bei įgijo istorijos mokytojo išsilavinimą. Dirbo pedagoginį darbą įvairiose Žemaitijos mokyklose, o nuo 1967 m. iki 1992 m. – Tytuvėnų žemės ūkio technikumui, vėliau – profesinės technikos mokyklos dėstytoju. 1976 m. įkūrė kraštotyros muziejų, 1996 m. Tytuvėnų krašto menininkus subūrė į klubą „Austėja“. I. Viržintas buvo Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narys bei dviejų Kelmės rajono savivaldybės įsteigtų – Reginos Biržinytės ir Žemaitės – literatūrinių premijų laureatas. Mirė 2001 m. rugsėjo 4 d.

Rašytojo gimimo dieną I. Viržinto kūrybos gerbėjai dvidešimt antrą kartą rinkosi į „Prozos aruodus“ (Budraičiai, Kelmės r.) pagerbti rašančius prozą ir paminėti šviesuolio 100-ąsias gimimo metines. Renginys prasidėjo literatūrine-muzikine kompozicija „Atėjo Viržintas iš Kadagynų...“. Toliau vyko laureatų apdovanojimai. Šventėje dalyvavo ir susirinkusiuosius bei renginio organizatorės pasveikino Kelmės rajono savivaldybės tarybos narės Janina Skeberdienė ir Lina Samulytė, Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus specialistė Daiva Stonienė, Tytuvėnų parapijos „Carito“ vadovas brolis Pijus. Ypatingą muzikinį pasirodymą žiūrovams padovanojo šeimininis Kėdainių krikščioniškos muzikos ansamblis „Arti“ (vad. Marius Masandravičius).

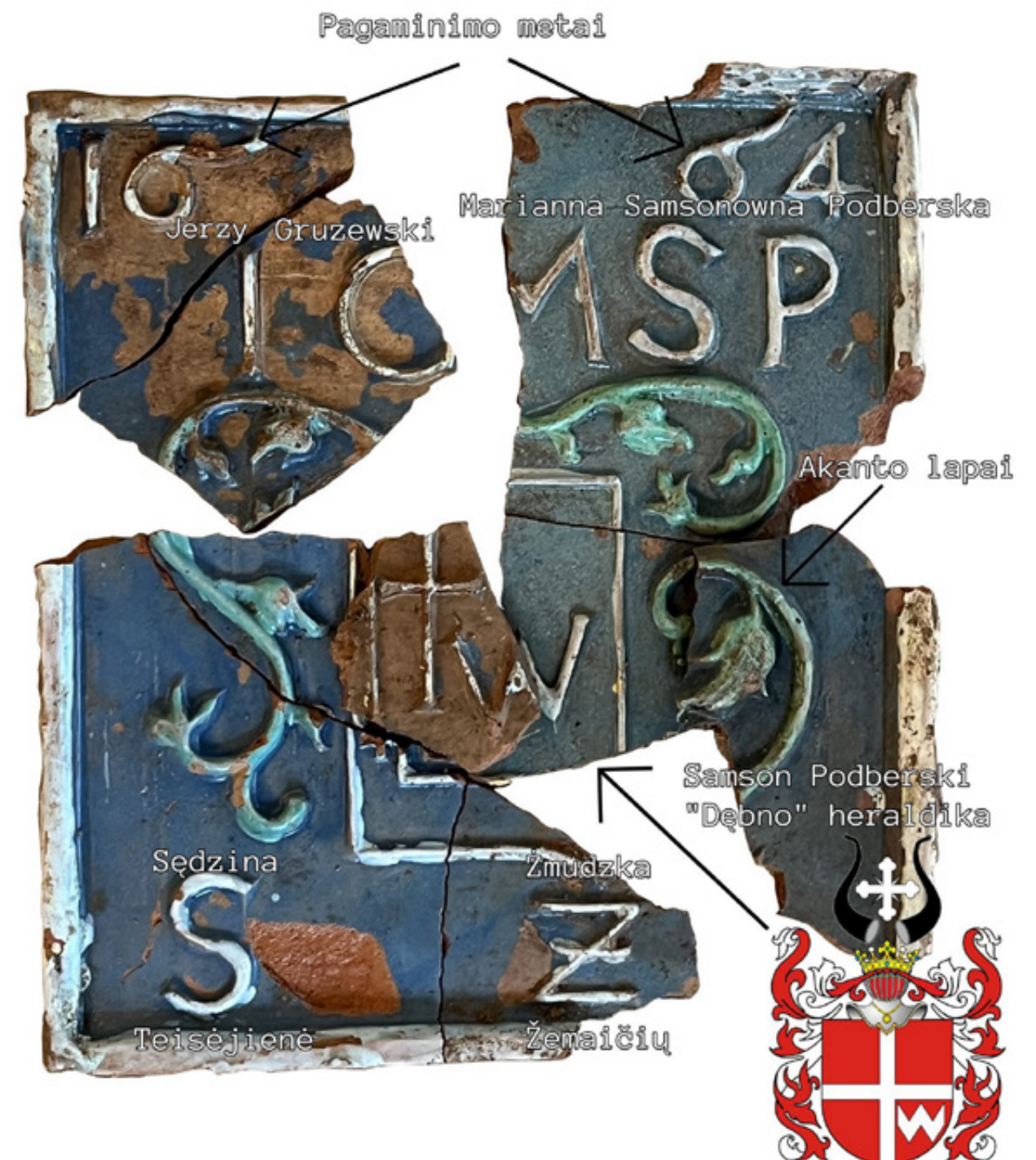

Šventę „Prozos aruodai“ apvainikavo bendra nuotrauka. Alberto Mitkevičiaus nuotrauka.

Unikalūs Kelmės dvaro rūmų radiniai.

Šiais metais nuo vasaros pradžios prasidėjo Kelmės dvaro rūmų vidaus patalpų restauracija pagal projektą „Kelmės dvaro rūmų vidaus patalpų restauravimas ir naujos ekspozicijos įrengimas“. Prieš pradedant atkurti pagal istorinius šaltinius Kelmės dvaro pastate buvusį rūšį, dvaro buvusiame valgomajame (paskutiniu metu Kelmės krašto muziejaus renginių salėje, po scena) buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai kasinėjimai. Jų metu rasti dvejų pamatų fragmentai, kuriuos arche-

ologai preliminariai sieja su XVII–XVIII a. Įdomiausi radiniai – kokliai su herbais. Pradedant XIII a. koklinės šildymo krosnys ne tik šildė menes ir kambarius, bet buvo ir statinio interjero puošmena. Koklinių krosnių ir jų koklių išvaizdą nulemdavo krosnies šeimininkų turtai ir meninis skonis. Kokliai buvo dekoruojami herbais, įvairių šventųjų, angelų, riterių figūromis, religinėmis, alegorinėmis kompozicijomis, augaliniais ir gyvuliniais ornamentais. Įdomiausi herbiniai kokliai. XVI–XVIII a. herbas tapo vienu svarbiausių bajorų kultūros bei ta-

Koklis su data ir „Dembno“ (lenk. Dębno) herbo fragmentais.

Gruževskių (Lubicz) herbas

Bilevičių (Mogila) herbas

Koklių fragmentai su Gruževskių „Liubičo“ (*lenk. Lubicz*) ir Bilevičių „Kapo“ (*lenk. Mogiła*) herbų detalėmis.

patybės ženklų, jame atspindėjo kilmės, santuokos ryšiai, užimti titulai ir pareigybės bei kiti svarbūs bajoriško gyvenimo aspektai.

Aišku, tarp radinių išlikusios tik koklių detalės, bet dėliojant jas kaip mozaiką susidėlioja vienas koklis su data „1664“. Istorikė dr. Rasa Butvilaitė straipsnyje „Kelmės dvaro sodybos architektūros raida XVI–XX amžiais“, remdamasi Marianos Gruževskienės 1668 m. vasario 4 d. rašytu išlaidų po vyro mirties sąrašu, kuriame nurodytos sumos, skirtos naujo namo su rūšiais ir kitomis patalpomis statyboms, daro išvadą, kad tuo laikotarpiu buvo pastatytas naujas didelis medinis gyvenamasis namas ant erdvių mūro rūšių. Galima spėti, kad šis Kelmės dvaro pastate rastas koklis su data gali būti iš 1664 metais naujuose rūmuose pastatytos krosnies. Raidės koklyje „IGMSP“ – tai Jurgio Gruževskio (IG) ir jo žmonos Marianos Samsonovnos Podberskos (MSP) inicialai. Taip pat šiame koklyje galima įžvelgti Samsonų-Podbereskių herbą „Dembno“ (*lenk. Dębno*) su kryžiumi ir laužyta juosta. Jurgio Gruževskio žmona Mariana Podbereska tokį herbą buvo paveldėjusi iš tėvo. Gruževskis mirė 1651 metais. Vos keli metai po Jurgio mirties rašytuose laiškuose pastebima, kad žmona Mariana laiškus patvirtindavo iš savo tėvo paveldėtu „Dębno“ antspaudu (kryžius ir laužyta juosta – W). Todėl šis, jau po vyro mirties gamintas koklis, turi Marianos tėvo heraldiką, bet kartu šio koklio apačioje esančios raidės „S Z“, reiškiančios „Sėdzina Žmudska“ (Žemaičių teisėjienė) nurodo, kad ji buvo Jurgio Gruževskio, ėjusio Žemaitijos žemės teisėjo pareigas, žmona.

Labai įdomi kito rasto koklio detalė, kurioje pavaizduotas Kelmės dvaro savininkų Gruževskių herbas „Liubičas“. Kaip nurodo heraldikos tyrinėtoja Gabrielė Jasiūnienė, XVI a. į Žemaitiją atvykę lenkų bajorai Gruževskiai greičiausiai buvo vieni pirmųjų „Liubičo“ (*lenk. Lubicz*) herbo atstovai, kurie šio regiono bajorų heraldikos tradiciją papildė šiuo lenkišku herbu. Šis herbas buvo vienas populiariausių herbų Lenkijoje ir Lietuvoje. Seniausias antspaudas su šiuo herbu siekia 1348 m. Koklio fragmente – centrinė herbo dalis, kurioje apversta pasaga su virš jos įtaisytu riterio kryžiumi ir tokiu pat kryžiumi pasagos centre – tai pagal heraldikos taisykles simbolizuoja giminės stiprybę ir nuopelnus kovose.

Kito koklio fragmente – Bilevičių herbas „Kapas“ (*lenk. Mogiła*). Bilevičiai – Žemaičių bajorų giminė. XVI–XVII a. rėmė reformaciją Lietuvoje, lietuviškų leidinių rengimą. Dalis Bilevičių buvo lietuviškos kultūrinės orientacijos. Tėvoniniai dvarai XVI a. buvo Viduklė, Raseiniai, Rietavas. Pirmasis į Kelmę atsikėlęs Jonas

Gruževskis (1540–1609) 1584 m. vedė Martyno Radzimirskio dukrą Sofiją. Remiantis istoriko J. Drungilo tyrimais, Radzimirskiai giminiavosi su Belvičiais, garsia vietinės kilmės evangelikų reformatų bei valdžios elito gimine. Jau žymiai vėliau (apie 1700 m.) šios giminės atstovas Teodoras Steponas Bilevičius buvo vedęs Jurgio ir Marianos Gruževskių anūkę Eleną. XVIII a. pradžioje dvarui buvo sunkūs laikai, didelę žalą padarė Šiaurės karas, vėliau maro epidemija (apie 1707–1711 m.). Tuo laiku dvarą valdė Marianos ir Jurgio Gruževskių anūko Jokūbo našlė Ana Potocka, kurios lengvabūdiškas šeiminkavimas vyro valdoms atnešė didesnių nuostolių negu karai. Todėl tuo metu (apie 1716 m.) laikinai Kelmės dvarą kaip užstatą perėmė vienas iš stambiausių kreditorių Mikalojus Šemeta, Liudvikos Gruževskaitės vyras, o Elenos Gruževskaitės vyras Teodoras Steponas Bilevičius tokia pačia teise valdė Kelmės miestelį. Šie dvaro istoriją liudijantys kokliai – „aukso vertės“ eksponatai būsimai muziejinei ekspozicijai apie Kelmės dvaro istoriją.

XIX a. pabaigoje statytame fligelyje vidaus patalpų ardymo metu sienoje atidengta arka – spėjamas įėjimas į rūšį, ir atkastos plytų grindys. 1892 m. dvaro savininkas Boleslovas Gruževskis užsakė pas vokiečių kilmės architektą Franciską Lehmanną rūmų perstatymo projektą. Projektas yra išlikęs, bet ne visi darbai, numatyti pagal jį, buvo įvykdyti. Istorikė R. Butvilaitė, remdamasi išlikusiais archyvais, teigia, kad vienas iš svarbiausių rekonstrukcijos metu atliktų darbų buvo dviaukščio virtuvės priestato (fligelio) pietrytiniame rūmų fasade sumūrijimas. Jame buvo įrengta virtuvė, tarnų kambarėliai, išvietė su dviem sėdynėmis, pastatytos dvi krosnys. Patalpos turėjo būti ištinkuotos baltai, pirmo aukšto grindys išklotos plytomis, viršuje medinės. Antrame aukšte numatyti trys didesni ir vienas mažesnis tarnų kambariai, išdėstyti koridorine tvarka. Kiek viskas tiksliai buvo atlikta pagal projektą, duomenų nėra išlikę. Todėl fligelyje, kuris sovietmečiu buvo neatpažįstamai pertvarkytas, rastos plytų grindys – labai svarbus radinys, liudijantis, kad pagal F. Lehmanno projektą jos tikrai buvo. Taip pat rasta grindų danga papildoma supratimą apie bendras XIX a. statomų dvaro pastatų architektūros tendencijas.

Danutė Žalpienė,
Kelmės krašto muziejaus direktorė

Koklių radimo vieta – buvusi Kelmės dvaro rūmų salė. Praeities tyrimų instituto nuotraukos.

RUGSĖJIS

„Saga apie Lietuvą“. Rugsėjo 8 d. Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio dailės galerijoje atidaryta dviejų unikalių kūrėjų, žurnalistų, fotomenininkų Lilijos Valatkienės ir Vytauto Jono Juškos instaliacijų paroda „Saga apie Lietuvą“ bei ją papildanti fotografijų paroda „Neparadinė Lietuva“.

Parodos autoriai išsamiai pristatė savo projektą, kuris tyrinėja bene aktualiausią šiandienos Lietuvos problemą – gyventojų emigraciją. Pagrindine komunikacijos priemone šiame meniniame projekte tapo saga. Per paprastą sagą siekiama įtvirtinti universalų pasakojimą. Projekto tikslas – iškelti sau bei visuomenei Lietuvos piliečių emigracijos klausimą, įvairiomis meninės raiškos priemonėmis paanalizuoti minėtą problemą ir paskatinti visuomenę diskusijai. Kelmė – dešimtas miestas, kuriame projekto sumanytojai pasakojo „Sagą apie Lietuvą“.

Menininkus sveikino Kelmės rajono savivaldybės atstovai, Kultūros centro direktorė Laima Lapinskienė, svečiai iš Šiaulių.

Kelmės kultūros centro informacija

Vlado Kalvaičio atminties įamžinimas. Tytuvėnuose, minint 5-ąsias rašytojo V. Kalvaičio mirties metines, rugsėjo 15 d. buvo pristatyta knyga „Niekur niekur nebuvau išėjęs“, kurią susirinkusiai publikai pristatė pačios knygos sumanytojos bei sudarytojos Zenta Mačiulaitienė bei Janina Skeberdienė. Gausiai iliustruotoje knygoje apžvelgiamas V. Kalvaičio gyvenimo ir kūrybos kelias, plunksnos kolegų, skaitytojų, draugų ir artimųjų atsiminimai, spaudoje publikuoti straipsniai ir garsių Lietuvos literatūros kritikų vertinimai apie rašytoją bei dar neskelbta kūryba – kalambūrijos, ironiados, šiek tiek lyrikos. Renginyje skambėjo jautrūs vokaliniai-muzikiniai intarpai pagal V. Kalvaičio kūrybos eiles. Juos sukūrė moterų ansamblis iš Tytuvėnų (vadovė Nijolė Astašauskienė) ir duetas iš Bazilionų (Šiaulių r.) Audronė Bagūnaitė ir Raimondas Sinkevičius. Po knygos pristatymo visi skubėjo ant šv. Jurgio kalnelio, kur buvo suvaidinta Andrėjos Stulginskienės režisuota misterija.

Dar prieš renginį Tytuvėnuose buvo atidarytas Vlado Kalvaičio takas. Taip pavadintas skersgatvis, kuriuo rašytojas eidavo iš savo namų Rūtų gatvėje į miesto

Knygos „Niekur niekur nebuvau išėjęs...“ pristatymas. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Tytuvėnuose buvo atidarytas Vlado Kalvaičio takas. Vytauto Šimkūno nuotrauka.

Paminklinis akmuo prie Vlado Kalvaičio suolelio. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

centrą. Šiomet prie V. Kalvaičio suolelio Tytuvėnų seniūnija pastatė paminklinį akmenį su jamžintomis rašytojo gimimo ir mirties datomis bei jo eilėraščio eilute „Niekur niekur nebuvau išėjęs“.

Konferencija, skirta Edukacinės komisijos įsteigimo 250-osioms metinėms paminėti.

Rugsėjo 15 d. Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centre surengta konferencija „Švietimo istorijos raida XVI–XX a. Edukacinei komisijai 250 m.“. Renginyje plačiau analizuotas XVIII–XX a. pr. švietimo Kražiuose laikotarpis ir visuomenei pristatyta Edukacinės komisijos įtaka miestelio švietimo istorijos raidai. Konferencijoje pranešimus skaitė Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus vyresnioji bibliotekininkė Brigita Zorkienė, Lietuvos istorijos instituto mokslininkai – istorikė, habil. hum. mokslų dr., vyresnioji mokslo darbuotoja Aldona Prašmantaitė ir istorikas, hum. mokslų dr., vyresnysis mokslo darbuotojas Dangiras Mačiulis. Tyrimą „Kražių mokykla 1949–1950 m.“ apžvelgė Kražių Žygimanto Liauksmio gimnazijos 3g klasės moki-

nė Emilija Gedvilaitė. Vilniaus universiteto bibliotekos parengtą parodą „Edukacinei komisijai – 250 m.“ pristatė Retų spaudinių skyriaus vyresnioji bibliotekininkė Aušra Rinkūnaitė. Sveikinimo žodį konferencijos metu tarė Kelmės rajono savivaldybės tarybos narė Emilija Kvietkuvienė. Konferencija užbaigta nuostabia Kelmės Algirdo Lipeikos menų mokyklos akordeonistų ansamblio (vadovė Vaiva Bukantienė) koncertine programa.

Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro informacija

Poezijos vakaras „Žodžių, surašytų į knygą, laiko bangos nenuplaus...“ pagal Dalios Galbuogienės kūrybą.

Rugsėjo 22 d. Kelmės Žemaitės viešojoje bibliotekoje eiliuotų posmų kūrėja D. Galbuogienė pristatė savo pirmąją poezijos knygą „Kūryba“, kurią išleido kūrybinė spaustuvė „Ridsales“ iš Kauno. Autorę kalbino poetė, pedagogė Dalia Griškevičienė, skaitovai padėjo atskleisti eiliuotojos kūrybiškumą, eilėraščių tematiką. Apsupta bičiulių, šeimos

Dalios Galbogiienės knyga „Kūryba“. Rolando Kančausko nuotrauka.

narių ir poezijos mylėtojų D. Galbuogienė pasidalijo savo mintimis apie kūrybą, papasakojo knygos atsiradimo istoriją. Ji atviravo, kad į knygos projektą nėra stačia galva, kai sužinojo apie leidyklos „Ridsales“ sumanymą išleisti vienetines Lietuvoje rašančių poetų ir literatų knygas, puoštas ažūriniais rankų darbo viršeliais, dengtas aukso dulkėmis. Labai susižavėjusi šia idėja ir su niekuo net nepasitarusi Dalia puolė į kūrybos tėkmę, kurioje sekėsi įdomiai, bet nelengvai. Prie renginio prisijungė ir Raseinių rajono kultūros centro Šiluvos bardai Saulius ir Jūratė. Jie sugrojo kelias instrumentines pjeses, o Saulius atliko dainas pagal D. Galbuogienės eiles.

Milijoninio Vokietijos kario palaikų atidengimas. Rugsėjo 28 d. Kelmės rajono Aukštmiškio miške, greta Verpenos, vyko milijoninio Antrojo pasaulinio karo metu žuvusio vokiečių kario ekshumavimo operacija, kurią suplanavo Vokietijos bendruomenė „Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge“. Jos vadovas Vokietijoje – buvęs kariuomenės vadas generolas Wolfgang Schneiderhan, o šios bendruomenės atstovas Lietuvoje – Algimantas Kutanas.

Ekshumaciją vykdė VŠĮ „Kultūros vertybių globos tarnyba“, vadovaujama archeologo dr. Lino Kvizikevičiaus. Tuo tikslu į Lietuvą atvyko „Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge“ delegacija iš Vokietijos kartu su lydinčiu personalu ir žurnalistais. Šiame įvykyje taip pat dalyvavo ir Lietuvos kariuomenės vadas generolas Valdemaras Rupšys bei Vokietijos Federacinės Respublikos ambasados Lietuvoje gynybos atašė biuro vadovas srž. mjr. Andrei Paisler.

Atkasus kapavietę paaiškėjo, kad joje yra palaidotas ne vienas, o trys kariai, iš kurių vienas buvo identifiktuotas, kitų dviejų karių palaikai bus tiriami ir nustatoma jų tapatybė. Vėliau šie palaikai bus perlaidojami bendroje vokiečių karių kapinėse Kaune.

Kelmės rajono savivaldybės informacija

Konferencija „Liudvikas Adomas Jucevičius ir jo pėdsakai lietuvių kultūros kūrimo kelyje“ Pakėvio dvare. Liudvikas Adomas Jucevičius – etnografas, tautosakininkas, literatas, istorikas, publicistas, vertėjas, dvasininkas, lietuvių raštijos veikėjas, kurio 210-ąsias gimimo metines minime šiais, 2023-aisiais metais.

Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka rugsėjo 29 d. į Pakėvį sukvietė krašto istorijai neabejingus žmones. Pakėvio dvare vyko mokslinė

Dvi Dalios. Rolando Kančiausko nuotrauka.

Palaikų ekshumavimas. Giedriaus Lukaševičiaus nuotrauka.

Paminklas L. A. Jucevičiui atminti Pakėvyje. Vilmos Dichavičienės nuotrauka.

konferencija „Liudvikas Adomas Jucevičius ir jo pėdsakai lietuvių kultūros kūrimo kelyje“, kurioje pristatytas bibliotekos darbuotojų sukurtas vaizdo projektas „Mokytas žemaitis Liudvikas Adomas Jucevičius“, pasakojantis apie L. A. Jucevičių ir jo nuveiktus darbus. Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros docentas Domininkas Burba pranešime „L. A. Jucevičiaus darbų sklaida ir populiarumo priežastys“ apžvelgė L. A. Jucevičiaus darbų viešinimą įvairiuose XIX a. pirmosios pusės leidiniuose bei tų darbų vertinimus. To paties universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto profesorius Saulius Pivoras skaitė pranešimą „L. A. Jucevičiaus politinė ideologija“, kur atskleidė L. A. Jucevičiaus politines pažiūras, visuomeninę viziją, principines tapatybės nuostatas. Vilniaus universiteto profesorė Brigita Speičytė pranešime „Liudvikas Adomas Jucevičius – Česlovo Milošo poemos „Kur saulė teka ir kur leidžiasi“ veikėjas“ nagrinėjo, kokius atminties poreikius L. A. Jucevičiaus figūra išreiškia minėtame Č. Milošo kūrinyje. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslo darbuotoja Radvilė Racėnaitė pranešime „Lietuvių mitologiniai tikėjimai L. A. Jucevičiaus raštuose“ pabandė

L. A. Jucevičiaus veiklą vertinti jo epochos kontekste. To paties instituto mokslo darbuotoja Jurga Sadauskienė pranešime „Liudvikas Adomas Jucevičius – dainologas“ pristatė Jucevičiaus rinkinį „Lietuvių dainos“ bei jo vertinimą sociokultūriniu požiūriu, o jos kolegė Dalia Zaičauskienė pranešime „Patarlės ir priežodžiai L. A. Jucevičiaus rinkinyje „Lietuvių liaudies priežodžiai“ apžvelgė Jucevičiaus rinkinį paremiografijos kontekste, išsamiai paaikškino tautosakininko užrašytus posakius.

Konferencijos metu veikė fotografijų paroda „Pakėvis – Liudviko Adomo Jucevičiaus gimtinė“ bei dokumentų paroda „Liudvikas iš Pakėvio ir jo darbai“, kur ypatingą vietą užėmė originali L. A. Jucevičiaus knyga „Žemaičių žemės prisiminimai“, išleista 1842 m., kurią parodai paskolino Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejus.

Nijolė Kančiauskienė,
Kelmės rajono savivaldybės
Žemaitės viešosios bibliotekos
vyriausioji metodininkė

Konferencijos dalyviai ir klausytojai. Vilmos Dichavičienės nuotrauka.

Penktasis „Erdvių“ festivalis. Visą rugsėjo mėnesį Kelmėje ir Kurtuvėnuose į renginius kvietė šiuolaikinio meno festivalis „Erdvės“. Renginių ciklas prasidėjo rugsėjo 1 d. Kelmės Draugystės parke pokalbiu su šiuolaikinės poezijos slėmo kūrėju, aktoriumi Mariumi Povilu Eliju Martynenko. Vakara vainikavo Gjan ir grupės koncertinė programa. Rugsėjo 8 d. Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio dailės galerijoje pristatyta menininkės Lilijos Valatkienės ir Vytauto Jono Juškos instaliacijų paroda „Saga apie Lietuvą“. Rugsėjo 23 d. Kel-

mės evangelikų reformatų bažnyčioje koncertavo grupė „Baltos varnos“. Rugsėjo 27 d. vyko šiuolaikinio šokio dirbtuvės su aktoriumi Pepe Jaimes iš šokio teatro „Aura“, kuriose dalyvavo menų fabriko „Veiksmas“, Pakražančio gimnazijos, Kelmės A. Lipeikos menų mokyklos mokiniai. Po dirbtuvių šiuolaikinio šokio teatras parodė šokio spektaklį Kelmės dvaro teritorijoje. Rugsėjo 28 d. Kelmės ir rajono gyventojus „Kitas kampas“ pakvietė į improvizacijų vakarą „Gero juoko dozė“. Festivalio renginių ciklą užbaigė rugsėjo 29 d. Kurtuvėnų regioniniame parke pristatytas rankų šešėlių teatro „Budrugana Lietuva“ spektaklis visai šeimai.

Pokalbis su šiuolaikinės poezijos slėmo kūrėju, aktoriumi Mariumi Povilu Eliju Martynenko. Adrijaus Ždanko nuotrauka.

Grupės „Baltos varnos“ koncertas Kelmės evangelikų reformatų bažnyčioje. Adrijaus Ždanko nuotrauka.

Prezidento darbo dieną Kelmėje – susitikimai su vietos valdžia ir bendruomenėmis.

Spalio 9 d. į Kelmės rajono savivaldybę su oficialiu vizitu atvyko Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda ir pirmoji ponė Diana Nausėdienė. Prezidentą pasitiko ir viso vizito metu lydėjo Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius.

Atvykęs Prezidentas pirmiausia pagerbė Šaulių sąjungos įkūrėjo Vlodo Putvinskio-Pūtvio atminimą, padėdamas gėlių kompozicijas prie jo paminklo ir atminimo lentos, skirtos šio šviesuolio tėvo Rapolo Putvinskio, 1863–1864 m. sukilimo dalyvio, jamžinimui.

Po šios ceremonijos Prezidentas G. Nausėda su Kelmės rajono savivaldybės vadovybe aptarė investicijas regione, švietimo situaciją, sveikatos reformos eigą, savivaldybių savarankiškumą, sprendžiant socialinės politikos klausimus, bei kitus Kelmės rajonui aktualius klausimus. Vėliau vyko į Kelmės Jono Graičiūno gimnaziją, kur dalyvavo pilietiškumo pamokoje „Pilietiškumas: praeities – dabarties – ateities tiltas“ kartu su rajono gimnazijų vyresniųjų klasių gimnazistais.

Atvirai diskusijai apie šiandieninius visuomenės

gyvenimo skaudulius ir problemas šalies vadovas Kelmės Visuomenės sveikatos biure susitiko su visuomenės sveikatos specialistais, savivaldybės gydytoja bei socialiniais darbuotojais ir aptarė priklausomybių ligų valdymo, prevencijos bei pagalbos priklausomiems asmenims, žmonių psichikos sveikatos stiprinimo klausimus.

Prezidento G. Nausėdos ir pirmosios ponės Dianos vizitas baigėsi Kelmės profesinio rengimo salėje susitikimu su rajono gyventojais.

Pristatytas dokumentinis vaizdo pasakojimas „Janina Garbenienė. Kražių VEIDAI“.

Studijos „Gin-Dia“ kino autoriai Diana ir Gintautas Stunguriai spalio 12 d. Kelmės Žemaitės viešojoje bibliotekoje pristatė filmą apie Vaišilėnuose gyvenančią kraštotyrininkę, rašytoją, bičiulystės papročių – vardinių šeimos narių bičių spiečių ir avilių puoselėtoją Janiną Garbenienę. Kūrėjai žavėjosi šviesuole J. Garbeniene, stebinusia savo darbštumu, svetingumu. Gražiai apie kaimo šviesuolę filme atsiliepė ir kiti kalbinti žmonės, pabrėždami J. Garbenienės gerą, malonų būdą. Dau-

giau nei vienos valandos trukmės filme parodyta unikali vaišinėliškos bitininkavimo tradicija, kurią ši perėmė iš savo motinos. Spalio pradžioje dokumentinio filmo premjera buvo pristatyta Vaišilėnuose (Kelmės r.).

Kražiuose studiją „Gin-Dia“ įkūrę šiauliečiai menininkai D. ir G. Stunguriai kuria dokumentinių vaizdo pasakojimų ciklą „Kražių VEIDAI“, kuriame įamžina Kražių krašto šviesuolius. Šio ciklo pirmame dokumentiniame filme idėjos sumanytojai pristatė istoriką, kraštotyrininką, Kražių miestelio metraštininką Edvardą Dirmeikį (2021), antrame – Žemaičių apygardos Šatrijos rinktinės partizanę, slapyvardžiu Liepsna, Julijoną Zybartaitę-Žibutienę (2022), o trečiame pasakojama apie Janiną Garbenienę (2023).

Ekskursija-paroda Kelmėje.

Spalio 14 d. įvyko ilgai lauktas parodos Kelmės miesto viešosiose erdvėse „Kelmės miestas – viena didelė galerija“ pristatymas.

Dailininkams, sutikusiems savo kūrinius papuošti Kelmės miestą, ir rėmėjams, prisidėjusiems prie galerijos kūrimo, dėkojo idėjos autoriai ir pagrindiniai įgyvendintojai Andrius ir Jurgita Seselskai, Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius, Kelmės

Diana ir Gintautas Stunguriai.
Rolando Kančiausko nuotrauka.

miesto seniūnas Romas Atkočaitis, kiti svečiai.

Ekskursiją po Kelmės miestą vedė A. ir J. Seselskai, o savo kūrinius pristatė iš įvairių Lietuvos vietovių atvykę dailininkai.

Kelmės rajono savivaldybės informacija

Pilietiškumo pamoka su Prezidentu Gitanu Nausėda.
Nuotrauka iš Kelmės Jono Graičiūno gimnazijos „Facebook“ socialinio tinklo paskyros.

Ekskursija po parodą „Miestas – galerija“. Linos Urbelytės nuotrauka.

Parodos „Sąjūdžio įvykiai Kelmėje“ fragmentas. Kelmės rajono savivaldybės nuotrauka.

Lietuvos Sąjūdžio 35-metis Kelmėje.

Spalio 16–19 d. Kelmės kultūros centro Juozo Liaudanskio dailės galerijoje vyko renginių ciklas, skirtas Lietuvos Sąjūdžio 35-mečiui paminėti. Pirmasis susitikimas spalio 16 d. prasidėjo Kelmės rajono savivaldybės mero Ildefonso Petkevičiaus sveikinimu. Apie Sąjūdžio įvykius Kelmėje papasakojo bei parodą pristatė Kelmės krašto muziejaus direktorė Danutė Žalpienė. Savo atsiminimais dalijosi tuometinių įvykių liudininkas ir dalyvis Vytautas Šimkūnas. Po susitikimo dalyviai aplankė Kelmės Sąjūdžio atmintinas vietas ir bendražygių sąjūdiečių kapus.

Spalio 17–18 d. vyko gyvosios istorijos pamokos moksleiviams „Ką žinome apie Sąjūdį“. Pamokose vyko susitikimai su Sąjūdžio dalyviu Egidijumi Ūksu ir Lietuvos Sąjūdžio Kelmės skyriaus iniciatyvinės grupės nariu

Ipolitu Vidugiriu. Moksleiviai žiūrėjo filmuotą medžiagą „Trys Sąjūdžio dešimtmečiai Kelmės krašte“ ir dalyvavo Kelmės krašto muziejaus parengtose viktorinose.

Paskutinę renginių ciklo dieną Juozo Liaudanskio dailės galerijoje vyko diskusija „Ar Sąjūdis tik istorija?“, kurią moderavo Europietiškos dešinės instituto vadovas Teodoras Jonas Žukas. Joje dalyvavo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Saulius Pečiūnas, 1988 m. įsikūrusio Lietuvos sąjūdžio Kelmės skyriaus iniciatyvinės grupės narys Valdas Rutkūnas, Tytuvėnų gimnazijos mokytoja Rosita Marcinkienė ir jaunimo atstovas, visuomenininkas Aidas Gedminas. Vakaras baigėsi bendra visų renginio dalyvių daina „Žemė Lietuvos“, kurią pradėjo Kelmės kultūros centro ansamblis „Vakarė“.

Sąjūdžio įvykių dalyvius ir renginio svečius pasveikino Kelmės rajono savivaldybės meras Ildefonsas Petkevičius. Kelmės rajono savivaldybės nuotrauka.

Gyvosios istorijos pamokos moksleiviams apie Sąjūdį. Kelmės krašto muziejaus nuotrauka.

Pristatyta Dalios Stasaitytės-Griškevičienės knyga. Spalio 26 d. Tytuvėnų bibliotekoje įvyko kelmiskės kūrėjos Dalios Stasaitytės-Griškevičienės poezijos knygos „Pusė uogos“ pristatymas. Tai jau trečioji autorės knyga. Už pirmąją poezijos knygą „Ne-/išėjusioji“ 2021 m. autorei paskirta literatūrinė Reginos Biržintytės premija. Susitikimą vedė Tytuvėnų gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja Zenta Mačiulaitienė. Jaukų vakarą šildė nuoširdus vedėjos ir poetės pokalbis, moterų skaitoma Dalios kūryba, merginų atliekamos dainos. Autorę sveikino draugai, bičiuliai, poetai ir poezijai neabejingi tytuvėniškai.

Tytuvėnai kvietė rudens tamsą iškeisti į šviesą. Spalio 27–28 d. ketvirtasis Tytuvėnų šviesų festivalis nušvietė Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčią. Arvydo Buinausko (AB „Light“) sukurtoje kerinčioje šviesų pasakoje atgijo seną istoriją menančios sienos, skulptūros bei paveikslai, kurie sukėlė daug teigiamų įspūdžių ir pažadino geras emocijas ne vienam lankytojui. Festivalį vainikavo dviejų valandų akustinis Gabrielės Vilkickytės ir Dariaus Žvirblio koncertas.

Literatė Dalia Stasaitytė-Griškevičienė. Bronislavos Buchienės nuotrauka.

Ketvirtasis šviesų festivalis Tytuvėnuose. Adrijaus Ždanko nuotrauka.

PRO MEMORIA

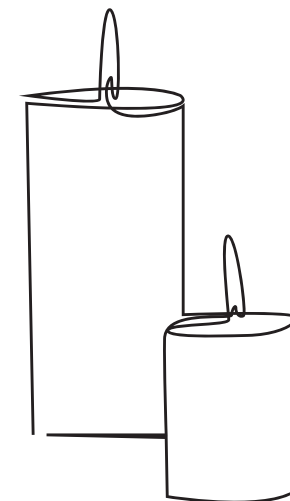
Netekome poetės, Kelmės rajono garbės pilietės Elenos Skaudvilaitės (1935–2023).

Elena Skaudvilaitė gimė Jautakiškių kaime, Kelmės rajone. 1955 m. baigė Kražių vidurinę mokyklą, 1961 m. – Vilniaus universitete lietuvių kalbą ir literatūrą. 1961–1997 m. mokytojo Rietavo, Kaltinėnų, Laukuvos, Darbėnų, Veiviržėnų ir kitose vidurinėse mokyklose, buvo dažnai perkeliama iš vienos vietos į kitą. Nuo 1960 m. priklausė pagrindžio organizacijai, prisidėjo prie pagrindžio spaudos platinimo.

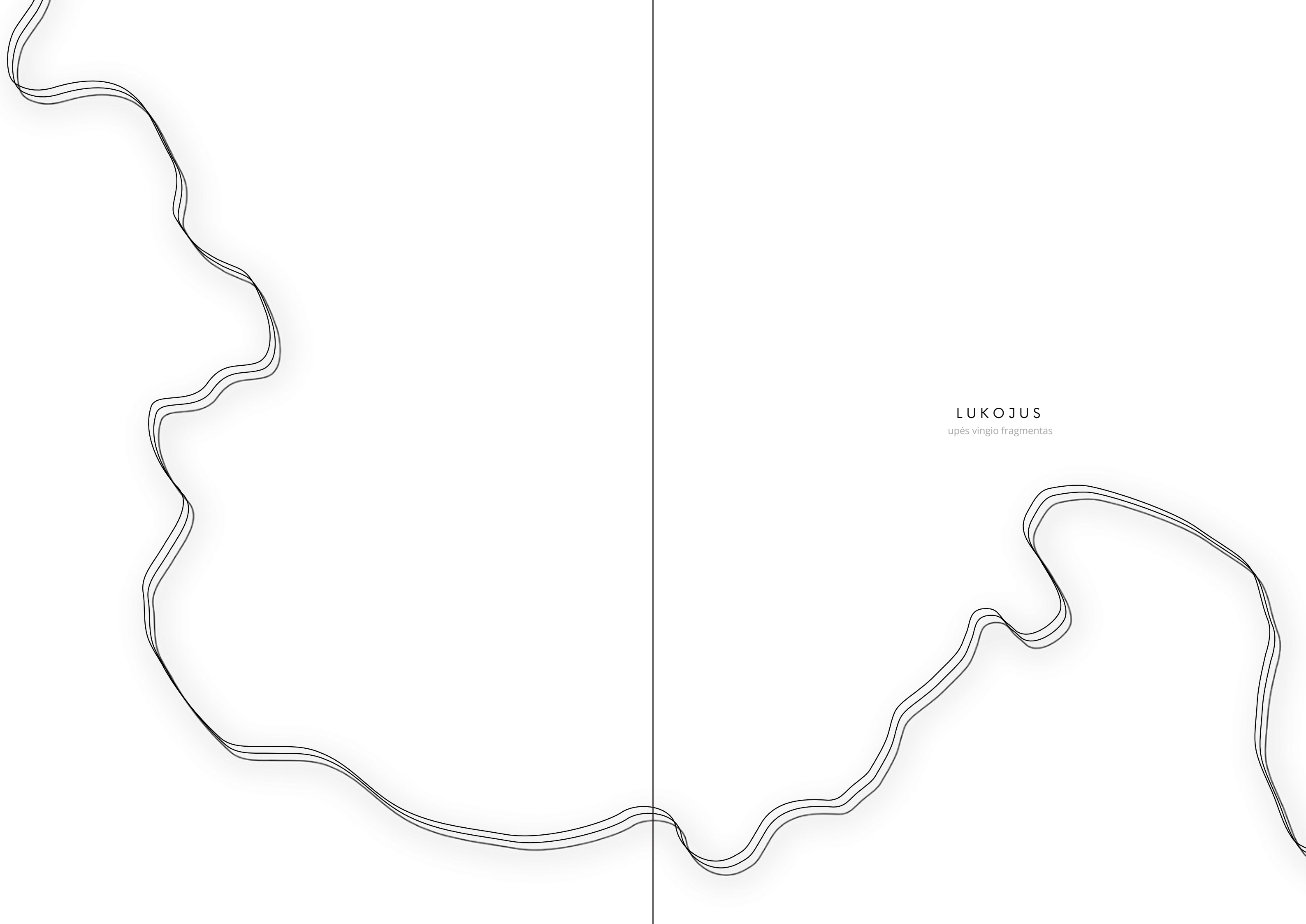
Poeziją E. Skaudvilaitė pradėjo rašyti dar mokykloje, pasirašinėjo Aušrinės slapyvardžiu. Ilgą laiką bendradarbiavo įvairiuose periodiniuose leidiniuose, publikavo apybraižų, recenzijų, straipsnių. Iki 1989 m. priklausė Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcijai, vėliau – Žemaitijos rašytojų bendrijai. Nuo 1999 m. – Lietuvos rašytojų sąjungos narė.

Išleido poezijos knygas: „Upelis šnara“ (1990), „Namų dvasia“ (1992), „Laikas, likimas, viltis“ (2001), „Ne gegutės balsas“ (2002), „Žodžių dūzgesys“ (2017).

2008 m. E. Skaudvilaitėi suteiktas Kelmės rajono garbės pilietės vardas už Kelmės krašto garsinimą kūryboje, pilietiškumą, nuolatinį ryšį su gimtaisiais Kražiais. Tais pačiais metais pelnyta Irenos Petkutės premija ir įteiktas Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos padėkos raštas už Lietuvos karių kapų tvarkymą rizikuojant asmeniniu saugumu, už aktyvią rezistencinę veiklą sovietmečiu. 2017 m. apdovanota Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerijos medaliu „Už nuopelnus“, o 2018 m. jai įteikta levos Simonaitytės vardo premija.

LUKOJUS
upės vingio fragmentas

